

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

САМОЙЛОВ ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.37

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
(ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ,
ВЧИНЮВАНІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктор філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **Є. Ю. Самойлов**

Науковий керівник: **Житний Олександр Олександрович**, доктор юридичних наук,
професор

Харків – 2026

АНОТАЦІЇ

Самойлов Є. Ю. Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (галузь знань 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню проблематики забезпечення протидії кримінально-правовими засобами вчинюваному з використанням віртуальних активів відмиванню одержаного злочинним шляхом майна.

У першому розділі роботи, який складається з трьох підрозділів, висвітлено стан наукової розробки й зарубіжний досвід протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та вплив на неї кримінального тренду використання віртуальних активів в цих практиках.

Відзначено, що досліджувана проблема наразі є складним та багатоаспектним викликом, детермінованим трендом оперативного залучення правопорушниками технології блокчейн до методів посягань на засади функціонування національної й міжнародної економік та фінансових систем. Її науковий аналіз має базуватися на критичному переосмисленні доробку вітчизняної кримінально-правової школи у синергії з детальним моніторингом динамічних змін у профільному законодавстві та врахуванням специфіки віртуальних активів як нового «інструменту» вчинення правопорушень. Еволюція наукової доктрини протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні можна розподілити на три ключових етапи: становлення понятійного апарату та розробка перших досліджень з питань кримінально-правової характеристики та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом; гармонізація з міжнародними стандартами, що проявилася в численних

дослідженнях міжнародних актів з питань легалізації майна, одержаного злочинним шляхом та відповідності національного законодавства їхнім вимогам; цифровізація та новітні виклики, в якому актуалізувалися проблеми, пов'язані з використанням віртуальних активів (цифрових речей), конвертаційних центрів та впливом воєнних дій.

Висловлене переконання, що кримінологічна специфіка легалізації майна, одержаного злочинним шляхом (зокрема й вчинюваної з використанням віртуальних активів) як універсальної загрози із поширенням міжнародного (транснаціонального) компоненту її генерування, вимагає, щоб при дослідженні та розбудові механізмів запобігання та протидії їй (включаючи кримінальне законодавство, засади здійснення фінансового моніторингу, верифікації клієнтів суб'єктів первинного фінансового моніторингу, основи міжнародного співробітництва у цій сфері тощо) безумовно враховувалися результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів міжнародного права (FATF, MONEYVAL тощо).

Проведене порівняння кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за КК України та КК провідних держав ЄС (Німеччини, Бельгії, Франції). Звертається увага на значно ширше коло суспільно небезпечних діянь за іноземним законодавством, опис кола діянь у більш функціональний і більш простий для сприйняття спосіб. Звертається увага, що у КК Франції передбачена презумпція визнання активу предметом легалізації майна, якщо транзакція, здійснена за допомогою криптоактиву з інтегрованою функцією анонімізації або за допомогою будь-якого типу облікового запису чи методу, що дозволяє анонімізацію або непрозорість транзакцій з криптоактивами, умови інвестування, приховування або конверсії не мають іншого виправдання, окрім приховування походження або бенефіціарного власника цих активів або доходів.

Відзначено особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів (головною з яких є те, що така форма легалізації стає типовою, відрізняється від традиційних актів таких кримінальних практик у бік підвищення загроз для економіки,

міжнародного іміджу держави та правосуддя). Зазначені обставини слід урахувати при створенні моделі кримінально-правового реагування на такий актуальний кримінальний тренд.

Другий розділ дослідження присвячено характеристиці підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів. Він складається з трьох підрозділів. Констатується, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювана з використанням віртуальних активів, є одним із високонебезпечних злочинів, який здатен шкодити одночасно низці об'єктів кримінально-правової охорони та боротися з яким вимагають як внутрішні (національні) інтереси України, так і її міжнародні зобов'язання. Пріоритетними засобами протидії таким практикам має бути удосконалення регулятивного законодавства, а використання кримінального права слід розглядати як *ultima ratio*. Між тим, наявні в кримінально-правовій системі України засоби, перш за все кримінальна відповідальність, дозволяють позитивно впливати на рівень і динаміку таких кримінальних правопорушень. Зокрема, підстави, межі та засоби диференціації кримінальної відповідальності за статтею 209 КК України здатні забезпечувати досить потужний попереджувальний, каральний та виправний вплив на осіб, викритих у легалізації злочинно здобутих ресурсів.

Аналізуючи об'єкт і предмет легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, зроблено висновок, що безпосереднім об'єктом легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, доцільно визнати правовідносини у сфері здійснення господарської діяльності, що регламентована низкою нормативно-правових актів, а також запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, регламентація яких здійснюється відповідно до Закону № 361-ІХ. На цім віртуальні активи не є грошима, окремою річчю або сукупністю речей; водночас вони розглядається як предмет, що обумовлює виникнення майнових прав та обов'язків, які, власне, є майном згідно із його визначенням у ст. 190 ЦК України. Вони

відповідають ознакам предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

З урахуванням вимог Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 17 листопада 2010 року № 2698-VI критикується рішення про обмеження кола предикатних діянь та пропонується змінити формальний індикатор предикатного діяння зі «злочинного» на «кримінально протиправне діяння».

Констатується, що з об'єктивної сторони легалізація майна, вчинювана з використанням віртуальних активів, характеризується низкою альтернативних діянь: 1) набуття, 2) володіння, 3) використання, 4) розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. У диспозиції ст. 209 КК України зазначаються й інші дії, вчинення яких утворює закінчений склад цього кримінального правопорушення: 1) здійснення фінансової операції, 2) вчинення правочину з таким майном, або 3) переміщення, 4) зміна форми (перетворення) такого майна, або 5) вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню а) походження такого майна або б) володіння ним, в) права на таке майно, г) джерела його походження, д) місцезнаходження.

Використання віртуальних активів під час вчинення цих діянь є одним із можливих способів легалізації майна, який не входить до обов'язкових ознак об'єктивної сторони та наявність якого не впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення.

Аналіз механізму легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, дозволив внести пропозицію про доцільність розглядати його як кримінальне правопорушення з матеріальним складом.

Характеристика суб'єкта легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненому з використанням віртуальних активів, дозволив поставити під сумнів доцільність зменшення загального віку кримінальної відповідальності, а також звернути увагу на різновиди легалізації, суспільна небезпека яких підвищується у зв'язку із залученням спеціальних суб'єктів: фізичної особи – суб'єктом первинного

фінансового моніторингу або уповноваженою фізичною особою юридичної особи – суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також службовою особою суб'єкта державного фінансового моніторингу.

Розглядаючи проблеми визначення суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, автор визнає, що вина у його складі може характеризуватися виключно прямим умислом, зокрема, усвідомленням загальних властивостей цифрового предмета або способу легалізації. Визнано доцільним встановлення підстав кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, з необережності (за прикладом, зокрема, країн-членів ЄС).

У третьому розділі, який охоплює два підрозділи, проаналізовано Кваліфікуючі ознаки, передбачені ст. 209 КК України, є типовим засобом диференціації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів. Їх аналіз надає підстави стверджувати про використання законодавцем як таких обставин традиційних для вітчизняного кримінального законодавства ознаки, зокрема ті, які стосуються співучасті, множинності та розміру заподіяної шкоди. Внесено пропозиції про доповнення кваліфікуючих ознак спеціальною повторністю кримінальних правопорушень.

Відзначено, що типовою формою примусового впливу, який потенційно визначає форми й межі реалізації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є ізоляція засудженого та поміщення його на певний (від 3-х до 12-ти років) строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Додатковими обов'язковими обмеженнями прав і свобод винного як кримінально-правовий засіб протидії легалізації мана, вчинюваній з використанням віртуальних активів, є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскація майна. Звертається увага на доцільність дотримання єдиного підходу до правил конструювання санкцій статті 209 КК України.

Розглянуто засоби забезпечення протидії кримінально-правовими засобами досліджуваним кримінальним практикам легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненої з використанням віртуальних активів, які перебувають за межами суперінституту кримінальної відповідальності. Найбільш дієвими серед них визнані спеціальну конфіскацію та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

З урахуванням проведеного дослідження висувуються авторські пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КК України:

Ключові слова: відмивання (легалізація) коштів, одержаних злочинним шляхом; віртуальні активи; кримінально-правова протидія злочинності; кримінальне право; кримінальна відповідальність; закон про кримінальну відповідальність; склад кримінального правопорушення; кримінальні правопорушення у сфері використання інформаційних технологій; «комп'ютерні» кримінальні правопорушення.

ABSTRACTS

Samoilov, E. Yu. Combating the Legalization (Laundering) of Proceeds of Crime Committed Using Virtual Assets Through Criminal Law Measures. Qualifying Research Paper (Manuscript).

Doctoral dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law (field of knowledge 08 Law). – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the issues related to combating, through criminal law measures, the laundering of criminally obtained property committed using virtual assets.

The first chapter of the work, which consists of three sections, examines the state of scientific research and international experience in combating the legalization (laundering) of criminally obtained property through criminal law, as well as the impact on this field of the criminal trend of using virtual assets in such practices.

It is noted that the problem under study currently poses a complex and multifaceted challenge, driven by the trend of offenders rapidly incorporating blockchain technology into methods that undermine the foundations of national and international economies and financial systems. Its scientific analysis must be based on a critical re-examination of the body of work of the domestic criminal law school in synergy with detailed monitoring of dynamic changes in relevant legislation and consideration of the specific nature of virtual assets as a new “tool” for committing offenses. The evolution of the scientific doctrine of combating the legalization (laundering) of proceeds of crime in Ukraine can be divided into three key stages: the formation of the conceptual framework and the development of the first studies on the criminal-law characterization and combating of the legalization (laundering) of proceeds of crime; harmonization with international standards, manifested in numerous studies of international instruments on the legalization of proceeds of crime and the compliance of national legislation with their requirements; Digitalization and new challenges, which brought to the forefront issues related to the use of virtual assets (digital assets), conversion centers, and the impact of military operations.

It is widely believed that the criminological nature of the laundering of proceeds of crime (including that involving virtual assets), as a universal threat with an increasingly international (transnational) dimension, requires that the study and development of mechanisms to prevent and combat it (including criminal legislation, the principles of financial monitoring, customer verification by primary financial monitoring entities, the foundations of international cooperation in this area, etc.), the results of the activities of specially authorized entities under international law (FATF, MONEYVAL, etc.) must be taken into account.

A comparison was conducted of criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means under the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Codes of leading EU countries (Germany, Belgium, France). Attention is drawn to the significantly broader range of socially dangerous acts under foreign legislation, which describes the scope of such acts in a more functional and easier-to-understand manner. It is noted that the French Criminal Code provides for a presumption that an asset

is subject to money laundering if a transaction is carried out using a crypto-asset with an integrated anonymization function or using any type of account or method that allows for the anonymization or opacity of transactions involving crypto-assets, the conditions for investment, concealment, or conversion have no other justification than to conceal the origin or beneficial owner of these assets or proceeds.

The specific features of the public danger posed by the laundering of proceeds of crime committed using virtual assets have been noted (the main one being that this form of laundering is becoming typical, differing from traditional forms of such criminal practices in that it poses greater threats to the economy, the state's international image, and the administration of justice). These circumstances should be taken into account when developing a model of criminal law response to this pressing criminal trend.

The second chapter of the study is devoted to the characteristics of the grounds for criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed using virtual assets. It consists of three sections. It is noted that the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed using virtual assets, is one of the most dangerous crimes, capable of simultaneously harming a number of objects of criminal law protection, and combating which is required by both Ukraine's internal (national) interests and its international obligations. The priority measures to counter such practices should be the improvement of regulatory legislation, while the use of criminal law should be considered as a last resort. Meanwhile, the measures available in Ukraine's criminal justice system, primarily criminal liability, allow for a positive impact on the level and dynamics of such criminal offenses. In particular, the grounds, limits, and means of differentiating criminal liability under Article 209 of the Criminal Code of Ukraine are capable of exerting a sufficiently powerful preventive, punitive, and corrective influence on persons convicted of laundering criminally obtained assets.

Upon analyzing the object and subject of the legalization of property obtained by criminal means, committed using virtual assets, it has been concluded that the direct object of the legalization of property committed using virtual assets is the legal relationship in the sphere of economic activity, which is regulated by a number of regulatory acts, as well as the prevention and counteraction of the legalization (laundering)

of proceeds obtained by criminal means, the regulation of which is carried out in accordance with Law No. 361-IX. In this context, virtual assets are not money, a separate item, or a collection of items; at the same time, they are considered an object giving rise to property rights and obligations, which, in fact, constitute property as defined in Article 190 of the Civil Code of Ukraine. They meet the criteria of the subject matter of a criminal offense under Article 209 of the Criminal Code of Ukraine.

Taking into account the requirements of the Law of Ukraine «On the Ratification of the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure, and Confiscation of Proceeds from Crime, and on the Financing of Terrorism» (November 17, 2010, №. 2698-VI), the decision to limit the scope of predicate offenses is criticized, and it is proposed to change the formal indicator of a predicate offense from «criminal» to «criminal offense».

It is noted that, from an objective standpoint, the laundering of property involving the use of virtual assets is characterized by a series of alternative acts: 1) acquisition, 2) possession, 3) use, and 4) disposal of property regarding which the factual circumstances indicate that it was obtained by criminal means. The provision of Article 209 of the Criminal Code of Ukraine also lists other acts, the commission of which constitutes the completed elements of this criminal offense: 1) conducting a financial transaction, 2) entering into a legal transaction involving such property, or 3) moving, 4) altering the form (converting) of such property, or 5) committing acts aimed at concealing or disguising a) the origin of such property or b) possession thereof, c) rights to such property, d) the source of its origin, or e) its location.

The use of virtual assets in the commission of these acts is one of the possible methods of money laundering, which is not included among the mandatory elements of the objective side of the offense and whose presence does not affect the classification of the criminal offense.

An analysis of the mechanism for laundering property obtained by criminal means has led to a proposal regarding the advisability of treating it as a criminal offense with a material element.

An analysis of the subject of the legalization of property obtained by criminal means, committed using virtual assets, has raised doubts about the advisability of lowering

the general age of criminal responsibility, as well as drawn attention to types of legalization whose social danger increases due to the involvement of specific subjects: an individual – a subject of primary financial monitoring or an authorized individual of a legal entity – a subject of primary financial monitoring, as well as an official of a state financial monitoring entity.

In considering the issues of determining the subjective element of the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed using virtual assets, the author acknowledges that guilt in this context can be characterized exclusively by direct intent, specifically, an awareness of the general characteristics of the digital object or the method of legalization. It is deemed appropriate to establish grounds for criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed using virtual assets, through negligence (following the example, in particular, of EU member states).

The third chapter, which comprises two sections, analyzes the qualifying characteristics provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, which serve as a typical means of differentiating criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed using virtual assets. Their analysis provides grounds for asserting that the legislature has utilized as such circumstances features traditional to domestic criminal legislation, in particular those concerning complicity, multiplicity, and the extent of the harm caused. A proposal has been made to supplement the qualifying features with the specific recidivism of criminal offenses.

It is noted that a typical form of coercive influence, which potentially determines the forms and limits of criminal liability for the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, is the isolation of the convicted person and their placement for a specific term (from 3 to 12 years) in a closed-type penal institution. Additional mandatory restrictions on the rights and freedoms of the guilty party, as a criminal law measure to counteract the legalization of property committed using virtual assets, include deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities and the confiscation of property. Attention is drawn to the advisability of adhering to a unified

approach to the rules for structuring sanctions under Article 209 of the Criminal Code of Ukraine.

The paper examines criminal law measures to counter the criminal practices of legalizing (laundering) property obtained by criminal means using virtual assets that fall outside the scope of criminal liability. Special confiscation and criminal law measures targeting legal entities are recognized as the most effective among them.

Based on the conducted research, the author proposes amendments and additions to the Criminal Code of Ukraine:

Keywords: laundering (legalization) of funds obtained by criminal means; virtual assets; criminal law response to crime; criminal law; criminal liability; criminal liability law; elements of a criminal offense; criminal offenses in the sphere of information technology use; «computer» criminal offenses.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Самойлов Є.Ю. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Наше право*. 2025. № 2. С. 123–130. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-2/NP_2025_2_123.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.19>.

2. Самойлов Є.Ю. Деякі проблеми експліцитних ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3 (33). С. 772–781.

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.73>.

3. Самойлов Є.Ю. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право»*. 2025. № 9 (29). С. 754–767. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/28977/28935>.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9\(39\)-754-767](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9(39)-754-767).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Самойлов Є.Ю. Кримінально-правові засоби протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, яка вчиняється з використанням віртуальних активів (європейський досвід) // Кримінальна політика Європейського Союзу та України: проблеми інтеграції / Збірник тез науково-практичної інтернет-конференції (28 листопада 2022 року, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, юридичний факультет). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 128–133.

2. Самойлов Є.Ю. Проблеми визнання віртуальних активів предметом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 07 червня 2024 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 243–245.

3. Самойлов Є.Ю. Проблеми встановлення кримінально-правового статусу віртуального активу (на прикладі легалізації майна, одержаного злочинним шляхом) // Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.) / МВС України ; Нац. поліція України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоціація України. Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 224–227.

4. Самойлов Є.Ю. Вплив науково-технічного прогресу на форми легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом (на прикладі використання віртуальних активів) // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / [уклад. А.В. Калініна] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2025. С. 172–175. <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/05/%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2->

%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2025_%D0%9D%D0%94%D0%86-%D0%92%D0%9F%D0%97.pdf.

5. Самойлов Є.Ю. Деякі особливості вини як ознаки суб'єктивної сторони легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів // Держава і право в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 04 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 214–217.

ЗМІСТ

Вступ.....	16
Розділ 1. Стан наукової розробки й зарубіжний досвід протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та вплив на неї кримінального використання віртуальних активів.....	26
1.1. Стан наукової розробки у кримінальному праві України проблем протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом	26
1.2. Зарубіжний досвід протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	33
1.3. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів.....	54
Розділ 2. Підстава кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинену з використанням віртуальних активів.....	63
2.1. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів.....	63
2.2. Об'єктивні ознаки підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України.....	70
2.3. Суб'єктивні ознаки підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України.....	107
Розділ 3. Диференціація та реалізація кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинену з використанням віртуальних активів, а також інші заходи кримінально-правового характеру як засіб протидії їй.....	131
3.1. Кваліфікуючі ознаки в підставі кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинену з використанням віртуальних активів.....	131
3.2. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру як засоби протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів.....	155
Висновки.....	181
Список використаних джерел.....	195
Додатки.....	231

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблема протидії легалізації вигід (активів, майна, коштів), отриманих від кримінальних правопорушень, для України є відносно новою, адже до перетворення української економіки за типом ринкової зазначений кримінальний феномен не був широко відомим ані економістам, ані правознавцям. Між тим, такі практики продукують цілий комплекс значних загроз для низки об'єктів кримінально-правової охорони (порушують баланс ресурсів на товарних і фінансових ринках, нівелюють права й можливості законослухняних їх суб'єктів, демотивують позитивну економічну активність у національних та міжнародних вимірах, формують матеріальну базу для високонебезпечних кримінальних практик тероризму, корупції, організованої злочинності тощо), загрожують економічній безпеці й міжнародному авторитету держави.

Питання ефективності протидії їм є не лише теоретично, а й практично значущим. Так, Незалежна Україна має болючій досвід перебування у «чорному списку» авторитетної міжнародної Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) у 2002–2004 роках, що призвело до значних збитків національній економіці та сповільнення багатьох зовнішньоекономічних відносин. Сьогодні ж для нашої країни, яка п'ятий рік перебуває у стані повномасштабної війни з росією й у зв'язку з цим значною мірою залежить від зовнішніх джерел фінансування та від міжнародної торгівлі, а також прагне повноцінної європейської інтеграції і має у зв'язку із цим пильнувати свій міжнародний авторитет, зазначена обставина стала більш ніж актуальною та вимагає підвищеної уваги до якості й ефективності національної кримінально-правової протидії відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом. При цьому у фокусі уваги мають перебувати не лише традиційні загрози від цих суспільно небезпечних діянь, але і динаміка їх перетворень та адаптації до змін в фінансово-економічному світі.

У правовій доктрині України різним аспектам кримінально-правової протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, присвячено

дослідження багатьох авторів, зокрема А. Айдинян, П. Андрушка, І. Бірюкова, О. Бандурки, О. Барановського, А. Беніцького, С. Бичкової, М. Бондарєвої, В. Бровк, М. Гладковського, Н. Гуторової, Р. Дегтяр, О. Дудорова, О. Житного, В. Журавля, К. Задой, М. Карчевського, Я. Котляревського, І. Кундельської, М. Куцевича, М. Лошицького, Р. Міловідова, І. Мезенцевої, А. Політової, О. Полторацького, О. Пустовіт, С. Сімов'яна, Т. Тертиченко, Г. Усатого, М. Хавронюка, В. Харченка, О. Чаричанського, Л. Чуніхіної, А. Чубенко, М. Шевченко та інших авторів. Віддаючи належне результатам досліджень цих та інших фахівців, слід зазначити, що легалізація кримінальних ресурсів є досить динамічним феноменом, а засоби його вчинення та правові заходи забезпечення протидії йому проявляють тенденції до динамічних змін, що вимагає постійно тримати його у фокусі уваги кримінально-правової науки. Так, в ХХІ столітті у сфері фінансово-економічних відносин на основі новітніх комп'ютерних технологій створені нові максимально зручні інструменти – система блокчейн, онлайн банкінг, миттєві перекази тощо. Відбувається популяризація цифрових засобів забезпечення фінансово-економічної активності фізичних та юридичних осіб (таких, зокрема, як віртуальні активи й інші цифрові цінності), які мають чимало переваг порівняно з «традиційними» фінансовими інструментами. Водночас, інтеграція віртуальних активів до фінансово-економічного простору має й негативний вимір. Так, актуальним трендом кримінальної економіки стало їх включення до кримінальних практик легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, відповідальність за яку наразі передбачає стаття 209 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Міжнародні організації фінансової безпеки та національні правоохоронні органи наголошують, що сьогодні віртуальні активи перетворились на популярний інструмент приховування від публічного спостереження й контролю фінансових операцій з цінностями (коштами, майном), отриманими кримінально протиправним шляхом. Вони використовуються як для уникнення фіскального контролю за нелегальними доходами, так і для приховування джерел походження «кримінальних капіталів». І хоча в кримінально-правовій системі України поки що не сформовано стійких тенденцій, які б дозволяли судити про усталені кримінологічно значущі

закономірності в цій сфері, однак, чимало фактів свідчать, що вони формуються (від приховування доходів, одержаних злочинним шляхом, у віртуальних активах (перш за все у криптовалютах) до використання переваг віртуальних активів під час проведення фінансових операцій з коштами, одержаними злочинним шляхом). Технічні властивості віртуальних активів дозволяють проводити фінансові операції швидко, анонімно та поза публічним контролем; через особливості блокчейн-технологій виявляти й розкривати такі дії та викривати осіб, які їх вчиняють, наразі досить складно.

Зазначені обставини в сукупності вплинули на оцінку обраної для дослідження тематики як цього дослідження як актуальну, перспективну для розробки і одержання важливих для вітчизняної кримінально-правової науки і практики результатів, та визначили мету та завдання дисертації, визначення об'єкта й предмета дослідження, вибір його методів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота узгоджується із Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476), із положеннями Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/202 та Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022, а також відповідає завданням з виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 року.

Тему дисертації затверджено вченою радою юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 20 жовтня 2022 року (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є надання комплексної характеристики наявним у кримінальному праві України засобам галузевого забезпечення протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, формулювання науково

обґрунтованих висновків та пропозицій щодо вдосконалення їх теоретичного розуміння та нормативного регулювання.

Сформульована таким чином мета зумовила необхідність постановки та послідовне вирішення наступних науково-дослідницьких завдань:

– оцінити стан наукової розробки у кримінальному праві України проблем протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

– оглянути досвід держав Європи щодо організації протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (у т.ч. з використанням віртуальних активів);

– виявити специфіку суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів;

– розкрити потенціал кримінальної відповідальності як засобу протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів;

– описати наявні в ст. 209 КК України об'єктивні та суб'єктивні ознаки підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів;

– охарактеризувати кваліфікуючі ознаки як засіб диференціації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, а також передбачені в КК України інші заходи кримінально-правового характеру як засіб протидії їй;

– розглянути кримінальне покарання та інші заходи кримінально-правового характеру як наявні в кримінальному праві України засоби протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів;

– з урахуванням проведеного дослідження сформулювати пропозиції щодо вдосконалення регулювання кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового впливу за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів.

Об'єктом дослідження є правовідносини щодо забезпечення захисту вітчизняної і міжнародної економічних систем від використання ресурсів, одержаних кримінально протиправним способом.

Предметом дослідження є протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів.

Методи дослідження обиралися з урахуванням його об'єкта та предмета, мети та дослідницьких завдань. Основою для наукового пізнання сучасного стану та закономірностей побудови і розвитку сучасних механізмів протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів, є діалектичний метод, який дозволив розглянути заявлену проблематику з використанням законів (єдності та боротьби протилежностей, заперечення заперечення, взаємопереходу кількісних і якісних змін) та категорій (зв'язок та взаємодія, кількість та якість, відношення, властивість, протилежність, відмінність, суперечність. одиничне та загальне тощо) діалектики та який використовувався у всіх розділах та підрозділах дисертації.

Процеси побудови, розгортання, розвитку та змін кримінально-правових механізмів протидії легалізації кримінально здобутого майна, у тому числі вчинюваної з використанням віртуальних активів, а також генезу суміжних інститутів в роботі було здійснено з використанням історико-правового методу (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.2). У ході ознайомлення та критичного аналізу зарубіжного досвіду регулювання кримінально-правових засобів протидії кримінальній легалізації майна, а також правових позицій, сформованих з цієї проблеми вітчизняною загальноєвропейською юстицією, застосовано компаративний (порівняльно-правовий) аналіз (підрозділи 1.2, 2.2, розділ 3). Тлумачення й розуміння використаних в дисертації джерел права й конкретних кримінально-правових норм (перш за все ст. 209 КК України), використання при цьому правил логіки та мови, було забезпечене за допомогою догматичного (формально-логічного) методу (підрозділ 1.3, розділи 2 та 3). Авторській інтерпретації текстів кримінально-правових актів (КК України та інших законів та

підзаконних актів) й актів правозастосування та тлумаченню результатів правоінтерпретаційної діяльності інших суб'єктів послужив герменевтичний метод (усі розділи дисертації). Презентацію наявних в кримінальному праві України засобів протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів (зокрема. Складу передбаченого ст. 209 КК України складу кримінального правопорушення), як підсистеми, яка перебуває у взаємодії з іншими охоронними підсистемами, котрі забезпечують захист економіки від кримінальних правопорушень, здійснено в роботі з використанням системно-структурного та структурно-функціонального методів (підрозділи 2.2, 2.3, розділ 3).

Нормативно-правовою основою дисертації є законодавство України про кримінальну відповідальність, вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство, джерела цивільного та господарського права України, міжнародно-правові договори, законодавство Європейського Союзу та його окремих держав-членів, практика Європейського суду із захисту прав людини, Суду Справедливості Європейського Союзу, вітчизняні регулятивні та регуляторні акти в сфері фінансових послуг та фінансових технологій.

Науково-теоретичну основу дослідження утворено за результатами аналізу та осмислення монографічних та дисертаційних праць, тематичних публікацій у наукових виданнях і збірках матеріалів наукових заходів, навчальної, методичної, правоінтерпретаційної літератури з кримінального права України та іноземних держав, міжнародного права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, економіки та фінансів.

Емпіричну основу дисертації утворюють статистичні відомості про кількісні показники кримінальних правопорушень в Україні, матеріали оприлюдненої судової практики застосування ст. 209 КК України, практика ЄСПЛ, матеріали Державної служби фінансового моніторингу України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим у кримінальному праві України комплексним дослідженням дисертаційного рівня, в якому розкрито кримінально-правові аспекти використання в механізмі

легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, віртуальних активів як новітнього фінансового інструменту зі значним криміногенним потенціалом, а також визначено способи адекватного реагування кримінально-правової системи України на формування зазначеного тренду. Зокрема, в дисертації, з урахуванням досягнень вітчизняної кримінально-правової доктрини:

Уперше:

– доведено, що з урахуванням очевидних необхідних і достатніх чинників, які визначають підвищення суспільної небезпечності легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів (висока ефективність приховування від контролю й виявлення операцій з легалізації завдяки залученню до їх вчинення цифрових інструментів зумовлює значне зростання загроз для національної економіки, для міжнародного іміджу держави та для правосуддя), у правозастосовній практиці доцільне застосування більш суворих засобів кримінально-правового впливу стосовно осіб, які вчиняють такі дії; при збереженні тренду цифровізації таких злочинних практик має бути вирішене питання про передбачення його як кваліфікуючої ознаки у межах ст. 209 КК України;

– обґрунтовано, що використання традиційних і нових методів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, у тому числі й новітніх технологій із залучення віртуальних активів, сприяло формуванню сталих і повторюваних легалізаційних практик та утворенню сегменту кримінальних послуг на нелегальному фінансово-економічному ринку, що типово підвищує їхню суспільну небезпечність та визначає можливість впровадження як адекватного засобу кримінально-правової протидії їм спеціальної повторності як кваліфікуючої ознаки, яка охоплює вчинення особою будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених статтями 198, 209-1, 306, 396 КК України;

– з урахуванням особливостей механізму вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (зокрема, з використанням віртуальних активів), запропоновано вважати його склад матеріальним, в якому легалізація майна є суспільно небезпечним наслідком та відзначено, що перегляд типу складу кримінального правопорушення сприяє встановленню підстав кримінальної

відповідальності також і за необережне ставлення винного до надання майну вигляду правомірно набутого та забезпечення можливості його використання у господарському обігу за рахунок маскування злочинного походження, джерел отримання майна та/або справжнього його власника;

– виявлено, виходячи з ролі системи первинного та державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації майна, що вчинення такої легалізації спеціальними суб'єктами (фізичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу або уповноваженою фізичною особою юридичної особи, а також службовою особою суб'єкта державного фінансового моніторингу) відзначається особливим характером та підвищеним ступенем суспільної небезпеки та, відповідно, вимагає організації адекватної протидії кримінально-правовими засобами (врахування під час диференціації кримінальної відповідальності в значенні кваліфікуючої та особливо кваліфікуючої обставини в ст. 209 КК України);

Удосконалено:

– загальні аргументи щодо визначення, з урахуванням технічної характеристики та сучасного стану нормативної регламентації в Україні віртуальних активів, їх місця в системі ознак, які мають кримінально-правове значення;

– характеристику ознак кримінального правопорушення, вчинення якого передусє легалізації (відмиванню) майна (предикатного діяння): запропоновано визнати предмет цього кримінального правопорушення майно, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання внаслідок вчинення кримінально протиправного діяння, що формально містить ознаки злочину, та доведено з урахуванням цього, що таким чином мінімізуються загрози порушення принципу *ne bis in idem*, які сьогодні ускладнюють ефективність правозастосовної діяльності як правоохоронних органів, так і органів фінансового моніторингу;

– характеристики наявних обмежень прав і свобод особи, до якої застосовується кримінальна відповідальність за ст. 209 КК України як базовий засіб галузевої протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів: 1) основними реальними обмеженнями є ізоляція засудженого від суспільства на строк від трьох до дванадцяти років; 2)

додатковими обов'язковими обмеженнями є позбавлення винного права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, а також конфіскація майна); 3) цей засіб – один із найбільш суворих із наявних в КК України режимів реалізації кримінальної відповідальності (санкції ст. 209 КК України безальтернативно передбачають найсуворіший з наявних в системі покарань його вид та є кумулятивними й містять сукупність двох обов'язкових додаткових покарань), а також перспективи зміни цих рамок шляхом впровадження ступеневої побудови санкцій ст. 209 КК України та включення до санкції її ч. 1 альтернативних позбавленню волі покарань;

Дістали подальшого розвитку:

– уявлення про місце віртуальних активів у механізмі вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (констатується, що нині вони можуть використовуватися і як предмет і як засіб легалізації кримінальних ресурсів, що має бути взяте до уваги та належним досліджене кримінально-правовою наукою з перспективами внесення пропозицій про підвищення якості засобів протидії такій легалізації);

– визначення, з урахуванням аналізу кримінального і регулятивного законодавства деяких країн-членів Європейського Союзу, напрямків розбудови політики протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (окрім кримінально-правової протидії з використанням суворої санкційної моделі та каральних практик, така політика обов'язково включає регулятивні заходи, спрямовані на запобігання чи попередження відповідної протиправної поведінки, дисципліну суб'єктів фінансового моніторингу тощо);

– положення про доцільність розширення тлумачення підстав застосування додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, зокрема застосування його з превентивною метою й у випадках, коли вчинення кримінального правопорушення не було пов'язане з посадою засудженого або із заняттям ним певною діяльністю, у тому числі не лише особам,

які безпосередньо вчиняли злочин з використанням відповідної посади (діяльності), а й іншим його співучасникам;

– аргументи про місце в системі засобів кримінально-правової протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом (у т.ч. вчинюваної з використанням віртуальних активів), спеціальної конфіскації як обов'язкової складової механізму відновлення прав та інтересів громадян, інтересів суспільства та держави.

– положення про те, що легалізація майна, вчинена з використанням віртуальних активів за попередньою змовою групою осіб, охоплює випадки спільного вчинення злочину на основі попередньої домовленості незалежно від виконуваних ролей співучасників.

Практичне значення отриманих результатів полягають у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані (та частково використовуються) в:

– *науковій діяльності* – як джерело для наявних і перспективних кримінально-правових та кримінологічних досліджень в сфері захисту економіки та вивчення кримінально-правових і кримінологічних аспектів використання досягнень науково-технічного прогресі (акт впровадження в наукову діяльність Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України від 28 листопада 2025 р.);

– *освітньому процесі* – як матеріали, які підвищують змістовне наповнення навчального контенту під час викладання дисциплін «Кримінальне право (особлива частина)», «Актуальні питання кримінального і кримінального процесуального права», «Кримінологія», «Застосування заходів кримінально-правового характеру» (акт впровадження у освітній та науковий процес юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна від 12 грудня 2025 року);

– *законотворчій діяльності* – як науково обґрунтовані пропозиції щодо подальшого удосконалення ст. 209 КК України та деяких інших кримінально-правових норм;

– *правозастосовній діяльності* – як науково обґрунтовані рекомендації щодо застосування ст. 209 КК України при кваліфікації кримінального правопорушення та

застосуванні кримінально-правового впливу при вчиненні легалізації майна із залученням віртуальних активів.

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано самостійно та викладені у ній положення, які виносяться на захист, розроблено здобувачем особисто. Під час перекладу з мови оригіналу джерел кримінального права іноземних держав та складання анотацій у відповідності з п. 6.3 «Політики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна щодо використання штучного інтелекту», затвердженої рішенням Вченої ради ХНУ імені В. Н. Каразіна від 26 січня 2026 року, в роботі застосовано сервіси машинного перекладу «Google Translate» та «DeepL Translate».

Апробація матеріалів дисертації. Про результати дослідження автором у 2022–2025-х роках здійснено доповіді (з публікацією тез) на науково-практичних конференціях та «круглих столах»: «Кримінальна політика Європейського Союзу та України: проблеми інтеграції» (28.11.22 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,); «Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: XV Міжнародна науково-практична конференція «Від громадянського суспільства – до правової держави» (07.06.24 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); «Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама: II Міжнародна науково-практична конференція» (16.04.25 р., м. Вінниця, Харківський національний університет внутрішніх справ); «Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє: заочний науково-практичний круглий стіл» (06.05.25 р., м. Харків, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України); «Держава і право в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: XVI Міжнародна науково-практична конференція «Від громадянського суспільства – до правової держави» (04.06.25 р., м. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, які вміщують вісім підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Обсяг дисертації – 220 сторінок, у тому числі основна

частина розміщена на 180 сторінках, список використаних джерел (260 найменувань) – на 30-ти сторінках, два додатки – на 10-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1
СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ Й ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИМИ ЗАСОБАМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
(ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ТА
ВПЛИВ НА НЕЇ ТРЕНДУ КРИМІНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

1.1. Стан наукової розробки у кримінальному праві України проблем протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Історія феномену легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (далі також – легалізація майна), має давні коріння. Існує думка, що вона почалася тисячі років тому, коли після рішень влади визнати поза законом багато форм комерції китайські торговці приховували й легалізували свої прибутки[77, с. 15].

Термін «відмивання грошей» з'явився в науковому лексиконі у 1973 р.: перше його згадування з'явилося у пресі в зв'язку з ім'ям президента США Річарда Ніксона та «Уотергейтською справою», яка стала першим загальновідомим, але аж ніяк не єдиним подібним фактом. Дослідниками стверджується, що саме розроблена тоді технологія анонімних внесків на передвиборчу кампанію та їх подальше перерахування через «підставні» фірми як офіційних платежів й отримала назву «відмивання грошей»[72, с. 89; 77, с. 18]. Втім, більшість науковців схильна вважати, що термін «відмивання грошей» поширився на початку 80-х рр. минулого століття для позначення доходів від наркобізнесу (точніше – для позначення процесу перетворення нелегально отриманих від цього бізнесу грошей у законні)[77, с. 19]. Як би не було, та найбагатший досвід у протидії відмивання доходів,

одержаних злочинним шляхом, мають США, оскільки саме у цій країні першою почалася активна боротьба з відмиванням «брудних» грошей [107].

Після проголошення Незалежності України розпочався процес формування більшості правових інститутів, правової бази країни як незалежної держави. Проте «тіньова» економіка розвивалася досить швидко, що можна пояснити небажанням до радикальних змін у сфері економіки, а також відсутністю (на той час) розробленої нормативної бази, яка б врегульовувала б процедуру здійснення фінансового моніторингу.

Перші спроби нормативного регулювання й організації кримінально-правової протидії явищу легалізації майна кримінального походження в нашій державі почалися ще до набрання чинності Кримінального кодексу (далі – КК) України 2001 р. Створення законодавства, спрямованого на протидію введенню в легальний обіг коштів, одержаних злочинним шляхом, є наслідком ратифікації Україною в 1991 р. Конвенції «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20.12.1988 р.[168]. Саме з цим пов'язують активізацію роботи вітчизняного законодавця в 1994–1995 рр. у напрямі вдосконалення законодавства, спрямованого на регулювання легального обороту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також на протидію незаконному обороту таких речовин[77, с. 25] Внаслідок цього КК УРСР 1960 р. було доповнено ст. 229-12 «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». Утім, її приписи, хоч і були достатньо прогресивними на свій час, з точки зору забезпечення протидії легалізації майна навряд чи були комплексним її засобом (хоча б через те, що норма мала обмеження щодо предмету злочину).

Уперше комплексна норма про відповідальність за відмивання коштів та майна, здобутих злочинним шляхом, з'явилася у КК України, прийнятому 05.04.2001 р. З моменту прийняття першої редакції ст. 209 КК України, стаття змінювалась декілька разів: на 2026 рік маємо вже сьому її редакцію[176; 174; 172; 179; 175; 180]. Змінювалися й доктринальні погляди на проблематику кримінально-правової протидії зазначеному явищу, і практика застосування статті.

Ураховуючи суттєві зміни в законодавчих підходах до розуміння кримінального феномену відмивання «брудних» грошей та розробки релевантних заходів протидії, еволюцію наукового забезпечення (доктрини) цієї діяльності в Україні можна розділити на кілька ключових етапів, кожен з яких відображав зміни у законодавстві та міжнародних стандартах.

Етап 1: Становлення понятійного апарату (2001–2008 рр.).

Після ухвалення КК України 2001 року вчені зосередилися на теоретичному осмисленні нового складу злочину (ст. 209 КК), його об'єкта й предмета. Активно обговорювалася гносеологічна природа легалізації (роботи О. Бандурки, С. Сімов'яна, В. Журавля, О. Барановського, І. Мезенцевої). Зокрема, перші дослідження вітчизняних науковців стосувалися аналізу початкових механізмів протидії легалізації майна[30], предикатному фактору у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом[83], а також економічним аспектам зазначеної проблеми[31].

На рівні дисертаційного дослідження І. Мізенцевою вперше були опрацьовані питання підстав криміналізації легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, здійснено орієнтовну кримінально-правову та кримінологічну характеристику зазначеного явища, зроблені висновки щодо обґрунтованості криміналізації посягання, запропоноване наукове тлумачення терміну «фінансові операції», запропоновано відмовитися від терміну «легалізація» на користь терміну «відмивання»[135]. Водночас, робота була позбавлена практичної складової, що знижувало її цінність.

Етап 2: Гармонізація з міжнародними стандартами (2009–2018 рр.)

З еволюцією кримінального законодавства та його гармонізацією з вимогами і стандартами Європейського Союзу (далі – ЄС) та міжнародних актів відбувалися поступові зміни й у питаннях кримінально-правової протидії легалізації. Під впливом рекомендацій FATF та MONEYVAL відбувалася активна робота щодо вдосконалення національного законодавства, що стимулювало дослідження правових аспектів фінансового моніторингу й міжнародного співробітництва. Тенденції узгодження вітчизняного досвіду з європейськими практиками знайшли

відображення й у кримінально-правовій доктрині. Так, у 2015 році вийшла друком монографія О. Дудорова та Т. Тертиченко «Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України»[77]. Монографію присвячено питанням кримінально-правової протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Основну увагу дослідження зосереджено на витоках, суті і соціальній обумовленості криміналізації відмивання кримінальних доходів як злочину міжнародного характеру. Значну увагу в роботі приділено антилегалізаційному законодавству Ради Європи та ЄС. Наголос зроблено на порівняльному аналізі положень загальноєвропейського законодавства та кримінального законодавства України щодо протидії відмиванню «брудного» майна.

Питанню кримінально-правової характеристики легалізації було присвячено також роботу О. Полторацького «Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»[159]. Окрім власне кримінально-правової характеристики, значну її частину відведено питанням удосконалення кримінального законодавства, зокрема ст. 209 КК України, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів, рекомендацій FATF та Варшавської конвенції.

У тому ж році А. Чубенко, М. Лошицьким, С. Бичковою та Я. Котляревським підготовлено науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-IX (далі – Закон № 361-IX). Основний фокус коментаря зосереджувався на практиці імплементації міжнародних стандартів в чинне законодавство. У ньому було здійснено постатейний системно-структурний аналіз правових норм, використані нові оригінальні підходи у тлумаченні складних нормативних конструкцій та найбільш ефективні способи їх застосування у правозастосовній діяльності[255].

Поряд з кримінально-правовою складовою антилегалізаційного законодавства, вітчизняними криміналістами розглядалася й проблематика розслідування легалізації майна. Так, у монографії «Розслідування легалізації

(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» О. Халін здійснив комплексне дослідження проблемних питань щодо виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. У роботі встановлено й проаналізовано особливості вибору моменту та визначення особливостей початкового етапу досудового розслідування, запропоновано практичні рекомендації щодо організації та проведення окремих слідчих (розшукових), негласних (слідчих) розшукових дій; застосування спеціальних знань під час розслідування, а також систематизовано досвід міжнародного співробітництва під час кримінального провадження злочинів цієї категорії[247].

Етап 3: Новітні виклики та цифровізація (2019–2026 рр.)

На цьому етапі наукових досліджень вже сформовані погляди на проблему криміналізації легалізації майна, здійснено історико-правовий та міжнародний аналіз зазначеного явища, опрацьовано питання ознак складу кримінального правопорушення. Водночас, актуалізувалися проблеми, пов'язані з використанням віртуальних активів (цифрових речей), конвертаційних центрів, впливом воєнних дій, використанням інформаційних технологій тощо[93].

Варто зазначити, що за вказаний період затверджено близько двох десятків тем дисертаційних досліджень на згадану тематику, в тому числі щодо протидії легалізації майна за допомогою віртуальних активів[158], а з 2023 по 2025 роки захищено чотири дисертації (Р. Тютюнник «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)» (2023 р.)[237], В. Пісний «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди» (2024 р.)[156], І. Кундельська «Запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2024 р.)[120], І. Кутепов «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень» (2025 р.)[121].

Значна увага проблемі легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, присвячується в наукових публікаціях та апробаційних

матеріалах. Так, у 2024 році М. Гладковським опубліковано дослідження «Форми та способи легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом, при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України»[57]. О. Дудоров у статті «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльний аналіз положень чинного і перспективного кримінального закону» значну увагу приділив перспективі прийняття нового КК в розрізі протидії легалізації, в тому числі за допомогою віртуальних активів[75]. Р. Дегтяр, досліджуючи проблематику легалізації майна за допомогою віртуальних активів, зробила наступні висновки: в деяких іноземних державах з урахуванням небезпек використання віртуальних актів під час легалізації кримінального походження майна впроваджено засоби боротьби з відмиванням коштів, які застосовуються при зберіганні, обміні, продажі цифрових активів, а також зобов'язано «криптовалютний бізнес» до фінансового моніторингу (вести облік користувачів, контроль за підозрілими транзакціями, взаємодіяти з органами із боротьби з легалізацією, ліцензуватися тощо)[7, с. 302]. Висвітлюючи дотичні питання в інших своїх публікаціях, авторка звернула увагу на привабливість цифрової валюти для злочинного світу (зокрема, вони не мають прив'язки і не контролюються жодним фінансовим органом, їх користувачі є анонімними)[66, с. 202], з чим ми повністю погоджуємося.

Окремої уваги заслуговує оглядова робота А. Політової щодо стану наукової розробки проблем кримінально-правової протидії легалізації майна за допомогою віртуальних активів[158]. На підставі аналізу затверджених тем дисертаційних досліджень з юридичних наук за 2020–2024 рр. авторка констатує значну увагу вітчизняних науковців до вказаної проблематики (у тому числі й щодо легалізації, вчинюваної за допомогою віртуальних активів)[158, с. 128–129].

Узагальнюючи викладене констатуємо, що проблемам протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, приділялася значна увага з боку наукової спільноти з моменту появи ст. 209 у чинному КК України. За цей час лише на дисертаційному рівні вказану проблематику розробляли М. Бондарева («Кримінально-правові аспекти відповідальності за легалізацію грошових коштів та

іншого майна, здобутого незаконним шляхом», 2000 р.), А. Беніцький («Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації)», 2002 р.), І. Мезенцева («Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом», 2002 р.), О. Чаричанський («Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом за Кримінальним кодексом України», 2004 р.), Л. Чуніхіна («Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», 2007 р.), О. Пустовіт («Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», 2008 р.), Р. Міловідов («Ефективність кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», 2012 р.), Т. Тертиченко («Співвідношення загальноєвропейського законодавства та кримінального законодавства України про протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», 2015 р.), В. Бровк («Кримінальна відповідальність за умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму», 2017 р.), І. Бірюкова («Кримінологічні засади запобігання та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом», 2021 р.), М. Шевченко («Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект», 2019 р.), А. Стеблянко («Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів», 2021 р.), С. Рокунь («Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом», 2021 р.).

Не менш активно зазначена проблематика висвітлюється у наукових статтях, оглядах, посібниках та інших апробаційних матеріалах вітчизняних дослідників, зокрема авторства П. Андрушка, А. Айдинян, А. Беніцького, М. Бондарєва, К. Задой,

О. Дудорова, О. Красноборова, М. Куцевича, Р. Міловідова, Р. Мовчана, О. Полторацького, О. Пустовіта, Т. Тертиченко, Г. Усатого, М. Хавронюка[22; 75; 77 78; 79; 106; 124; 246]. Нечисленні праці стосуються саме легалізації майна за допомогою віртуальних активів, тобто цей сегмент легалізаційних кримінальних практик належним чином та комплексно поки що не досліджувався.

1.2. Зарубіжний досвід протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Запобігання та протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснюється Україною у співпраці з іншими країнами світу, у першу чергу з державами-членами ЄС. Тому вважаємо за необхідне у межах цього дослідження розглянути питання кримінально-правової протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у деяких країнах цієї спільноти. Обираючи конкретну державу-члена ЄС, «антилегалізаційні» норми якої будуть проаналізовані у цьому підрозділі дисертації, ми виходили із ролі тієї чи іншої країни, яку вона відігравала у створенні Європейського Співтовариства, а також ролі, яку вони відіграють як у цьому об'єднанні, так і у підтримці України у протидії збройній агресії російської федерації [218, с. 129].

У Бельгії легалізація майна є самостійним злочином, передбаченим КК Бельгії (Code pénal belge) [2]. Його ч. 1 ст. 505 передбачає позбавлення волі від п'ятнадцяти днів до п'яти років і штраф від двадцяти шести [євро] до ста тисяч [євро] або лише одне із цих покарань щодо: (1) тих, хто приховував повністю або частково майно викрадене, привласнене або отримане за допомогою злочину або правопорушення; (2) тих, хто купував, отримувач в обмін або безкоштовно, володів, зберігав або керував товарами, зазначеними в ст. 42 (3), якщо вони знали або мали знати походження цих товарів на початку цих операцій; (3) тих, хто переробив або передав речі, зазначені в ст. 42 (3), з метою приховування або маскуваня їх

незаконного походження або допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні правопорушення, з якого походять ці речі, уникнути правових наслідків своїх дій; (4) тих, хто приховав або приховував природу, походження, місцезнаходження, розпорядження, рух або власність речей, зазначених в ст. 42 (3), хоча вони знали або мали знати походження цих речей на початку цих операцій [2]. При цьому в ст. 42 КК Бельгії зазначається, що спеціальна конфіскація застосовується щодо (3) матеріальної вигоди, яка безпосередньо походить від правопорушення, активи та цінні папери, які їх замінюють, а також доходи від цих інвестованих переваг [2].

Також у ч. 2 ст. 505 КК Бельгії наголошується, що злочини, передбачені у пунктах (1), (3) і (4), мають місце навіть якщо злочинець також є виконавцем, співвиконавцем або співучасником злочину, від вчинення якого походять речі, згадані в ст. 42 (3), а правопорушення, згадані у параграфах (1) і (2), мають місце навіть якщо злочинець також є виконавцем, співвиконавцем або співучасником злочину, з якого походять речі, згадані в ст. 42 (3), якщо цей злочин було скоєно за кордоном і не може бути переслідуваний у Бельгії.

Речі, зазначені у п. 1 ч. 1 цієї статті, є предметом правопорушення, що охоплюється цим положенням, у значенні ст. 42 (1) (а саме, речі, що були об'єктом злочину, або були використані чи призначені для скоєння, якщо їхнє майно належить засудженому), та підлягають конфіскації, навіть якщо право власності не належить засудженій особі, може, однак, завдати шкоди правам третіх осіб на майно, яке може бути предметом конфіскації. Якщо ці предмети не можуть бути знайдені у володінні засудженої особи, суддя проводить їх грошову оцінку, і конфіскація має бути еквівалентною грошовою сумою. У цьому випадку суддя може, водночас, зменшити цю суму, щоб уникнути накладення на засуджену особу необґрунтовано суворого покарання.

Стосовно тих, хто придбав, отримав в обмін або безкоштовно, володів, зберігав або розпоряджався речами, усвідомлюючи або якщо повинен був усвідомлювати походження таких речей на початку цих операцій, якщо ці речі не можуть бути знайдені у володінні засудженої особи, суддя проводить їхню грошову оцінку, і конфіскація буде здійснюватися у розмірі грошової суми, пропорційній

участі засудженої особи у вчиненні правопорушення. Також наведена норма встановлює, що особи, покарані згідно з цими положеннями, можуть крім того бути засуджені до заборони повністю або частково здійснювати державні функції, обіймати відповідні позиції чи посади.

Стаття 505 bis КК Бельгії встановлює, що особи, які отримали повністю або частково товари, вилучені, перенаправлені або отримані шляхом кримінального правопорушення або злочину з використанням неповнолітнього або особи, вразливість якої через вік, вагітність, хворобу, немічність або фізичну чи психічну інвалідність була очевидною або відомою злочинцю [2], караються покараннями, передбаченими ч. 1 ст. 505 КК Бельгії, мінімальне покарання за яке збільшується у разі позбавлення волі до трьох місяців, а у разі штрафу – до тисячі євро. Водночас, ст. 505 ter КК Бельгії встановлює більш суворе покарання і передбачає позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років та штраф від десяти тисяч до двохсот тисяч євро або лише одним із цих покарань, якщо такий злочин було вчинено 1) уповноваженою особою, зазначеною у ст. 2 Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради та скасовує Директиву 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради та Директиву Комісії 2006/70/ЄС [71], зареєстрованою у Бельгії, в іншій країні Європейського економічного простору або у третій країні, яка накладає зобов'язання, еквівалентні тим, що передбачені вищезгаданою директивою, та вчинила правопорушення під час здійснення своєї професійної діяльності; 2) у складі злочинної організації.

Звертає на себе увагу, що Бельгія як центр європейських інституцій та міжнародного бізнесу має одну з найрозвиненіших й найсуворіших систем фінансового моніторингу у Європі. Окремо діє законодавство про протидію відмиванню коштів (AML), яке зобов'язує банки, нотаріусів, адвокатів (у певних межах) та бухгалтерів повідомляти про підозрілі операції до STIF-CFI (бельгійський

фінансовий розвідувальний орган). Порушення AML-обов'язків може призвести як до адміністративної, так і до кримінальної відповідальності зазначених осіб.

Порівняння підстав кримінальної відповідальності за легалізацію майна згідно зі ст. 209 КК України і ст. 505 КК Бельгії дозволяє відзначити значно ширше коло суспільно небезпечних діянь за бельгійським законодавством. Так, по-перше, придбання або зберігання майна, здобутого протиправним шляхом, у ст. 209 КК України окремо не криміналізоване (на відміну від ст. 505 КК Бельгії). Вітчизняне законодавство не передбачає й кримінальної відповідальності осіб, які переробили або передали майно, одержане злочинним шляхом. По-друге, підставою відповідальності за КК Бельгії є й т.зв. «самолегалізація», тобто «відмивання» майна особою, яка є виконавцем, співвиконавцем або співучасником предикатного кримінального правопорушення («Пряопорушення, зазначені у пунктах 1, 3 та 4, існують, навіть якщо їх особа також є виконавцем, співвиконавцем або співучасником правопорушення, з якого походять предмети»). У КК України такі особи не є суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209.

Окрім того, як вже зазначалося, art. 42 (3) КК Бельгії вказує, що предметом злочину, передбаченого art. 505 цього Кодексу, є матеріальна вигода, яка безпосередньо походить від кримінального правопорушення, активи та цінні папери, які їх замінюють, а також доходи від цих інвестованих переваг [2]. У той же час, предметом кримінального правопорушення у ст. 209 КК України визначено тільки «майно», а не матеріальна вигода від його набуття, володіння, використання чи розпорядження. Зазначена відмінність стосується й віртуальних активів.

Також слід звернути увагу на визначення у законодавстві Бельгії та України сутності предикатного діяння. У ст. 505 КК Бельгії наголошується на тому, що матеріальна вигода отримується винним внаслідок привласнення або отримання за допомогою злочину або кримінального правопорушення чи особою, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення, з якого походять ці речі. Тобто за характером таке діяння може бути будь-яким (злочин та будь-яке інше кримінальне правопорушення). Диспозиція ж ст. 209 КК України зазначає, що відповідне майно

повинно бути одержано саме як наслідок вчинення злочину (тобто діяння. Яке відповідає визначеним у ч.ч. 4, 5 або 6 ст. 12 КК України критеріям).

Привертають увагу й відмінності видів і розмірів покарання у санкціях ст. 505 КК Бельгії та ст. 209 КК України. На відміну від КК України, ст. 505 КК Бельгії містить альтернативне покарання – штраф. Поряд із цим, за некваліфіковане «відмивання» у КК Бельгії передбачене позбавлення волі на строк від 15-ти днів до 5-ти років. Санкція ч. 1 ст. 209 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 3-х до 6-ти років. При вчиненні кваліфікованого «відмивання» у ст. 505 bis КК Бельгії збільшується виключно мінімальна межа покарання (позбавлення волі до 3-х місяців). максимальна ж лишається незмінною – до 5-ти років позбавлення волі. У разі вчинення особливо кваліфікованого злочину також збільшується лише мінімальна межа (позбавлення волі становить від 3-х років). Згідно ж з КК України у разі вчинення кваліфікованого та особливо кваліфікованого виду легалізації майна санкції встановлюють від 5-ти до 8-ми років (ч. 2) або від 8-ми до 12-ти років (ч. 3) позбавлення волі. Спільним для санкцій статей, що аналізуються, є наявність конфіскації майна.

Вважаємо необхідним звернути увагу й на таке. По-перше, як кваліфікуючу обставину КК Бельгії розглядає вчинення злочину спеціальним суб'єктом – особою, зазначеною у ст. 2 Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року [71], зареєстрованою у Бельгії, в іншій країні Європейського економічного простору або у третій країні, яка накладає зобов'язання, еквівалентні тим, що передбачені вищезгаданою директивою, та вчинила правопорушення під час здійснення своєї професійної діяльності. У складі кримінального правопорушення згідно зі ст. 209 КК України суб'єкт загальний. По-друге, стосовно предикатного злочину за КК Бельгії не застосовується презумпція невинуватості. Ключовим для цього висновку є рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі *Zschüschen v. Belgium*[19] від 25 травня 2017 року, у якому скаргу заявника було визнано непридатною через необґрунтованість його доводів. Виходячи з обставин справи, заявник, громадянин Нідерландів, у 2003 році відкрив рахунок в банку Бельгії. Упродовж двох місяців він здійснив п'ять операцій

перерахунку коштів та поклав на відкритий рахунок кошти загальною сумою 75 000 євро. Після того як банк повідомив про вказані транзакції до *STIF-CFI* (бельгійський фінансовий розвідувальний орган), щодо заявника було відкрито кримінальне провадження за відмивання коштів. Заявнику під час допиту було запропоновано пояснити походження коштів, на що він зазначив: «Це не задекларовані офіційно доходи. Я добре заробляю. Достатньо, щоби накопичити 75 000 євро за чотири роки. Я більш детально не хочу про це говорити, тому що у моїх роботодавців виникнуть через це проблеми» [131, с. 85–86]. У 2005 році заявник був визнаний винним у відмиванні грошей у сумі 75 000 євро, які було конфісковано як доходи, отримані внаслідок злочину. Національні суди залишили вирок без змін та наголосили, що згідно КК Бельгії в обвинувальному вирокі за відмивання доходів доведення предикатного злочину не є обов'язковим. Касаційний суд Бельгії також відхилив доводи заявника, і при цьому зазначив, що тягар доказування незаконного чи злочинного походження матеріальної вигоди можна вважати виконаним, коли на підставі фактичних обставин справи з упевненістю можна виключити будь-яке законне походження таких активів. Посилаючись на порушення положень ст. 6 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 року [99] «Злочини, пов'язані з відмиванням доходів», заявник звернувся до ЄСПЛ, зазначаючи, що відносно нього були допущені порушення презумпції невинуватості, права зберігати мовчання, не свідчити проти себе (свобода від самовикриття), а також права на захист.

У даній справі ЄСПЛ у п. 27 свого рішення зазначив, що заявник скаржить, що національні суди не вважали за необхідне встановити обставини вчинення предикатного злочину для його притягнення до відповідальності за відмивання коштів. При цьому, ЄСПЛ не знаходить нічого негативного у такому підході національних судів, який відповідає положенням ч.ч. 3, 6 ст. 9 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 р. [101]; такий підхід сам по собі не є порушенням прав, гарантованих ст. 6 Конвенції про

відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 р.[99].

Отже, право особи на презумпцію невинуватості в таких випадках не є абсолютними, оскільки поняття фактичної або правової презумпції діє у кожній системі кримінального права і у принципі не є забороненим Конвенцією. Про це свідчать й рішення ЄСПЛ у справі *Falk v. the Netherlands*[8]. І, як зазначають експерти РЄ І. Ричардсон та І. де Л. Мартін, «за певних обставин держави-учасниці можуть встановлювати відповідальність за простий або об'єктивний факт як такий, незалежно від того, походить він від кримінального умислу чи від необережності»[212, с. 37].

КК Німеччини (*Strafgesetzbuch*) [18] містить § 261 «Відмивання грошей» (*Geldwäsche*), яким встановлено у ч. (1), що будь-хто, хто володіє предметом, отриманим незаконним шляхом, 1) приховує, 2) з метою запобігання його виявленню, конфіскації або розслідуванню його походження, обмінює, передає або переміщує його, 3) отримує або набуває для третьої особи, 4) зберігає або використовує для себе чи третьої особи, якщо йому було відомо походження предмета на момент його отримання, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом. У випадках, зазначених у реченні першому, пунктах 3 та 4, це не стосується предмета, який третя особа раніше отримала, не вчиняючи тим самим кримінально протиправних дій. Цілком оригінальним є припис, згідно якого «адвокат захисту, який умисно приймає гонорар за свої послуги предметами, отриманими незаконним шляхом, підлягає відповідальності у випадках, якщо він достовірно знав про походження гонорару на момент прийняття».

Ч. 2 § 261 КК Німеччини встановлює підстави кримінальної відповідальності, а також види та розміри покарання, аналогічні передбаченим у ч. 1 цієї статті щодо будь-якої особи, яка приховує або маскує факти, що можуть мати значення для виявлення, конфіскації або встановлення походження предметів, отриманих незаконним шляхом.

Поряд з нормами КК Німеччини, питання запобігання та протидії відмиванню грошей регламентує і Закон про виявлення доходів, отриманих від

тяжких злочинів (*Gesetz über das Aufspüren von Gewinnen aus schweren Straftaten* або *GwG*) [9], який має на меті запобігти приховуванню справжнього походження незаконно отриманих доходів. Ключовою метою запобігання відмиванню грошей у Німеччині є захист відповідних компаній від «інструменталізації» для злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей. Це пояснюється тим, що такі дії мають наслідки для цілісності, репутації та стабільності економічної та фінансової системи Німеччини у цілому, а також для окремих компаній, що беруть участь у функціонуванні такої системи. *GwG* – це не кримінальний, а регулятивний (профілактичний) закон, в якому встановлюються обов'язки юридичних і фізичних осіб щодо запобігання відмиванню грошей та фінансування тероризму. Як і відповідне законодавство Бельгії, *GwG* у Німеччині базується на директивах ЄС [17] та спрямований на комплексну, сталу та ефективну боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. З цією метою професійні групи (фізичні особи та компанії) у фінансовому та нефінансовому секторах, на які поширюються правила *GwG* (так звані зобов'язані особи), повинні виконувати обов'язки, визначені у цьому законі. Тому ч. 4 § 261 КК Німеччини встановлює підстави кримінальної відповідальності спеціального суб'єкту злочину, так званої «зобов'язаної особи», відповідно до розділу 2 *GwG*. У разі вчинення такою особою діяння, зазначеного у частинах 1 або 2 § 261 КК Німеччини, передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років. Особливо тяжкими випадками відмивання грошей ч. 5 § 261 КК Німеччини визнає вчинення відповідного діяння на комерційній основі (тобто з метою отримання прибутку) або членом угруповання, яке було створене з метою неодноразового вчинення таких злочинів. Покарання у таких випадках встановлюється у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років.

Звертає на себе увагу, що відмивання грошей, відповідальність за яке передбачено частинами 1–5 § 261 КК Німеччини, обумовлює вчинення таких діянь виключно з умисною формою вини: особа усвідомлює, що вчиняє відповідне діяння з предметом, отриманим незаконним шляхом, і бажає вчинити таке діяння. Водночас, ч. 6 § 261 КК Німеччини встановлює підстави кримінальної

відповідальності для осіб, які вчинили діяння, передбачені ч.ч. 1 або 2 цієї статті через недбалість (необережність): не усвідомлювали належність предметів до таких, що отримані незаконним шляхом. Покарання у цьому разі – позбавлення волі на строк до двох років або штраф, тобто воно є більш м'яким, ніж при вчиненні цього злочину умисно.

Кримінальне право Німеччини встановлює підстави кримінальної відповідальності й за «самолегалізацію»: будь-яка особа, яка підлягає кримінальному переслідуванню за участь у попередньому правопорушенні, карається відповідно до частин 1–6 лише у випадку, якщо вона вводить предмет в обіг та приховує його незаконне походження (ч. 7 § 261 КК Німеччини).

У ч. 8 § 261 КК Німеччини передбачений спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності: жодне покарання не накладається згідно з частинами 1–6 цієї статті у випадку: 1) якщо особа добровільно повідомляє про злочин до компетентного органу або добровільно ініціює таке повідомлення, якщо на той момент злочин ще не був виявлений повністю або частково, і злочинець про це знав або, розумно оцінивши ситуацію, мав би про це знати; 2) у випадках, передбачених ч. 1 або ч. 2, за умов, зазначених у п. 1, забезпечує вилучення предмета, отриманого незаконним шляхом.

Відповідно до положень ч. 9 § 261 КК Німеччини, предмети, отримані незаконним шляхом, що є результатом вчинення правопорушення за кордоном, вважаються еквівалентними предмету у значенні ч. 1 цієї статті, якщо таке діяння є незаконним згідно з німецьким кримінальним законодавством та 1) передбачає покарання за місцем вчинення такого діяння або 2) передбачає покарання відповідно до одного з положень та угод ЄС, перелік яких наводиться у пунктах а)–h) ч. 9 § 261 КК Німеччини.

На підставі ч. 10 цієї статті предмети, пов'язані з відмиванням грошей, можуть бути конфісковані. Щодо цього заходу застосовуються загальні положення КК Німеччини, передбачені § 74а, тобто він має кримінально-правовий характер. Конфіскація застосовується щодо всіх злочинів та кримінальних правопорушень, включно з відмиванням грошей або предикатними правопорушеннями. Слід

звернути увагу на те, що конфіскації підлягають й активи, отримані від вчинення правопорушення або використані для його вчинення, тобто доходи від нього (§ 73), знаряддя вчинення кримінального правопорушення або злочину та предмети, що є частиною злочину (§ § 74, 74b, ч. 10 § 261 КК Німеччини). Цей захід, таким чином, поширюється, зокрема, й на віртуальні активи, які були використані під час чи одержані в результаті актів легалізації майна кримінального походження.

При цьому, «доходи» охоплюють будь-яку вимірювану економічну вигоду, отриману внаслідок кримінального правопорушення, наприклад: рухомі речі; права на нерухомість і юридичні права; претензії; внаслідок яких особа позбавляється витрат майнового характеру. Іноземні активи також можуть бути конфісковані. Під «непрямими надходженнями» слід розуміти вигоди, одержані від отриманих коштів, наприклад предмети, яких особа набула в обмін на отримані внаслідок кримінального правопорушення кошти, включно з доходами та прибутками, які також можуть бути конфісковані. «Знаряддя» – це активи, отримані внаслідок вчинення злочину чи кримінального правопорушення, а також активи, призначені для його вчинення. Вони повинні належати правопорушнику на момент винесення судового рішення або становити суспільну небезпеку. Також конфіскація може бути застосована щодо майна, походження якого не може бути пов'язане з конкретним кримінальним правопорушенням або злочином, але безумовно становить прибуток від злочинної діяльності (§ 73a КК Німеччини).

Порівнюючи підстави кримінальної відповідальності за § 261 КК Німеччини та ст. 209 КК України слід звернути увагу, що зважаючи на відмінність у назві наведених норм, предмети таких кримінальних правопорушень не є тотожними. Якщо за кримінальним законодавством Німеччини ними є предмети, отримані кримінально протиправним шляхом, то національне кримінальне законодавство визначає предметом легалізації (відмивання) майно. Відповідно до ч. 1 ст. 190 Цивільного кодексу України [252] (далі – ЦК України), майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Тобто за змістом визначення майно охоплює не тільки відповідні

предмети, а й майнові права та обов'язки, що не характеризує предмет злочину, передбачений § 261 КК Німеччини.

Слід також звернути увагу на предикатне кримінальне правопорушення, що передує відмиванню грошей та легалізації майна за законодавством Німеччини. Так, § 261 КК Німеччини вказує на предмети, здобуті незаконним шляхом, тобто унаслідок вчинення кримінального правопорушення або злочину, передбаченого законодавством Німеччини (отримані від будь-якого кримінально протиправного діяння).

У ч. 9 § 261 КК також наголошується, що поряд з діянням, яке є незаконним відповідно до німецького кримінального законодавства, предикатним злочином є й кримінальне правопорушення, вчинене за кордоном, за умов, що за нього законом відповідної країни також передбачене покарання. Крім того, предикатним діянням визнається й діяння, за вчинення якого особа підлягає стягненню згідно з одним із правил та угод ЄС, вичерпний перелік яких наводиться у пунктах а)–h) ч. 9 § 261 КК Німеччини. В цьому наявна помітна різниця між німецьким та українським законодавством: як вже зазначалося, предикатним діянням за КК України є вчинення правопорушення, яке є злочином, адже предмет передбачається як такий, що одержаний «злочинним шляхом».

Порівняння свідчить також, що склад злочину, передбачений § 261 КК Німеччини, охоплює ширше коло діянь, вчинення яких є підставою кримінальної відповідальності. Їх формулювання є більш функціональним і спрощеним. У порівнянні з цим об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, видається більш деталізованою та казуїстичною.

Окремо привертає увагу порівняння суб'єктивної сторони складів відповідних правопорушень. Так, діяння, передбачені частинами 1–5 § 261 КК Німеччини, можуть бути вчинені виключно умисно, а ч. 6 цієї статті встановлює підстави кримінальної відповідальності за необережні діяння (особа через недбалість не усвідомлює, що відповідний предмет отриманий незаконним шляхом і вчиняє щодо нього відповідну поведінку). Законодавча конструкція кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, априорі не допускає його

вчинення з необережною формою вини, адже кримінальні правопорушення з формальним складом, відповідно до національної доктрини кримінального права, можуть бути вчинені виключно умисно [132, с. 197; 27, с. 2; 144, с. 248]. Виходячи з цього, дозволимо собі покритикувати чинну редакцію диспозиції ст. 209 КК України, яка містить вказівку про діяння, вчинені особою, «яка ... повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом». Вина при вчиненні такого діяння, на нашу думку, може характеризуватися виключно умисною формою (про що ітиметься в розділі 3 роботи).

Відмінності у нормах, що порівнюються, стосуються і характеристик суб'єкта. Як вже наголошувалося, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, загальний. Водночас, у ч. 4 § 261 КК Німеччини встановлюється відповідальність для спеціального суб'єкта «зобов'язана особа», коло яких встановлюється бланкетним способом: ч. 1 § 7 GwG «Співробітник з питань відмивання грошей»[9] встановлює, що суб'єкти господарювання зобов'язані призначати спеціаліста з питань відмивання грошей на рівні керівництва та його заступника. *Вважаємо досвід запровадження посади такого співробітника достатньо виправданим, як і підходи до встановлення більш суворого покарання у разі відмивання грошей саме таким спеціальним суб'єктом, до службових обов'язків якого входить запобігання та протидія відмиванню грошей (у т.ч. і шляхом використання віртуальних активів).*

Аналізуючи санкції відповідних норм (§ 261 КК Німеччини та ст. 209 КК України) відзначаємо їхню більшу суворість за кримінальним законодавством України. Так, простий склад (ч. 1) кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, встановлює покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до шести років; ч. 1 § 261 КК Німеччини передбачає цей вид покарання на строк до п'яти років, а мінімальна його межа у цьому законі взагалі не вказана. Вчинення відмивання грошей зобов'язаною особою (спеціальним суб'єктом) як кваліфікуюча ознака карається позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років, у той час як санкція ч. 2 ст. 209 КК України передбачає покарання у

виді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Особливо кваліфікований склад (особливо тяжкий випадок) відмивання грошей за кримінальним законодавством Німеччини (ч. 5 § 261 КК) карається позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років (вчинення подібного за ч. 3 ст. 209 КК України карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років).

Штраф, як вид покарання за § 261 КК Німеччини, у законі України про кримінальну відповідальність щодо легалізації майна взагалі не передбачений. Водночас, санкції частин 1–3 ст. 209 КК України передбачають покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, у той час як за законодавством Німеччини зазначене питання врегульовано розділом 2 «Управління ризиками» Закону про виявлення доходів, отриманих від тяжких злочинів [9].

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що § 261 КК Німеччини характеризується широким підходом до визначення предикатних діянь і передбачає можливість кримінальної відповідальності за необережне відмивання грошей. Акцент § 261 КК Німеччини спрямований на посилення ефективності фінансового контролю. У той же час, ст. 209 КК України є свідченням «класичного континентального підходу» до деталізації опису діянь, вчинення яких є підставою кримінальної відповідальності. Наведена норма має більш жорстку санкційну модель, спрямовану передусім на здійснення каральної функції для протидії легалізації, у тому числі й вчинюваній з використанням віртуальних активів.

Ще однією державою, законодавство якої щодо кримінально-правової протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, ми вважаємо за потрібне розглянути у межах цієї дисертаційної роботи, є Французька Республіка (Франція). Основним джерелом її кримінального є КК Французької Республіки (*Code pénal République française*) [1]. Нагадаємо, що сучасний КК Франції змінив Наполеонівський Кодекс 1810 року та дозволив адаптувати французьке кримінальне право до сучасних потреб справедливості, захисту прав людини, міжнародних зобов'язань, соціальних реалій [105, с. 27].

Норми щодо кримінально-правової протидії відмиванню грошей передбачені Законодавчою частиною (*Partie législative*) книги III «Злочини та правопорушення проти власності» (*Des crimes et délits contre les biens*) у назві II «Інші правопорушення проти власності» (*Des autres atteintes aux biens*) та розділі IV «Про відмивання грошей» (*Du blanchiment*). Цей розділ включає у себе два підрозділи (*Section*): 1. Просте та обтяжене відмивання грошей (*Du blanchiment simple et du blanchiment aggravé*) (Article 324-1–324-6-1); 2. Додаткові покарання, що застосовуються до фізичних осіб, та кримінальна відповідальність юридичних осіб (*Peines complémentaires applicables aux personnes physiques et responsabilité pénale des personnes morales*) (Articles 324-7–324-9).

Ч. 1 art. 324-1 КК Франції визначає відмивання грошей як сприяння будь-якими засобами неправдивому обґрунтуванню походження активів або доходів, що належать особі, яка вчинила злочин або кримінальне правопорушення, що принесло їй прямий чи непрямий прибуток. У диспозиції цієї норми також зазначається, що незалежно від конкретних фактів, це вважається прихованою діяльністю. При цьому, ч.ч. 3 та 4 art. 9-1 КПК Французької Республіки (*Code de procédure pénale République française*) [1] визначають, що правопорушення вважається прихованим, коли через свої складові елементи воно не може бути відоме ні потерпілому, ні судовому органу, а також коли злочинець навмисно здійснює будь-який конкретні хитрощі, спрямовані на запобігання його виявленню. У ч. 2 art. 324-1 КК Франції також зазначається, що відмиванням грошей також є вчинення діяння з метою сприяння операції, пов'язаної з розміщенням, приховуванням або конвертацією прямих або непрямих доходів від злочину чи правопорушення. Наведена норма передбачає покарання у виді позбавлення волі п'ятьма роками та штрафом у розмірі 375 000 євро.

Відповідно до змін, внесених Законом № 2025-532 від 13 червня 2025 року [13], art. 324-1-1 КК Франції визначає, що для цілей art. 324-1 активи або доходи вважаються прямими або непрямими доходами від злочину або кримінального правопорушення, коли матеріальні, правові або фінансові умови інвестування, приховування або конверсії не можуть мати іншого виправдання,

окрім приховування походження або бенефіціарного власника цих активів або доходів (ч. 1). Ця презумпція застосовується до будь-якої транзакції, здійсненої за допомогою криптоактиву з інтегрованою функцією анонімізації або за допомогою будь-якого типу облікового запису чи методу, що дозволяє анонімізацію або непрозорість транзакцій з криптоактивами (ч. 2). Такі зміни були обумовлені збільшенням кількості транзакцій, які здійснюються за допомогою криптоактиву з інтегрованою функцією анонімізації, що полегшує відмивання грошей та приховування походження активів або доходів, отриманих внаслідок вчинення злочину або правопорушення, та отримання прямих чи непрямих прибутків [216, с. 173].

Art. 324-2 КК Франції встановлює підстави кримінальної відповідальності за відмивання грошей за обтяжуючих обставин, підвищуючи строк покарання у виді позбавлення волі у 10 років, одночасно збільшуючи при цьому і розмір штрафу – 750 000 євро. В якості обтяжуючих ознак складу відмивання грошей, кримінальне законодавство Франції визначає вчинення такого правопорушення: 1) постійно (неодноразово або системно); 2) з використанням можливостей, що надаються здійсненням професійної діяльності; 3) організованою групою. Art. 324-3 КК Франції встановлює умови застосування покарання у виді штрафу, зазначаючи, що розміри штрафів, передбачених art. 324-1 та 324-2 КК Франції (375 000 і 750 000 євро, відповідно), можуть бути збільшені до половини вартості товарів або коштів, задіяних в операціях з відмивання грошей.

В art. 324-4 КК Франції встановлюються правила призначення покарання за відмивання грошей і предикатне правопорушення, зазначаючи, якщо злочин або правопорушення, з якого походять товари та кошти, що використовуються в операціях з відмивання грошей, карається позбавленням волі на більш тривалий термін, ніж позбавлення волі, передбачене art. 324-1 або 324-2 КК Франції, відмивання грошей карається покараннями, пов'язаними з правопорушенням, про яке винний знав. Якщо це правопорушення супроводжується обтяжуючими обставинами, покарання пов'язується лише з обставинами, про які особі було відомо. *По суті це є спеціальним правилом призначення покарання за типовою*

сукупністю окремо визначених злочинів (відмивання майна та предикатного правопорушення) шляхом поглинення менш суворого покарання (art. 324-1 чи 324-2) більш суворим покаранням за предикатне правопорушення.

Art. 324-5 КК Франції врегульовує питання повторності (рецидиву) відмивання грошей, зазначаючи, що її утворює той самий злочин, під час якого були скоєні операції з відмивання грошей. Привертає увагу, що згідно із art. 324-6 КК Франції замах на відмивання грошей карається тими ж покараннями, що й закінчений акт легалізації. Натомість за ч. 2 ст. 68 КК України вчинення замаху на легалізацію майна не має перевищувати двох третин максимального строку або розміру покарання, передбаченого санкціями ст. 209 КК України.

У ч. 1 art. 324-6-1 КК Франції наявна заохочувальна норма: особа, яка намагалася вчинити відмивання грошей, звільняється від покарання, якщо, повідомивши адміністративний або судовий орган, вона зробила можливим запобігти вчиненню такого правопорушення. Звільнення від покарання передбачає відповідну позитивну поведінку особи тільки на стадії незакінченого правопорушення. У ч. 2 цієї ж статті визначено, що покарання у вигляді позбавлення волі, призначене виконавцю або співучаснику відмивання грошей, зменшується на дві третини, якщо, повідомивши адміністративний або судовий орган, він зробив можливим припинення правопорушення або встановлення, де це доречно, інших виконавців або співучасників вчинення такого правопорушення.

У підрозділі 2 «Додаткові покарання, що застосовуються до фізичних осіб, та кримінальна відповідальність юридичних осіб» (*Peines complémentaires applicables aux personnes physiques et responsabilité pénale des personnes morales*) КК Франції визначається перелік покарань за відмивання грошей, які мають допоміжний характер та лише приєднуються на додаток до покарань, передбачених art. 324-1 та 324-2 КК Франції, і самостійно (без поєднання із покаранням у виді позбавлення волі та штрафу) призначені бути не можуть.

Так, щодо засуджених за art. 324-1 та 324-2 КК Франції можуть бути застосовані додаткові покарання: 1) постійна або тимчасова на строк до п'яти років заборона обіймати державні посади або займатися професійною чи громадською

діяльністю, під час якої було вчинено правопорушення, або займатися комерційною чи промисловою професією, керувати, адмініструвати, розпоряджатися або контролювати у будь-якій якості, прямо чи опосередковано, від свого імені або від імені іншої особи, комерційне чи промислове підприємство чи комерційну компанію (такі заборони можуть бути накладені як окремо, так і сукупно); 2) заборона на володіння або носіння зброї на строк до п'яти років за умови наявності такого дозволу; 3) заборона на період до п'яти років видавати чеки, крім тих, що дозволяють векселянту знімати кошти з платника, або тих, що є сертифікованими, а також використовувати платіжні картки; 4) позбавлення водійських прав на строк до п'яти років (таке позбавлення може бути обмежене керуванням транспортним засобом поза межами професійної діяльності); 5) анулювання водійських прав із заборonoю подавати заявку на отримання нових прав на строк до п'яти років; 6) конфіскація одного або кількох транспортних засобів, що належать засудженій особі; 7) конфіскація однієї або кількох одиниць зброї, власником якої є засуджена особа або якою вона вільно розпоряджається; 8) конфіскація речі, яка була використана або призначена для використання для вчинення правопорушення, або речі, яка є продуктом його вчинення, за винятком предметів, які можуть бути повернуті; 9) заборона громадянських, цивільних та сімейних прав; 10) заборона на проживання на території Республіки; 11) заборона на виїзд з території Республіки на строк до п'яти років; 12) конфіскація всього або частини майна засудженої особи, або, з урахуванням прав добросовісного власника, яким вона вільно розпоряджається, незалежно від його характеру, рухомого чи нерухомого, розділеного чи неподіленого.

Цікавою є спроба французької держави зменшити коло потенційних правопорушників на своїй території. Так, 14 травня 1996 року Законом № 96-392 від 13 травня 1996 року «Щодо боротьби з відмиванням грошей та незаконним обігом наркотиків, а також міжнародного співробітництва у питаннях арешту та конфіскації доходів від злочинної діяльності» [14] КК Франції було доповнено art. 324-8, яка встановлювала заборону на в'їзд на територію Франції на строк до десяти років або назавжди будь-якому іноземцю, винному у вчиненні одного з

кримінальних правопорушень, визначених у art. 324-1 та 324-2 КК Франції (у відмиванні майна). Водночас, законом № 2024-42 від 26 січня 2024 року «Про контроль імміграції, покращення інтеграції» art. 324-8 КК Франції була скасована[12].

Art. 324-9 КК Франції встановлює підстави кримінальної відповідальності юридичних осіб за відмивання грошей: вони підлягають, окрім штрафу (відповідно до умов, передбачених art. 131-38), покаранням, визначеним art. 131-39 КК Франції, а також конфіскації всього або частини їхнього майна або, з урахуванням прав добросовісного власника, того майна, яким вони вільно розпоряджаються, незалежно від його характеру, рухомого чи нерухомого, розділеного чи неподіленого. У зв'язку з цим, art. 131-38 КК Франції визначає, що максимальний штраф, який застосовується до юридичних осіб, дорівнює п'ятикратному розміру штрафу, передбаченого для фізичних осіб (тобто якщо для фізичних осіб art. 324-1 КК Франції встановлює покарання у виді штрафу у розмірі 375 000 євро, а art. 324-2 КК Франції – 750 000 євро, то для юридичних осіб розмір штрафу буде становити 1 875 000 та 3 750 000 євро відповідно).

Слід підкреслити, що за кримінальним законодавством Французької Республіки юридичні особи, за винятком держави, несуть кримінальну відповідальність за злочини, вчинені від їх імені їхніми органами або представниками (ч. 1 art. 121-2 КК Франції). Водночас, місцеві органи влади та їх об'єднання несуть кримінальну відповідальність лише за правопорушення, вчинені під час здійснення діяльності, яка може бути предметом угод про делегування державних послуг (ч. 2 art. 121-2 КК Франції). Поряд із наведеним, ч. 2 art. 324-9 КК Франції передбачає застосування щодо юридичних осіб, якщо це стосується діяльності, під час здійснення якої або з нагоди здійснення якої було вчинено відмивання грошей, й заборони, зазначеної у п. 2 art. 131-39 КК Франції, а саме: назавжди або на строк до п'яти років, прямо чи опосередковано займатися однією або кількома професійними чи соціальними видами діяльності [230, с. 266].

КК Франції не містить чіткої вказівки щодо характеристики предикатного діяння щодо доходів, які легалізуються (відмиваються). Водночас, її вироблено в

судовій практиці. Так, зокрема, Кримінальна палата Кримінального відділу Касаційного суду Французької Республіки 3 квітня 2019 року за № 18-82.298, переглядаючи рішення, яким за нецільове використання активів компанії, незадекларовану працю та відмивання грошей було засуджено пана М., наголосила: «і на підставах, можливо прийнятих, що art. 324-1 КК Франції не вимагає попереднього порушення провадження або винесення обвинувального вироку за злочин, який дозволив відмивати кошти, але достатньо встановити складові частини основного злочину, який призвів до спірних сум; що у цьому випадку злочин податкового шахрайства є результатом приховування сум, що підлягають оподаткуванню, зокрема шляхом неподання декларацій про доходи або отримання незадекларованого доходу, і що умисел впливає з бажання ухилитися від сплати цих сум від податкових органів; що загальний злочин відмивання грошей, окремий та автономний, не підпадає під положення art. L. 228 Зводу податкових процедур; що втручання інспектора DGFIP, як видається, полягає у зверненні до експерта, який допомагає довести основне кримінальне правопорушення на основі висновків слідчих; що висунуте заперечення щодо недійсності буде відхилено»[4].

У рішенні також зазначається: «і на підставі можливо прийнятих підстав, що по суті з усіх цих елементів впливає, що чеки, які знаходяться у володінні працівників, демонструють, що вони становили далеко не випадкову форму винагороди, що характеризує незадекларовану працю; що, крім того незалежно від використаного методу розрахунку, схоже, що заявлені робочі години не враховують весь спектр діяльності ресторану; що, крім того під час обшуку приміщення ресторану виявилось, що відсоток готівки та ваучерів на харчування, виявлений у денних квитанціях, не відповідав бухгалтерському обліку компанії, тоді як рахунки-фактури постачальників оплачувалися готівкою та були відтворені бухгалтером; що за відсутності достовірного бухгалтерського обліку виявлення фотокопій незареєстрованих чеків, приховування відпрацьованих годин і, отже, ухилення від сплати внесків на соціальне страхування, а також заниження обороту характеризують акти відмивання грошей, податкового шахрайства та незадекларованої праці» і далі «оскільки факти, нерозривно пов'язані з однією дією,

що характеризується одним винним наміром, не можуть призвести до двох кримінальних обвинувачень проти одного й того ж підсудного, навіть якщо вони є одночасними» [4].

Таким чином, перелік конкретної поведінки, яка була визнана судом як предикатне діяння, а саме: 1) незадекларована праця; 2) заявлені робочі години не враховують весь спектр діяльності ресторану; 3) відсоток готівки та ваучерів на харчування не відповідає бухгалтерському обліку компанії; 4) рахунки-фактури постачальників оплачувалися готівкою; 5) відсутність достовірного бухгалтерського обліку; 6) приховування відпрацьованих годин; 7) ухилення від сплати внесків на соціальне страхування, свідчить про те, що їх вчинення є підставою кримінальної відповідальності. Водночас, Кримінальна палата Кримінального відділу Касаційного суду Французької Республіки визнає їх в якості предикатних діянь, що обумовлюють кваліфікацію дій особи за art. 324-1 КК Франції.

Підводячи підсумки порівняльному огляду КК Франції щодо кримінально-правової протидії відмиванню грошей звернемо увагу на наступне. Французьке кримінальне законодавство у питаннях протидії відмиванню грошей застосовує більш широкий та більш гнучкий підхід, що охоплює будь-яке можливе сприяння приховуванню походження злочинних доходів, навіть без вчинення активних фінансових операцій. У той же час, у нормі, що передбачена ст. 209 КК України, увага зосереджена на конкретизації та визначенні вичерпного кола тих дій, фінансових операціях або правочинах, які можуть бути вчинені щодо майна, одержаного злочинним шляхом.

Як і кримінальне законодавство Бельгії та Німеччини, КК Франції передбачає підстави кримінальної відповідальності за так звану «самолегалізацію» (самовідмивання). На цьому наголошує і судова практика Французької Республіки. У наведеному вище рішенні Кримінальної палати Кримінального відділу Касаційного суду Французької Республіки від 3 квітня 2019 року за № 18-82.298 зазначається: оскільки ч. 2 art. 324-1 КК Франції встановлює загальний та автономний злочин відмивання грошей, який відрізняється за своїми матеріальними та навмисними (суб'єктивними) елементами від злочину або кримінального

правопорушення, що привело до отримання доходу, та карає, незалежно від того, хто несе відповідальність, конкретні дії розміщення, приховування або конвертації цих доходів, зазначене положення застосовується до особи, яка відмиває доходи від скоєного нею злочину, без порушення принципу *Ne bis in idem*[4].

Як і КК України, законодавство Французької Республіки встановлює підстави кримінальної відповідальності виключно у випадку умисного вчинення діянь, передбачених art. 324-1 та 324-2 КК Франції. Сприяння будь-якими засобами неправдивому обґрунтуванню походження активів або доходів у разі, якщо особа не усвідомлює їх належність особі, яка вчинила злочин або правопорушення, навіть за умов одержання прямого чи непрямого прибутку, через неналежне ставлення особи до джерела їх отримання, не є підставою кримінальної відповідальності ані за кримінальним законодавством Французької Республіки, ані за КК України.

Окреме питання становить рішення про кримінальну відповідальність як у цілому, так і щодо відмивання грошей зокрема, юридичних осіб відповідно до законодавства Французької Республіки. Франція є єдиною серед країн-членів ЄС, закони яких були розглянуті у дослідженні, кримінальне законодавство якої встановлює такі підстави. Кримінальні кодекси ані Бельгії, ані Німеччини, ані України не передбачають юридичних осіб як суб'єктів кримінальних правопорушень.

Також слід звернути увагу на відмінності пенальної політики у КК Франції та КК України. Визначаючи види і розміри покарання за відмивання грошей, КК Франції акцентується на штрафних санкціях, а положення art. 324-3 кримінального закону цієї країни щодо пропорційності розміру штрафу вартості майна, активів або доходів, що належать особі, яка вчинила злочин або правопорушення, дозволяє обійти формальний поділ у кваліфікації вчиненого діяння залежно від їх розміру та класифікації на значний, великий та особливо великий, як це характерно для побудови структури ст. 209 КК України.

Покарання у виді позбавлення волі характеризують обидва кримінальні закони, що порівнюються, і значної різниці у розмірах не мають. Максимальний розмір покарання у виді позбавлення волі за простий (некваліфікований) злочин у

КК Франції становить п'ять років, а у КК України – шість. Максимальна можлива межа цього виду покарання також не має особливої різниці: за КК Франції – 10 років, за КК України – 12 років. Перелік додаткових покарань у кримінальному законодавстві Французької Республіки значно ширший за позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, яке передбачено у ст. 209 КК України.

Водночас, слід підкреслити, що і норми КК Франції, і норми КК України імплементують стандарти Ради Європи, FATF та інші міжнародно-правові акти, але з позиції процесуального доказування французька модель є більш гнучкою як щодо визначення предикатних правопорушень (art. 324-1 КК Франції), правової позиції щодо неможливості іншого виправдання факту відмивання грошей, окрім приховування походження або бенефіціарного власника (ч. 1 art. 324-1-1 КК Франції), а також врахування сучасних викликів, обумовлених технологічним впливом на спосіб відмивання грошей через існуючі фінансові інструменти – *«за допомогою криптоактиву з інтегрованою функцією анонімізації або за допомогою будь-якого типу облікового запису чи методу, що дозволяє анонімізацію або непрозорість транзакцій з криптоактивами»* (ч. 2 art. 324-1-1 КК Франції)[1]. На цій нормі КК Франції доцільно зробити акцент, зважаючи на контури предмету нашого дослідження: транзакція, здійснена за допомогою віртуального активу, презумується як така, що є легалізацією майна кримінального походження.

Водночас, високорозвинені країни в меншій мірі зазнають негативного впливу від легалізації майна завдяки розвиненій системі фінансової звітності та суворому контролю[218, с. 131].

1.3. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів

У офіційній кримінальній статистиці легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, демонструє тенденції до зростання кількісних показників. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, у 2025 році до судів направлено 594 обвинувальні акти у кримінальних провадженнях про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України, у 2024 році – 496, у 2023 – 460, у 2022 – 189[189]).

Сьогодні організація протидії кримінальним практикам у вигляді легалізації кримінальних капіталів перебуває на стадії, яка вимагає врахування результатів розвитку науково-технічного прогресу. Так, розвиток сучасних економік в цілому й рух фінансів зокрема сьогодні складно уявити без системи блокчейн, онлайн банкінгу, миттєвих переказів, у тому числі закордон за допомогою системи SWIFT. Технологічний прогрес в цій сфері не зупиняється, про що свідчить популяризація криптоактивів, NFT, створення нових торгових (товарних та крипто-) бірж тощо.

Віртуальні активи (криптовалюти, токени та інші цифрові цінності) мають багато переваг, які роблять їх дуже привабливими для використання в різних сферах. На відміну від традиційних фінансових інструментів вони децентралізовані, бо створені на технології блокчейн, що виключає втручання якогось контрольного центрального органу, забезпечують значно швидші в порівнянні з традиційними банківськими переказами транзакції, прозорі завдяки зберіганню усієї інформації в блокчейні, доступні для будь-кого з доступом до Інтернету, захищені від несанкціонованого доступу завдяки використанню криптографії, глобальні та перебувають під безпосереднім контролем користувачів (наведений перелік розширюватиметься в ході прогресу цифрових фінансових технологій)[15, с. 7].

Як відомо, продукти прогресу (і блокчейн-технології, які зумовили виникнення різноманітних віртуальних активів не є винятком) дуже швидко оцінюють й застосовують для своїх потреб найбільш активні члени суспільства, зокрема й ті, які схильні до порушення законів[216, с. 173, 174]. Фахівцями в галузі кримінального права та криминології давно помічено, що наукові й технічні здобутки людства детермінують, серед іншого, виникнення нових кримінальних загроз або суттєві видозміни інших[38, с. 81]. Так, наприклад, з кінця ХХ ст.

розвиток комп'ютерних технологій створив передумови для вчинення нових, недоступних до того часу злочинів як всередині країни, так і на міждержавному рівні[97, с. 162]. У ході науково-технічного прогресу відбувається використання його досягнень й при учиненні раніше відомих злочинів[153, с. 256–261]. Отже, суб'єктам, відповідальним за реалізацію кримінальної політики, слід оперативно реагувати на зміни в умовах життя суспільства, які мають криміногенний потенціал. Слід сказати, що вітчизняний законодавець має в цьому питанні певний досвід. Наприклад, усвідомивши свого часу підвищену небезпеку такого нового виду кримінального правопорушення проти власності як шахрайство (яке в цілому є відомим сотні років), «удосконалене» використанням новітніх (комп'ютерних) технологій, у відповідній нормі (ст. 190 КК України) законодавець цілком обґрунтовано сконструював кваліфікований склад (а отже, й підвищив міру кримінальної відповідальності) – «вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки» (наразі воно карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, тобто значно суворіше, аніж «просте» (некваліфіковане) шахрайство)[118].

«Продуктом» науково-технічного прогресу є й віртуальні активи. У чинному законодавстві їх поняття вперше було розкрито у Законі № 361-IX: це цифрове вираження вартості, яке можна торгувати або переказувати в цифровому форматі і яке може використовуватись для платіжних або інвестиційних цілей[180].

Попри зручність віртуальних активів для бізнесу та інвесторів, їх обіг в Україні належним чином не урегульовано. Хоч наша країна належить до числа тих, на території яких фактичне використання віртуальних активів набуло широкого поширення, але спеціальний (профільний) регуляторний нормативно-правовий акт із цього питання в нашій державі не діє. Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX «Про віртуальні активи» хоч і ухвалений парламентом і підписаний Президентом України, але на час написання цієї дисертації не діє та «очікує» дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, з яким має синхронізуватися[171]. Отже, остаточно офіційно визначеного

економічного і правового статусу віртуальні активи в Україні наразі не мають. Втім, кримінально активній частині населення немає потреби у офіційному регулюванні нових досягнень науки і техніки. Злочинці більш оперативно адаптуються до їх переваг. Так сталося й з впровадженням віртуальних активів у кримінальні практики. Нові фінансові інструменти й технології вже використовують як діячі напівлегального «тіньового» бізнесу, так і представники криміналітету (як економічного, так і більш небезпечного – з числа терористів, торговців наркотиками, зброєю, іншими забороненими предметами й послугами тощо). Зокрема, ними вони активно застосовуються для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Як зазначають фахівці провідного національного «антилегалізаційного» органу й «національної фінансової розвідки» – Держфінмоніторингу України, «фінансова сфера, завдяки розвитку нових продуктів та технологій, надає злочинцям нові практики дистанційного способу вчинення злочину як в реальному світі, так і у віртуальному»[235, с. 22].

Як було наголошено вище, створені на основі технології блокчейн віртуальні активи стали привабливим «інструментом» вчинення актів легалізації злочинно надбаного майна. І це не дивно. Навіть популяризатори криптовалют визнають, що поширення цих фінансових інструментів створює для держав проблеми у царині протидії злочинності, бо, зокрема, анонімізує учасників ринкових відносин[15, с. 131]. Тому використання технологій такого типу є максимально привабливими для осіб, зацікавлених у непідконтрольних органам влади фінансових операціях, розміщенні і переміщенні активів, і перш за все – у транскордонних операціях. Для певної частини населення планети мотивацією до таких дій є прихильність ідеям на кшталт «лібертаріанства», бажання ухилитися від підзвітності державі, мінімізувати контакти з державними інститутами фіскального контролю. У такому випадку віртуальні активи створюють сприятливі умови для приховування доходів від держави, в юрисдикції якої вони перебувають, тобто для ухилення від сплати податків. Водночас, для деякої іншої частини користувачів нових фінансових інструментів вони стали саме способом приховування фінансових операцій з майном, отриманим злочинним шляхом, тобто віртуальні активи використовуються

не стільки для приховування від фіскальних інституцій, а перш за все – від органів безпеки й охорони правопорядку, від органів кримінальної юстиції (національних й міжнародних). Цей продукт науково-технічного прогресу стає засобом маскуванню слідів кримінальних правопорушень, прибутку від злочинних бізнесів, анонімізації зберігання і руху кримінальних активів, фінансування високонебезпечних практик (наприклад, тероризму), забезпечення угод щодо незаконних товарів і послуг, які переслідуються за законом про кримінальну відповідальність. На цім злочинці успішно користуються перевагами віртуальних активів, перерахованими на початку цієї публікації, бо провадять фінансові операції швидко, ефективно, вигідно, анонімно та поза публічним контролем й без адміністративних чи державних кордонів. Через особливості блокчейн-технології виявляти й розкривати такі дії та осіб, які їх вчиняють, правоохоронним органам вкрай складно. Примітно, що під час першого в історії розслідування незаконних оборотів (торгівлі наркотичними засобами) із використанням віртуального активу «Біткойн» оперативні працівники Міністерства внутрішньої безпеки США, навіть затримавши торговця, який використовував для розрахунків зазначену криптовалюту, й схиливши його до співробітництва зі слідством, не одержали можливості довідатися інформацію про покупців, адже технологія блокчейн приховувала особисті дані власника біткойн-адреси[15, с. 135, 136].

Наведені вище обставини зумовлюють потребу замислитися над особливостями суспільної небезпечності легалізації майна яке вчиняється із застосуванням віртуальних активів, зокрема оцінити, чи суспільна небезпека зазначених вище новітніх кримінальних практик така сама, як і притаманна «традиційним» способам легалізації кримінальних капіталів.

Формально-матеріальна формула для кримінального правопорушення будь-якого виду сформульована законодавцем у ч. 1 ст. 11 КК України та однозначно вказує на те, що воно, серед іншого, завжди є діянням суспільно небезпечним[118]. Суспільну небезпечність як іманентну властивість певних типових актів людської поведінки фахівці визначають, зокрема, так: вони або спричиняють тяжку шкоду

об'єктам кримінально-правової охорони або ставлять їх під реальну загрозу заподіяння такої шкоди[244, с. 91].

Питання суспільної небезпеки діяння у кримінальному праві виникає і вирішується на різних рівнях узагальнення. Передусім суспільна небезпека певної поведінки стає предметом оцінки під час вирішення питання щодо доцільності впровадження (оголошення) на загальнодержавному рівні кримінальної відповідальності за неї, тобто криміналізації (під якою розуміють процес та результат виявлення суспільно небезпечних форм поведінки особи, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними (протидії їм) та закріплення їх у законі як кримінально протиправних і кримінально караних)[137, с. 62]. На цьому рівні суспільну небезпеку певної поведінки оцінює законодавець. Це – абстрактна оцінка суспільної небезпечності, «оцінка потенційної суспільної небезпечності діяння... в процесі правотворчості»[238, с. 106]. У межах реалізації кримінальної політики вона відповідає функції формування запиту, коли суб'єкти вищих владних повноважень усвідомлюють певну проблему і обирають спосіб її вирішення кримінально-правовими засобами[98, с. 203–204]. Виходячи з фактичного стану кримінально-правового регулювання бачимо, що суспільну небезпеку легалізації кримінальних коштів український законодавець визнав десятки років тому. Унаслідок цього, власне, відбулася її криміналізація на національному рівні, результатом якої є нині чинна ст. 209 КК України. Це було зроблене під тиском зовнішніх та внутрішніх факторів. Так, за висновками О. Дудорова й Т. Тертиченко, криміналізація відмивання «брудних» доходів зумовлена по-перше, потребою протидіяти новим суспільно небезпечним діянням, які виникли в умовах нової моделі економіки (у тому числі – й таким, як легалізація злочинно набутих коштів), по-друге, як слушно наголошують зазначені автори, «відмивання майна, здобутого злочинним шляхом, є типовим конвенційним злочином, тобто діянням, криміналізація якого відбулась у зв'язку зі вступом України в коло держав-учасниць відповідних міжнародно-правових документів»[77, с. 40].

Як підкреслює М. Панов, суспільна небезпечність кримінального правопорушення є складним соціально-правовим явищем. Воно обумовлене усією сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак, притаманних цьому виду девіантної поведінки – її об'єктом (його характером та значенням), предметом, характером діяння, способом, знаряддями й засобами, які використовуються для посягання, його місцем, часом й обстановкою вчинення злочину, формою та видом вини, її предметним змістом, цілями та мотивами вчинення правопорушення[152, с. 19]. Ця властивість кримінальних правопорушень є варіативною, динамічною, а критеріями її виміру є характер і ступінь. Перший показник (характер) є якісним та залежить від цінності, важливості об'єкта кримінального правопорушення. Другий (ступінь) є кількісним та зумовлюється сумою характеристик конкретного посягання (місцем, способом, обстановкою, знаряддям, мотивом, кількістю наслідків тощо)[238, с. 106–107].

Ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, таким чином, оцінюється здебільшого у конкретних ситуаціях спеціально уповноваженими на застосування кримінального закону суб'єктами (судом, прокурором, органами досудового розслідування). Предметом оцінки фахівців, дотичних до застосування ст. 209 КК України, стає, зокрема, розмір (масштаб) загроз для охоронюваних законом об'єктів, які несе конкретний акт відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом. Саме таку (конкретизовану) суспільну небезпечність має на увазі законодавець, називаючи серед загальних засад призначення покарання у ч. 1 ст. 65 КК України вимогу враховувати «ступінь тяжкості кримінального правопорушення», а серед підстав звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК України) – «тяжкість кримінального правопорушення»[118].

Суспільна небезпечність легалізації майна владою вже виявлена, оцінена та «zareєстрована» у диспозиціях та санкціях ст. 209 КК України. Це означає, що суспільно небезпечними визнаються будь-які акти легалізації коштів чи майна кримінального походження, вчинені будь-яким способом. Зокрема, цей висновок поширюється і на соціальну оцінку актів такої легалізації, вчинюваних із

використанням віртуальних активів. На цім, виходячи з місця розташування зазначеної статті в структурі Особливої частини КК України, передбачене нею діяння наразі офіційно визнане кримінальним правопорушенням проти економіки (у сфері господарської діяльності). Справді, кримінальні практики легалізації (відмивання) майна завдають значної шкоди перш за все саме економічній системі, економічній стабільності України. Кошти, отримані від реалізації «відмитого» майна, потрапляють в національну економіку й порушують баланс здорової ринкової конкуренції (адже їх одержано не з легальних джерел доходу, тобто без податкового тягаря й фінансового контролю). Їх вливання в економіку сприяє інфляційним процесам, створює поле для інших деформацій економічних процесів. Втім, небезпека (суспільна небезпечність) таких діянь пояснюється не лише цими чинниками. Так, практики легалізації кримінальних коштів зміцнюють організовану злочинність, адже надають змогу її представникам формувати власні фонди та поширювати свій вплив на суспільні процеси, фінансувати інші кримінальні операції. «Брудні» кошти використовуються й з корупційною метою – для підкупу службових осіб, впливу на їх рішення та дії. Зрештою, нездатність держави ефективно мінімізувати обсяги відмивання злочинно отриманих доходів шкодить її міжнародній репутації (аж до ризику потрапляння у т.зв. «чорний список» FATF (Групи з фінансових заходів) та може стати підставною для застосування міжнародних санкцій і припинення інвестицій. Останнє для України, яка четвертий рік перебуває у стані повномасштабної війни з росією та у зв'язку з цим значною мірою залежить від міжнародної фінансової допомоги, є життєво небезпечним.

Викладені вище міркування дозволяють підкреслити, що загрози від легалізації кримінальних капіталів мають багатовимірний характер. Водночас, найбільш складним і найменш ефективним контроль за фінансово-економічною ситуацією в державі стає у випадку поширення легалізації «брудних» коштів з використанням новітніх технологій блокчейну та віртуальних активів зокрема. Як відзначено у цитованому вище джерелі (розробленому Держфінмоніторингом України), «анонімність, пов'язана з віртуальними активами, ... приваблює злочинців, які використовують такі активи для відмивання доходів від низки

злочинів, таких як торгівля наркотиками, незаконна контрабанда зброї, шахрайство, ухилення від сплати податків, кібератаки, ухилення від санкцій, експлуатація дітей та торгівля людьми»[235, с. 82]. Зазначені обставини дозволяють сформулювати наступне твердження: а) вчинюване з використанням віртуальних активів відмивання кримінально одержаних коштів за характером суспільної небезпеки відповідає цій властивості кримінального порушення, передбаченого ст. 209 КК України; б) за ступенем суспільної небезпеки така форма легалізації, яка стає типовою, відрізняється від традиційних актів таких кримінальних практик у бік підвищення загроз для економіки, міжнародного іміджу держави та правосуддя. Додатково небезпечності таким новітнім практикам надає висока ефективність приховування від контролю й виявлення операцій з легалізації майна, в яких застосовано віртуальний актив. Таким чином, ці акти легалізації вимагають адекватної кримінально-правової оцінки та відповідної їхній небезпеці міри й ступеню суворості кримінально-правового впливу.

Підвищена суспільна небезпека легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, дозволяє поставити на обговорення питання про застосування більш суворих засобів і меж кримінально-правового впливу. Наразі, за чинної редакції ст. 209 КК України, це може відбуватися при визначенні виду і розміру заходу кримінально-правового характеру в межах, визначених санкціями зазначеної статті (врахування ступеню небезпеки таких новітніх форм при призначенні покарання чи звільнення від нього). У перспективі ж може бути поставлене питання про передбачення цього способу як кваліфікуючої ознаки у межах ст. 209 КК України[219, с. 124–129].

РОЗДІЛ 2

ПІДСТАВА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВЧИНЕНУ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

2.1. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів

Не можна не погодитися із думкою, що «усунення або, принаймні, нейтралізація умов, що сприяють вчиненню легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, вимагає вдосконалення не тільки кримінального законодавства але і законодавства, яке регулює діяльність підприємницьких структур, фінансово-кредитних установ та утворення дійового механізму виявлення злочинів цієї категорії і проведення розслідування, спираючись на досвід країн з розвинутою ринковою економікою»[196, с. 5]. Так, справді, в кримінально-правовій політиці слід спиратися на давно відоме правило, що попередження і профілактика кримінальних правопорушень завжди є більш вигідними для держави та суспільства, аніж карально-репресивні акції. Тому задля протидії практикам легалізації кримінальних капіталів у державі перш за все необхідно забезпечувати вдосконалення регулятивного законодавства в банківському й фінансовому секторі та організувати міжнародне співробітництво щодо фінансового моніторингу і фінансової дисципліни фізичних та юридичних осіб[91, с. 49]. Втім, сказане вище в цілому дозволяє, як уявляється, стверджувати й про доцільність забезпечення боротьби з легалізацією (відмиванням) отриманих злочинним шляхом коштів, через застосування до правопорушників найбільш суворих засобів, які наявні в національній правовій системі. В Україні таким засобом (*ultima ratio*, тобто крайнім і вимушеним, але найбільш вагомим, котрий

використовується там, де менш суворі «інструменти» вичерпалися або не є ефективними[154, с. 8]) є врегульована відповідним галузевим законодавством кримінальна відповідальність.

Наприкінці 90-х років ХХ століття вітчизняна влада усвідомила необхідність впровадження цього засобу для боротьби з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом. У зв'язку із цим законодавцем було створено відповідні кримінально-правові норми. Сьогодні їх сформульовано у ст. 209 «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» КК України. Дослідження цього кримінального правопорушення та відповідальності за його вчинення у різні періоди здійснювали і продовжують виконувати чимало вітчизняних науковців. Хоч питання кримінальної відповідальності за легалізації (відмивання) злочинних доходів і мають певну літературу, однак, «білокомірцева» злочинність (до якої, безперечно, належить і легалізація кримінальних капіталів) розвивається й трансформується з випередженням кримінально-правових і кримінально-процесуальних державних механізмів, що вимагає до неї постійної уваги та наукового моніторингу. Так, варто дослухатися до думки М. Карчевського, який в контексті перспектив кримінально-правового регулювання та гіпотез технологічного прогресу констатує: «Забезпечення ефективності кримінально-правового регулювання безпосередньо залежить від перспектив трансформації соціальних відносин. Істотні зміни пов'язані з розвитком сучасних технологій»[92, с. 123]. На прикладі легалізації незаконних капіталів добре простежується здатність її суб'єктів адаптувати кримінальні практики до посилення суворості державного контролю та використовувати сприятливі зміни у банківських, фінансових, економічних, комп'ютерних та інших технологіях. Так, відносно небагато часу минуло від моменту створення в середині ХХ століття інституту офшорних юрисдикцій і до того, як злочинці почали активно використовувати їх як «майданчики» для легалізації кримінальних доходів (у той час як більшість населення планети ще не мало ані найменшого уявлення про офшорні режими та їх призначення)[67, с. 93]. У другому десятилітті ХХІ ст. на форми легалізації кримінальних коштів суттєво вплинули результати науково-технічного прогресу в цілому та новітні цифрові

технології, розроблені у царині банківської діяльності (фінтех-індустрії): технології блокчейн, онлайн банкінг, миттєві перекази за допомогою системи SWIFT, поширення криптоактивів, NFT тощо. Ці та інші цифрові технології (про які, варто знову-таки повторити, навряд чи обізнана більшість населення планети) злочинці швидко пристосували для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом[219, с. 124]. Як вже згадувалося, вітчизняний Держфінмоніторинг відзначає, що фінансова сфера, завдяки розвитку нових продуктів та технологій, надає злочинцям нові практики дистанційного способу вчинення злочину як у реальному світі, так і у віртуальному[235, с. 22]. Справді, технологічні особливості віртуальних активів дозволяють проводити фінансові операції з одержаними злочинним шляхом коштами швидко, анонімно й приховано від публічного контролю (що, власне, є максимально привабливим для тих, хто «вибілює» такі ресурси). Із іншого боку, з тих самих причин (через особливості блокчейн-технології) правоохоронним органам досить важко розкривати такі кримінальні правопорушення та виявляти осіб, котрі їх вчиняють[216, с. 172–175].

Замислюючись над потенціалом використання кримінальної відповідальності як засобу протидії актуальному негативному тренду, який сформувався в царині легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (а саме вчинюваній з використанням віртуальних активів), слід перш за все хоча би коротко охарактеризувати головні концептуальні й функціональні аспекти цього правового інструменту регулювання й охорони суспільних відносин.

Перш за все варто визнати, що поняття кримінальної відповідальності наразі в кримінальному праві України є дискусійним. Зокрема, в літературі описується кілька теорій, які по-різному розкривають цей феномен[117, с. 707; 33, с. 17–22]. Як уявляється, одне з найповніших визначень кримінальної відповідальності запропонував Ю. Баулін: «кримінальна відповідальність – це встановлений кодексом України захід державного примусу, що застосовується за обвинувальним вироком суду як відплата (кара) особі, яка вчинила злочин, і являє собою обмеження в реалізації прав і свобод такої особи, що здійснюється відповідними органами, установами та службовими особами»[34, с. 18]. Цілі кримінальної відповідальності,

як зазначає В. Голіна, це засудження правопорушника та його діяння обвинувальним вироком; покарання винного; визнання особи судимою і такою, що перебуває у стані судимості; покладання на особу, котра має судимість, додаткових (відмінних від покарання) позбавлень і обмежень загальноправового і кримінально-правового характеру; досягнення і закріплення цілей покарання; попередження кримінальних правопорушень[59, с. 84–88].

У КК України релевантна дефініція кримінальної відповідальності поки що відсутня. Водночас, ще у 1999 році Конституційним Судом України було виснувано такі концептуально важливі засади щодо її структури та змісту: а) кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку відповідними державними органами поведінки особи як злочинної; б) її підставою є наявність у діяннях особи складу злочину (нині – «складу кримінального правопорушення» – Є.С.), передбаченого кримінальним законом; в) це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду[205].

У цілому ж, спираючись на наведені доктринальні, формально-нормативні та правоінтерпретаційні передумови, можна окреслити концептуальні підходи до ролі кримінальної відповідальності як засобу протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів.

По-перше, кримінальна відповідальність забезпечує офіційну оцінку судом діяння у формі легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, як кримінально протиправної поведінки. Таким чином, через застосування кримінальної відповідальності в Україні забезпечується (має забезпечуватися) основа для примусового кримінально-правового впливу на осіб, які практикують таку форму легалізації злочинно набутих коштів, витіснення такої поведінки зі сфери фінансової діяльності. До речі, варто вказати, що через застосування кримінальної відповідальності Україною забезпечується, зокрема, й реалізація її міжнародних зобов'язань згідно зі згаданими вище європейськими Конвенціями 1990 та 2005 років.

По-друге, підставою кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, вчинену з використанням віртуальних активів, може бути виключно наявність у діяннях особи складу кримінального правопорушення, передбаченого вітчизняним кримінальним законом. Аналіз Особливої частини КК України дозволяє стверджувати, що наразі такий склад передбачений у статті 209 КК України, де його описано як набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом[118]. Універсальність формулювання диспозиції цієї норми дозволяє стверджувати, що вітчизняне законодавство цілком готове до трансформацій і видозмін кримінальних практик легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, у тому числі й до таких «операцій», які вчиняються з використанням віртуальних активів. Втім, як бачимо, кримінальний закон прямо не передбачає віртуальні активи в складі цього кримінального правопорушення. Їх місце в ньому має бути уточнене в теорії та на практиці. Сьогодні є підстави для обережного оптимізму в цьому питанні, адже від початково повного нерозуміння вітчизняним правозастосовцем специфіки віртуальних активів та їх криміногенного потенціалу у практиках відмивання незаконних коштів, наразі вже відомі кримінальні провадження, які свідчать, що вітчизняна правоохоронна система поступово адаптується до нових цифрових кримінальних реалій: зокрема, судами в Україні операції з віртуальними активами (купівля-продаж) подекуди вже розглядаються як спосіб відмивання майна, одержаного злочинним шляхом[215; 221].

По-третє, цілями кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів,

слід визнати: а) офіційний осуд (засудження) суб'єкта та його діянь обвинувальним вироком, що має підкреслити неприпустимість використання досягнення науково-технічного прогресу (віртуальних активів) з кримінальною метою; б) покарання винного (тобто обмеження його прав та свобод у відповідності із необхідністю забезпечення кари); в) визнання притягнутої до відповідальності за злочинне використання віртуальних активів судимою позбавлень і обмежень загальноправового і кримінально-правового характеру та покладання на особу, котра має судимість, додаткових (відмінних від покарання) обмежень (що, за певних умов, в майбутньому може перешкодити їй доступ до діяльності, пов'язаної з використанням банківських технологій); г) досягнення і закріплення цілей покарання; д) попередження кримінальних правопорушень (перш за все повторення особою легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, з використанням віртуальних активів або будь-яким іншим способом).

По-четверте, звернення до зазначеної заборонної норми дозволяє виділити типові рамки обмежень прав та свобод правопорушника, викритого в легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненої з використанням віртуальних активів, під час застосування до нього кримінальної відповідальності через обвинувальний вирок суду. На цім слід виходити із санкцій конкретних частин статті 209 КК України. Основними реальними обмеженнями є позбавлення волі засудженого (тобто ізоляція його від суспільства) на строк від трьох (частина перша статті 209 КК України) і до дванадцяти (частина третя статті 209 КК України) років. Додатковими обов'язковими обмеженнями (згідно з усіма наявними у статті 209 КК України санкціями) є позбавлення винного права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (з визначенням у вирокі виду діяльності судом), а також конфіскація майна (примусове вилучення всього чи частини майна засудженого в дохід держави). Слід помітити, що сформульовані у такому вигляді санкції визначають один із найбільш суворих режимів реалізації кримінальної відповідальності, адже вони є відносно визначеними (безальтернативними) та передбачають найсуворіший з наявних в системі покарань його вид, а також кумулятивними, оскільки містять обов'язкові додаткові покарання

(причому цих покарань, на відміну від більшості інших санкцій, за легалізацію передбачено два в сукупності)[114, с. 37–38].

По-п'яте, кримінальний закон дозволяє забезпечувати зміну міри й інтенсивності кримінальної відповідальності (тобто силу, значущість та інтенсивність обмеження винного в реалізації прав і свобод) щодо особи, засудженої за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненої з використанням віртуальних активів. Засобами такої зміни (диференціації) є обтяжуючі (кваліфікуючі) ознаки, включені законодавцем у диспозиції частин другої (повторність та (або) вчинення за попередньою змовою групою осіб та (або) вчинення у великому розмірі), та третьої (вчинення організованою групою або в особливо великому розмірі) статті 209 КК України. Як бачимо, це типові ознаки, притаманні багатьом кваліфікованим та особливо кваліфікованим складам умисних кримінальних правопорушень. Втім, слід зазначити, що в них жодним не відображено диференціації способів вчинення легалізації злочинно одержаних коштів. Можливо, за прикладом здійсненого свого часу удосконалення кваліфікуючих ознак шахрайства (передбачення у частині четвертій статті 190 КК України підвищеної міри відповідальності за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки) *в ст. 209 КК України доцільно передбачити кваліфікуючу ознаку, яка би забезпечила диференціацію кримінальної відповідальності за відповідні операції, вчинені з використанням найбільш ефективних способів, зокрема продуктів фінтех-індустрії (у тому числі шляхом використання віртуальних активів)*[223].

Водночас, потрібно повністю погодитися та цілковито підтримати Д. Каменського та С. Титаренка, які наголошують, що вдосконалення вітчизняної моделі протидії практикам легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, повинно відбуватись не (або радше не) шляхом редакційного уточнення диспозиції ст. 209 КК України, а через удосконалення нормативної бази та системи організаційно-правових заходів протидії таким практикам з боку національних регуляторів (Національний банк України, Держфінмоніторинг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) та окремих підрозділів правоохоронних органів

(передусім Служби безпеки України, Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України). Зокрема Закон «Про віртуальні активи», який поки що не набув чинності, потребує ретельного системного аналізу з метою внесення в нього обґрунтованих змін, пов'язаних саме з мінімізацією «легалізаційних» загроз на ринку віртуальних валют та розвитком інституційних спроможностей національних регуляторів. Проведений ними аналіз свідчить на користь запровадження, умовно кажучи, моніторингово-регуляторного, а не суто санкційного (карального) підходу [91, с. 49]. Такий саме висновок нами було зроблено при аналізі зарубіжного досвіду протидії кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, у підрозділі 1.2. цього дисертаційного дослідження.

Поряд з цим, вважаємо необхідним та доцільним у межах наукової роботи здійснити поглиблений аналіз ознак підстав кримінальної відповідальності, передбачених чинною редакцією ст. 209 КК України, та надати свої пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, у наступних підрозділах дослідження, виділивши об'єктивні та суб'єктивні ознаки у складі кримінального правопорушення за чинною редакцією ст. 209 КК України.

2.2 Об'єктивні ознаки підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України

Правильна кваліфікація будь-яких кримінальних правопорушень, у тому числі і вчинюваної з використанням віртуальних активів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, є однією із найбільш важливих завдань. Якість і результативність кримінально-правової кваліфікації обумовлюють як рівень латентності вчиненого діяння, так і саму можливість проведення повного та неупередженого розслідування правоохоронними органами діянь, спрямованих на

приховування або маскуванню походження майна, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, або володіння таким майном, правом на нього, джерел його походження чи місцезнаходження.

Питання про кваліфікацію полягає насамперед у встановленні всіх елементів складу кримінального правопорушення, серед яких об'єктивні ознаки є первинними, обов'язковими та важливими частинами загальної підстави кримінальної відповідальності, визначеної ч. 1 ст. 2 КК України.

Об'єктивні ознаки кримінального правопорушення у доктрині кримінального права України охоплюють сукупність ознак, що характеризують два самостійних елементи – об'єкт та об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення. Кожен з них також характеризується сукупністю юридично значущих ознак. Стосовно предмету цього дисертаційного дослідження та аналізу об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, вважаємо за необхідне розглянути у межах аналізу об'єкта вчинюваної з використанням віртуальних активів легалізації майна, не тільки характеристику безпосереднього об'єкту саме цього кримінального правопорушення, а і його співвідношення із загальним, родовим та видовим об'єктом кримінальних правопорушень як у цілому, так і щодо передбачених розділом VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» об'єктів. Крім того, при дослідженні ознак об'єкта обраного для вивчення різновиду кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України доцільно приділити особливу увагу характеристиці його предмета.

Вчення про об'єкт кримінального правопорушення є питанням кримінально-правової науки, щодо якого дослідники виявляють найменшу єдність поглядів. Усі науковці погоджуються із тезою, що об'єкт – це те, на що посягає кримінальне правопорушення та чому воно спричиняє чи може спричинити істотну шкоду. Та на цьому єдність поглядів науковців, можливо, закінчується.

Слід зазначити, що об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт злочину, хоча і взаємопов'язані, але не є тотожними поняттями. У кримінально-правовій літературі зазначається, що об'єкт кримінально-правової охорони – це більш широке

поняття. Віднесення певних відносин до таких, що охороняються кримінальним правом, автоматично не перетворює будь-яке посягання щодо них на кримінальне правопорушення, оскільки останніми визнаються тільки найбільш небезпечні посягання на об'єкти, забезпечення охорони яких передбачене законом про кримінальну відповідальність [231, с. 22]. Цей закон ставить під охорону певні об'єкти не тільки від кримінальних правопорушень, а й від вчинення щодо них будь-яких посягань, що обумовлюють інші види юридичної відповідальності (наприклад, при формуванні так званих банкетних диспозицій), а також від кримінально протиправної поведінки, яка не може бути визнана як кримінальне правопорушення (наприклад, посягання, вчинене неосудною особою або такою особою, яка не досягла передбаченого у законі віку) [232, с. 15]. З огляду на ці вихідні положення доцільно встановлювати об'єкт кримінального правопорушення, яке полягає у використанні віртуальних активів при легалізації майна, одержаного злочинним шляхом.

Як відомо, чимало дослідників, які займалися розробкою проблем об'єкта кримінального правопорушення (злочину) послідовно обстоюють теорію, що об'єктом будь-якого злочинного діяння є суспільні відносини як об'єктивно існуючі у суспільстві та поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність відносини між людьми у процесі їх життєдіяльності, тобто регульовані правовими або моральними нормами економічні, соціально-політичні, ідеологічні та інші відносини [232, с. 12–13]. Водночас, у спеціальній літературі обґрунтовувалися й інші концепції. Так, наприклад, у доктрині кримінального права України із критикою концепції суспільних відносин як об'єкта злочину виступав С. Гавриш, зазначаючи, що розуміння об'єкта як суспільних відносин обумовлено, з одного боку, концепцією складу злочину, де об'єкт відіграє центральну роль, а з іншого – марксистськими підходами до пояснення реальності, яка завжди соціалізована та являє собою «сукупність суспільних відносин». На думку зазначеного автора, така конструкція об'єкта є штучною, надуманою та призначеною для здійснення впливу «економічно пануючого класу» на політику застосування кримінального права як інструменту класової боротьби із злочинними проявами в «соціалістичному

суспільстві» [54, с. 31, 45–47]. Замість концепції суспільних відносин як об'єкта злочину С. Гавриш пропонує концепцію «об'єкт – правове благо як певна цінність» [54, с. 64]. У науці кримінального права України була розроблена й т.зв. «ціннісна теорія» об'єкта. Так, П. Матишевський та Є. Фесенко визначили об'єкт кримінального правопорушення як цінності, що охороняються законом про кримінальну відповідальність, проти яких спрямоване кримінально протиправне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду [243, с. 35; 111, с. 125]. Така точка зору на вирішення проблеми об'єкта злочину заслуговує на увагу, але, як зазначає В. Харченко, вельми дискусійним є визнання компонентами, до яких віднесено потерпілих, блага, що їм належать, та предмети. Він наголошує, що предмети кримінального правопорушення можуть також бути визнані як благом, але матеріалізовані [249, с. 107].

Втім, навіть зважаючи на наявність альтернативних концепцій, розроблена наукою кримінального права теорія суспільних відносин як об'єкта кримінального правопорушення не лише у минулому, а і зараз, у сучасних умовах залишається переконливою, що дає підстави розглядати об'єкт вчинюваної з використанням віртуальних активів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, саме з таких вихідних позицій. Водночас, на наше переконання, така позиція потребує певної конкретизації. Термін «суспільні відносини» (від лат. *socialis* – соціальний) у науковій літературі, зокрема філософській, визначається як «різноманітні зв'язки, які виникають між суб'єктами соціальної взаємодії й характеризують суспільство або спільноту, до яких входять дані суб'єкти як цілісність» [25, с. 37]. Виходячи із наведеного визначення, можна констатувати, що суспільні відносини завжди мають об'єктивний характер, а їх виникнення, існування та припинення жодним чином не залежать від врегулювання такої соціальної взаємодії між суб'єктами нормами права. Наприклад, соціальна взаємодія щодо особистого простору, який відрізняється у кожної людини та залежить від низки факторів та контексту: типу стосунків з іншими людьми, статі, віку, особливостей та культурних традицій, що склалися в оточенні. Відчуття особистого простору починає формуватися у людини ще у віці 3–4 роки. Як нещодавно з'ясували науковці, коли у нашому особистому просторі опиняється хтось

умовно «чужий», у мозку активується амігдала – частина лімбічної системи, що обробляє емоції та сигнали про небезпеку. Водночас, право на особистий простір не врегульовано жодною нормою вітчизняного законодавства і не може бути поставлено під охорону, у тому числі й законом про кримінальну відповідальність. Тому ми вважаємо, що об'єктом кримінальних правопорушень як у цілому, так і щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, яка вчиняється з використанням віртуальних активів, можуть виступати виключно суспільні відносини, що врегульовані правовими нормами, тобто правовідносини як специфічні суспільні відносини, що виникають на підставі норм права, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків[213, с. 317].

У той же час, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як у цілому, так і при її вчиненні з використанням віртуальних активів, обумовлює заборону вчинення такої поведінки та покладення юридичних обов'язків щодо її недопущення саме на підставі норм права[219, с. 124]. Такі норми містяться як у вітчизняному законодавстві та регламентовані Законом № 361-IX [86], так й у Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року[101]. А відповідно до ст. 9 Конституції України[102], чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Тому саме на нормативному рівні й слід вирішувати питання про родовий, видовий та безпосередній об'єкти складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України як у цілому, так і його досліджуваного різновиду.

У преамбулі Закону № 361-IX зазначено, що він спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення[86]. Виходячи з такої складеної цілі, як об'єднує механізми протидії кільком кримінальним загрозам в комплексі, щодо складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК

України, як частини такого механізму, слід констатувати його спрямованість на спричинення шкоди правам та законним інтересам громадян, суспільству і державі.

Разом з тим, у чинному законі про кримінальну відповідальність склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, віднесений до розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності». На сайті парламенту в законодавчому глосарії наголошує на тому, що термін «господарська діяльність» має неоднакове визначення у різних нормативно-правових актах[233]. Так, у Господарському процесуальному кодексі України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII зазначається, що це – діяльність юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність[62]. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII[183] визначає господарську діяльність як будь-яку діяльність, у тому числі підприємницьку, пов'язану з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару. Під господарською діяльністю у Господарському кодексі України[61] (далі – ГК України) розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. У Податковому кодексі України[157] (далі – ПК України) господарська діяльність визначається як діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами. У Законі України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX[184] господарська діяльність розуміється як діяльність у сфері суспільного виробництва,

спрямована на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Аналіз наведених визначень категорії «господарська діяльність» дозволяє зробити узагальнений висновок, що така практика пов'язана з діями осіб, спрямованими на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, тобто вчинення тих або інших правочинів. Чинна редакція ст. 209 КК України визначає дії щодо легалізації майна (у т.ч. й шляхом використання віртуальних активів), як набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом (внаслідок вчинення предикатного злочину), у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження.

Як верталася увага у першому розділі дисертації, чинна редакція ст. 209 КК України є вже п'ятою з часу прийняття цього кодексу. У первинній редакції вона криміналізувала вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом. У подальшому зазначена норма була викладена у новій редакції[84] та зазнала низки змін [174;173; 179; 175]. Водночас, усі ці зміни були спрямовані на покращення законодавчої конструкції наведеної норми, суттєво не змінюючи спрямованість самого суспільно небезпечного діяння, вчинення якого полягає у набутті, зміні або припиненні цивільних прав та обов'язків щодо предметів, одержаних протиправним шляхом на спричинення шкоди праввідносинам у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання [115, с. 228].

Саме відносини у цій сфері й становлять один з видових об'єктів кримінальних правопорушень, передбачених розділом VII Особливої частини КК України. На цім ми погоджуємося з позицією авторів чотириступеневої класифікації об'єктів кримінальних правопорушень, які вирізняють загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти.

Звертає на себе увагу, що іноді така класифікація штучно приховує існування видового об'єкту кримінальних правопорушень. Так, В. Киричко спочатку стверджує: «Залежно від безпосереднього об'єкта кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності можна поділити на такі групи: ... 2) кримінальні правопорушення у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (ст. ст. 203-1, 203-2, 212, 212-1, 216 КК);» [115, с. 228], але у подальшому, визначаючи безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, зазначає: «Безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення – суспільні відносини у сфері зайняття господарською діяльністю і боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом» [115, с. 255]. Повністю підтримуючи надані науковцем вищенаведені формулювання за змістом, ми стоїмо на позиції, що у першому випадку В. Киричко зазначає видовий об'єкт у межах розділу VII Особливої частини КК, а у другому – безпосередній об'єкт у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

Окремі дослідники стверджують про наявність у кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, окрім основного ще й додаткового безпосереднього об'єкта, зазначаючи, що ним є правовідносини у сфері нормального функціонування фінансово-кредитної системи, правосуддя, громадської безпеки, належного функціонування органів державної влади [200, с. 135]. З наведеним твердженням важко погодитися. По-перше, нормальне функціонування фінансово-кредитної системи, на наше переконання, є окремим самостійним видовим об'єктом групи кримінальних правопорушень, передбачених розділом VII Особливої частини КК України, та об'єднує іншу сукупність кримінально протиправних діянь, що посягають не тільки на фінансово-кредитну, а й на банківську та бюджетну

системи нашої держави (ст.ст. 199, 200, 201, 201-1, 201-2, 201-3, 201-4, 204, 210, 211, 212, 212-1 КК України [254, с. 280]). По-друге, визнаючи додатковим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, правосуддя, громадську безпеку, належне функціонування органів державної влади, О. Резнік та О. Бондаренко враховують ті правовідносини, яким може бути спричинена шкода у разі вчинення легалізації майна. Наведений перелік безумовно можна розширити, включивши до нього відносини власності, громадський порядок та моральність і навіть відносини, що забезпечують екологічну безпеку, за умов, що або предикатне діяння пов'язане з такого роду посяганнями, або ж що з такою сферою пов'язане здійснення фінансової операції чи вчинення будь-якого правочину з використанням майна, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. Але у таких випадках спричинення шкоди відповідним відносинам є нічим іншим, як злочинним результатом або результатом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України[201, с. 291].

На відміну від додаткового безпосереднього об'єкта, яким можуть бути тільки відносини, поставлені законодавцем під охорону закону, інакше кажучи, відносини, визначені як такий об'єкт самим законодавцем[113, с. 127], злочинний результат (результат вчинення кримінально протиправного діяння) знаходиться за межами складу кримінального правопорушення, жодним чином не впливає на кримінально-правову кваліфікацію і може розглядатися тільки як обставина, що впливає на призначення покарання або бути підставою для цивільного позову у межах кримінального провадження щодо відшкодування спричинених збитків або моральної шкоди. Виходячи із наведеного, зазначені науковцями відносини, яким також може бути спричинена шкода внаслідок вчинення легалізації майна прямо не визначені у законі про кримінальну відповідальність і, відповідно до цього, не можуть бути визнані ані обов'язковим (необхідним), ані необов'язковим (факультативним) додатковим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України[257, с. 170].

На нашу думку, передбачену ст. 209 КК України поведінку слід віднести до однооб'єктних кримінальних правопорушень. Безпосереднім об'єктом легалізації

майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, доцільно визнати правовідносини у сфері здійснення господарської діяльності, що регламентована низкою нормативно-правових актів, на яких раніше наголошувалося у цьому підрозділі, а також запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, регламентація яких здійснюється відповідно до Закону № 361-IX[86].

Водночас, проведений аналіз стосується виключно визначення безпосереднього об'єкта легалізації майна (ст. 209 КК України), у той час як наведений Закон, повторимо, визначає і механізм запобігання та протидії фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а у його преамбулі зазначається, що він також спрямований на забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії таким явищам.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010 року № 2258-VI[174] КК України було доповнено ст. 258-8 «Фінансування тероризму». У пояснювальній записці до цього законопроекту наголошувалося, що прийнята у червні 2003 року на Берлінському засіданні FATF нова редакція Сорока рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка є основним джерелом міжнародних стандартів у сфері боротьби з відмиванням грошей, знаменує підсумок десятирічної роботи експертів FATF. Імплементация їх положень у законодавство України є надзвичайно важливим завданням, що стоїть перед нашою країною сьогодні. За результатами ґрунтовного системного аналізу Рекомендацій, можна дійти до висновку про необхідність суттєвого перегляду Закону № 361-IX [195]. Одним з таких наслідків перегляду підходів у вітчизняному законодавстві є криміналізація надання, збору чи зберігання будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або усвідомлення можливості того, що їх буде використано повністю або частково для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою (організацією), що, на нашу думку, є цілком виправданим.

Водночас, обираючи місце цієї норми у структурі закону про кримінальну відповідальність, законодавець скоріш за все виходив із морфологічної еквівалентності термінів «терористичний акт», підстави кримінальної відповідальності за вчинення якого передбачені ст. 258 КК України, та «тероризм». Водночас, співвідношення терористичного акту та тероризму полягає у співвідношенні між одиничним кримінально протиправним діянням і набагато більш широким соціально-політичним явищем. Терористичний акт – конкретна дія (загроза її вчинення), яка має на меті залякування населення, вплив на органи влади чи міжнародні організації, досягнення політичних, ідеологічних чи інших цілей. У той час як тероризм – це системне явище, що охоплює ідеологію, організацію, фінансування, підготовку та сукупність терористичних актів. Не зважаючи на те, що терористичний акт є основною формою прояву тероризму, останній не зводиться лише до одного акту та включає також пропаганду, вербування, навчання, матеріальне забезпечення тощо. Тероризм як явище зазвичай передбачає системність і організованість, а також охоплює не лише вчинення терористичних актів, а й усю інфраструктуру та ідеологію, що їх породжує[82, с. 42].

Наведене дозволяє нам стверджувати, що за своїм родовим об'єктом терористичний акт та тероризм не співпадають. Якщо стосовно терористичного акту слід цілковито погодитися із його розміщенням у розділі IX Особливої частини КК через сутність його родового об'єкту (відносини, що забезпечують безпечні умови життєдіяльності, захищеність від фізичних та психологічних загроз джерел загальнопідвищеної небезпеки [113, с. 322]), то тероризм як у цілому, так і щодо фінансування такої діяльності зокрема, є особливо небезпечними для всього людства, підриває основи міжнародних відносин і здатен руйнувати основоположні принципи існування людськості взагалі. На цій підставі, враховуючи критерії класифікації Особливої частини КК України саме за родовим об'єктом, вважаємо за доцільне запропонувати віднесення кримінального правопорушення, яке передбачене ст. 258-8 КК України «Фінансування

тероризму», до розділу XX КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Поряд із об'єктом кримінально протиправна поведінка, передбачена ст. 209 КК України, характеризується ще однією ознакою – предметом кримінального правопорушення.

Питання предмета кримінального правопорушення та його місця у структурі складу кримінального правопорушення, співвідношення з об'єктом, із предметом суспільних відносин та предметом кримінально протиправного посягання у доктрині кримінального права залишаються дискусійними.

У теорії кримінального права предметом кримінального правопорушення визначається або матеріальний об'єкт [104, с. 119], або будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення [232, с. 33], або речі матеріального світу, діючи на які, особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин [111, с. 128].

Водночас, необхідно зауважити, що останнім часом у спеціальній літературі спостерігається тенденція до розширення наукових позицій та тенденція до розширення обсягу класичного розуміння предмету кримінального правопорушення як речей або інших об'єктів матеріального світу через необхідність встановлення у межах складу конкретного кримінального правопорушення місця таким явищам, як твір, фонограма, електрична енергія, атмосферне повітря, інформація тощо. Так, Є. Лащук визначає предмет кримінального правопорушення як факультативну ознаку об'єкту злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [125, с. 59].

Водночас, предмет кримінального правопорушення є лише однією з ознак складу кримінального правопорушення, тобто типовою, суттєвою, необхідною та достатньою юридично значущою властивістю (якістю), що має загальний характер і входить до складу будь-якого кримінального правопорушення або багатьох з них.

Тому намагання окремих науковців конкретизувати, деталізувати, трактувати або уточнювати загальне визначення предмету кримінального правопорушення, що здійснюється, як правило, при характеристиці окремої норми або їх групи, слід розглядати як невиправдане.

Разом з тим, зазначення у спеціальній літературі предмету кримінального правопорушення як факультативної (необов'язкової) ознаки об'єкту [125, с. 58; 113, с. 128] на наше переконання допустимо виключно у випадку його характеристики як ознаки так званого загального складу кримінального правопорушення, певної теоретичної моделі, ознаки якої знаходять своє відображення у нормах Загальної частини КК України. Якщо ж відповідна ознака (предмет кримінального правопорушення) передбачена конкретною нормою Особливої частини КК, вона набуває характеру обов'язкової. Зазначене стосується і складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, адже відповідна кримінально протиправна поведінка вчинюється виключно стосовно майна, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. У зв'язку з цим надалі підлягають розгляду два взаємообумовлені питання: 1) що є майном; 2) який спосіб одержання майна є злочинним [256, с. 234, 235].

Щодо сутності категорії «майно» у законодавстві України різні нормативно-правові акти надають нетотожні визначення [234]. Так, ч. 1 ст. 190 ЦК України [252] визначає, що майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майном у ГК України визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [61]. ПК України визначає майно у значенні, наведеному у ЦК України [157]. Водночас, Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 р. зазначає, що «майно» включає майно будь-якого виду, незалежно від того, матеріальне воно

чи виражене в правах, рухоме чи нерухоме, та правові документи або документи, які підтверджують право на таке майно або частку в ньому [101]. Майже таке саме визначення надає і Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму [71], але щодо терміну «власність», яка означає активи будь-якого виду, фізичні або нефізичні, рухомі або нерухомі, матеріальні або нематеріальні, а також правові документи або інструменти в будь-якій формі, у тому числі електронні або цифрові, що підтверджують право власності на такі активи чи частку у таких активах [220, с. 243].

Привертає увагу останнє визначення, відповідно до якого інструменти у будь-якій формі, у тому числі електронні або цифрові, що підтверджують право власності на такі активи чи частку у таких активах, також визнаються майном. Водночас, за законодавством України право власності на цифрові активи (віртуальне майно) може підтверджуватися інструментами в електронній або цифровій формі. Відповідно до ЦК України, майнові права є об'єктом цивільних прав і можуть існувати в нематеріальній формі, а положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [178] передбачають, що електронні документи мають юридичну силу, рівнозначну паперовим, за умови дотримання встановлених вимог. Крім того, Закон України «Про віртуальні активи» [171], набрання чинності якого обумовлено набранням чинності законом України про внесення змін до ПК України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, але не раніше дня опублікування цього Закону, встановлює, що право на віртуальний актив підтверджується володінням засобами доступу до такого активу, а також записами в інформаційних (цифрових) системах обліку, зокрема у розподілених реєстрах (блокчейн). Такі цифрові записи можуть слугувати доказом належності віртуального активу конкретній особі [90, с. 503].

Суспільні та політичні зміни у нашій країні, розвиток економічних відносин, європейська інтеграція України та побудова економічних відносин відповідно до світових стандартів мають й свої негативні наслідки у виді зростання кількості кримінально протиправних посягань у господарській сфері, у тому числі й

пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Таке кримінальне правопорушення тісно пов'язано й з іншими протиправними діяннями, у тому числі й різноманітними проявами корупції. Як свідчить судова практика, з метою приховування корупційних проявів та подальшої легалізації отриманих незаконних доходів (неправомірної вигоди) в Україні суттєво збільшився обіг віртуальних активів, у тому числі різного роду криптовалют.

На сьогодні органами державної влади нашої країни, за підтримки органів та об'єднань держав-членів ЄС, активізують роботу з протидії відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом, у тому числі й внаслідок вчинення корупційних діянь, розкрадання та привласнення державного майна, з метою встановлення та подальшого блокування банківських рахунків, а також інших активів як в Україні, так і за кордоном. Наразі, правоохоронні органи та Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) спільно з Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (далі – САП), а також спеціально уповноважений орган з протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (Держфінмоніторингу України) усе частіше зіштовхуються з проблемою використання віртуальних активів (зокрема, але не виключно – криптовалют). За даними окремих дослідників, в Україні лише державні службовці мають криптовалюту на загальну суму понад один мільярд гривень [253, с. 73].

Говорячи про віртуальні активи як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, перш за все доцільно згадати його технічну природу, яка полягає у тому, що одиницею є код, отриманий користувачем за допомогою потужностей електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. У разі здійснення операції він передається (наприклад, покупцеві криптовалюти) за допомогою відкритого коду. Зокрема, система виробництва (майнінг – від англійського слова *mining* – видобуток корисних копалин) являє собою процес видобутку криптовалюти за допомогою спеціального обладнання, сутність якого полягає у створенні нових структурних одиниць для забезпечення функціонування криптовалютних платформ [130]). Обіг криптовалюти та здійснення угод щодо них є достатньо

складним, що створює додаткові проблеми у сфері правового регулювання як у вітчизняному законодавстві, так і у законодавстві інших країн.

У законодавстві існує як мінімум три поняття, пов'язаних з грошима, або засобами схожими на гроші. Найбільш типовими є банкноти чи металеві монети, іноземна валюта, державні цінні папери, що існують у паперовій формі, які є звичними засобами платежів і укладення різних правочинів щодо набуття чи зміни прав на них. В обігу також знаходяться цифрові (електронні) гроші, а також віртуальні активи (віртуальні або сурогатні гроші), до яких відносяться й криптовалюти.

У своєму роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні віртуальної валюти/криптовалюти «Bitcoin» від 10 листопада 2014 року [211] Національний банк України зробив спробу визначити правовий статус криптовалюти у цілому та Bitcoin зокрема. Враховуючи чинне вітчизняне законодавство, НБУ визначив «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства. Також наголошувалося, що міжнародне поширення таких платежів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму.

Водночас, вже у 2017 році Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у спільній заяві зазначили, що складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом. У листі Національного банку України від 22 березня 2018 року № 40-0006/16290 вказані роз'яснення були визнані такими, що втратили актуальність [169]. Відповідно, криптовалюта з того часу перестала вважатися грошовим сурогатом.

Державна податкова служба у індивідуальній податковій консультації (ІПК) від 25 січня 2019 року № 282/К/99-99-13-01-02-14/ІПК «Щодо порядку оподаткування доходів деяких операцій» наголошує: «природа криптовалют не дозволяє визнати їх ні грошовими коштами, ні валютою і платіжним засобом іншої країни, ні валютною цінністю, ні електронними грошима, ні цінними паперами, ні грошовим сурогатом» [259].

Судова практика не розглядає криптовалюту як предмети матеріального світу. Так, у рішенні Дарницького районного суду міста Києва у справі № 753/599/16-ц (провадження № 2/753/2539/16) від 24 березня 2016 року наголошується: «Обраний спосіб захисту порушеного права позивачем передбачає покладення зобов'язання на відповідача передати йому у власність товар у вигляді цифрової продукції Bitcoin загальною сумою 10000 гривень, тобто віртуальні речі, які не мають ознак матеріального світу»[202]. Водночас, у ч. 1 ст. 139 ГК України зазначається, що майном у цьому Кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Аналізуючи нечисленну судову практику з приводу криптовалют, не можна залишити поза увагою рішення Суворовського районного суду міста Одеси у справі № 523/15452/17 провадження № 2/523/189/18 від 22 травня 2018 року [208]. у справі № 523/15452/17. Предметом спору було повернення грошових коштів, які були передані за розпискою з метою обміну на криптовалюту. У рішенні наголошується, що позивач свої зобов'язання за договором виконав у повному обсязі, надавши відповідачу вказану суму. У свою чергу відповідач прийняв гроші, використавши їх за призначенням, але зобов'язання щодо повернення коштів (криптовалюти) належним чином не виконав. Суд поклав в основу прийняття рішення положення ст. 1212 ЦК України [252] «Загальні положення про зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави», яка встановлює, що особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи

(потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Таким чином, суд у цьому рішенні визначив криптовалюту як майно. Крім того, як вже зазначалося, ст. 190 ЦК України визначає майно не тільки як окрему річ, сукупність речей, а й також як майнові права та обов'язки. Дійсно, з одного боку, питання про віднесення криптовалюти та віртуальних активів до категорії «майно» у нашій державі на законодавчому рівні поки що не врегульовано. Але з іншого боку криптоактиви обумовлюють певні майнові права та обов'язки.

У вже згаданій індивідуальній податковій консультації від 25 січня 2019 року № 282/К/99-99-13-01-02-14/ІПК «Щодо порядку оподаткування доходів деяких операцій» наголошується, що «у свою чергу Податковим кодексом встановлено, що фізичні особи – резиденти, які отримують доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи, є платниками податку на доходи фізичних осіб (далі – податок) та військового збору» [259]. Тобто незалежно від того, чи здійснювався обіг криптоактивів в Україні на підставі вітчизняного законодавства або за її межами відповідно до законодавства іншої держави, на фізичних осіб – резидентів, які отримують доходи, покладений обов'язок сплачувати податок та військовий збір (майновий обов'язок).

Важливим для визначення сутності криптоактивів має рішення Суду Справедливості Європейського Союзу (П'ята Палата) від 22 жовтня 2015 року у справі С-264/14 Податковий орган Швеції (*Skatteverket*) проти Девід Хедквіст (*David Hedqvist*) [209, с. 163–171]. Суть спору полягала у тому, що п. Хедквіст через компанію бажає надавати послуги обміну традиційної валюти на віртуальну валюту «біткойн» і навпаки. У п. 11 рішення Суд зазначив для довідки, що віртуальна валюта «біткойн» використовується переважно для платежів між приватними особами через мережу Інтернет та в деяких онлайн-магазинах, які приймають цю валюту. Вона не має єдиного емітента, а натомість створюється безпосередньо у мережі за допомогою спеціального алгоритму. Система віртуальної валюти «біткойн» дає змогу анонімно володіти та переказувати «біткойн» у мережі між користувачами, які є власниками «біткойн» адрес. «Біткойн» адресу можна

порівняти з номером банківського рахунку оподаткування операцій з криптовалютами не врегульоване, тож навіть за бажання визначити дохід буде нелегко.

Водночас, Суд Справедливості Європейського Союзу прийшов до висновку, що віртуальна валюта «біткойн» не може бути охарактеризована як «матеріальне майно» (п. 24 рішення). Водночас, у п. 52 рішення Суд дійшов до того, що віртуальна валюта «біткойн» не має іншого призначення, ніж бути засобом платежу, і таке призначення прийняте учасниками операції.

Таким чином, можна дійти висновку, що безумовно криптовалюта як віртуальний актив не є грошима або окремою річчю або сукупністю речей, водночас вона розглядається як предмет що обумовлює виникнення майнових прав та обов'язків, які і є майном за його визначенням у ст. 190 ЦК України. Більш того, слід нагадати, що п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону № 361-IX [86] містить визначення віртуального активу як цифрового вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей; *отже, такі віртуальні активи цілком підпадають під критерії їх визнання предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.*

Як зазначає О. Починок, об'єктом правовідносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів, є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі, тобто це віртуальний актив. Тож до структури правових відносин, пов'язаних з обігом та реалізацією віртуальних активів, належать: ринок віртуальних активів; обіг віртуальних активів; публічна пропозиція віртуальних активів; система забезпечення обігу віртуальних активів [164, с. 227].

На сьогодні законодавець під час формування заходів державного регулювання діяльності учасників ринку віртуальних активів застосовував дозвіл, використовуючи позитивний закордонний досвід та рекомендації ЄС. Водночас для деяких постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, які не є банком чи небанківською установою, законодавець встановлює вимогу щодо

отримання дозволу, а стосовно постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, які є банком або небанківською установою, передбачає отримання ліцензії [164, с. 227]. Такий порядок регулювання обумовлений тим, що діяльність криптовалютних бірж є досить новим явищем, яке у подальшому потребуватиме осмислення та розвитку як у економічній, так й в юридичній площині. Свідченням цього є і розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1207-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року» [182] першим пунктом плану якого передбачено підготовки пропозицій про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні відповідно до Регламенту (ЄС) № 2023/1114 від 31 травня 2023 року [7] про ринки віртуальних активів (MiCA) з урахуванням стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)

Отже, електронні документи, записи у цифрових реєстрах та технології розподіленого обліку визнаються сучасними інструментами підтвердження права власності або майнових прав на цифрові активи за законодавством України, хоча правозастосовна практика у цій сфері на теперішній час ще перебуває на стадії формування. Тобто такі віртуальні активи за визначенням ст. 190 ЦК України також є майном як предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, у разі набрання чинності вказаним нормативним актом [221, с. 224–225].

Водночас, для юридичного визначення предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, необхідним є наявність фактичних обставин, які свідчать про одержання майна злочинним шляхом, тобто внаслідок вчинення предикатного діяння. Характеристика такого предикатного діяння і може надати відповідь на питання про сутність тієї протиправної поведінки, яка й обумовлює отримання майна, щодо якого у подальшому здійснюється

відповідне суспільно небезпечне діяння (набуття, володіння, використання, розпорядження, здійснення фінансової операції, вчинення правочину, переміщення, зміна його форми (перетворення), вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження). Водночас, питання про усвідомлення або припущення особою тієї обставини, що майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, розкриває внутрішні (психологічні) процеси, які характеризують психічну діяльність винного на момент вчинення кримінального правопорушення. Дотичні питання будуть розглянуті нами у наступному підрозділі дисертаційного дослідження. Поточним завданням є визначення об'єктивного (фактичного) характеру діяння, яке попередньо обумовлює отримання відповідного майна як передумову кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України.

Саме вищеокреслене питання висвітлювали у своїх наукових розробках А. Боровик [39, с. 108], С. Гринько [63, с. 57], Т. Даниленко [65, с. 35], В. Ковальчук [96, с. 85], О. Литвиненко [128, с. 24], М. Петренко [155, с. 14–15], І. Савченко [214, с. 43] та В. Шевченко [258, с. 90], які обґрунтовано наголошували на тому, що таке майно повинно бути одержано виключно унаслідок вчинення нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого злочину, наводячи при цьому положення ч. 3 ст. 12 КК України. Безумовно з цим необхідно погодитися, адже майно, що було здобуто внаслідок вчинення кримінального проступку, не має ознаки, чітко визначеної у диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України – «злочинним шляхом». Водночас, науковий аналіз цієї ознаки предмету кримінального правопорушення, що розглядається у роботі, фактично зводився вищевказаними науковцями до констатації цього факту і був спрямований на визначення орієнтовного переліку тих злочинів, які можуть передувати легалізації та бути предикатним злочином.

Водночас, виходячи із аналізу зарубіжного досвіду протидії кримінально-правовими засобами легалізації майна у підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження, ми наголошували на тому, що у провідних державах ЄС джерелом одержання майна у разі його подальшої легалізації можуть бути будь-які злочини або

правопорушення, передбачені кримінальними законами цих країн, а також законодавством інших держав-членів ЄС, вчинення яких і обумовлює визнання відмивання грошей (доходів) як щодо вчиненого з майном, одержаним незаконним (протиправним) шляхом.

На наше переконання, це є цілком обґрунтованим, адже для підстав кримінальної відповідальності за відмивання грошей за законодавством держав-членів ЄС вирішальним є одержання таких коштів, майна або грошей кримінально протиправним шляхом. Внаслідок якого саме злочину або кримінального правопорушення було отримання такого майна вирішального значення немає ані для національного кримінального законодавства європейських держав, ані для міжнародних угод і договорів у межах ЄС. Введення у легальний обіг такого майна (одержаного кримінально протиправним шляхом) у будь-якому випадку спричиняє шкоду відповідним економічним або господарським відносинам тієї країни, у якій вчиняється така легалізація (відмивання), та становить небезпеку для економічних відносин у межах ЄС. На користь таких підходів щодо визначення предикатного діяння щодо легалізації майна свідчить і аналіз положень Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року [101].

У тексті цієї Конвенції на сайті Ради Європи у п. а ст. 1 главі I (французькою мовою) зазначається: “*a) «produit» désigne tout avantage économique tiré d’infractions pénales. Cet avantage peut consister en tout bien tel que défini à l’alinéa b du présent article*” [3]. При цьому «*produit*» у контексті наведеної Конвенції визначає доходи, вигоди чи економічні переваги, які отримані внаслідок протиправної діяльності, а «*tiré d’infractions pénales*» – буквально «отриманий від кримінальних правопорушень», тобто маються на увазі не тільки злочини, а й будь-які кримінально протиправні діяння (підкреслено мною – Є.С.).

Можливо через такий недостатньо чіткий переклад, або з інших причин, ратифікуючи Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [188], вчинену 16 травня 2005 року у м. Варшаві, Верховна Рада України постановила, що

вона набирає чинності для України з певними заявами і застереженнями: 1) до статті 3: «Україна відповідно до п. 2 ст. 3 Конвенції заявляє, що буде застосовувати п. 1 ст. 3 Конвенції (щодо конфіскації майна, отриманого протиправним шляхом) тільки до злочинів, за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі та не буде застосовувати п. 4 ст. 3 (щодо вимоги від правопорушника, доказів походження підозрілих доходів або іншого майна)»; 2) до статті 9: «Україна відповідно до п. 4 ст. 9 Конвенції заявляє, що буде застосовувати п. 1 ст. 9 Конвенції (щодо визнання злочинними) тільки у випадках, коли за предикатний злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Україна відповідно до п. 2 ст. 53 Конвенції заявляє, що не буде застосовувати п. 6 ст. 9 Конвенції (можливість засудження без необхідності точного встановлення предикатного злочину)»; 3) до статті 17: «Україна відповідно до п. 5 ст. 17 Конвенції заявляє, що буде застосовувати ст. 17 Конвенції лише до злочинів, визначених у переліку, що міститься у Додатку до Конвенції».

У пояснювальній записці до проєкту цього Закону [165] наголошується, що внесення заяв і застережень зумовлене особливостями чинного законодавства України. Так, заява про відмову застосування п. 4 ст. 3 Конвенції ґрунтується на принципі презумпції невинуватості, оскільки відповідно до законодавства України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Застереження про відмову застосувати п. 6 ст. 9 Конвенції щодо можливості засудження за відмивання грошей без необхідності точного встановлення конкретного предикатного злочину висловлене з урахуванням конституційних засад України. Головне науково-експертне управління Верховної Ради України щодо даного законопроєкту зробило висновок про доцільність відкласти ратифікацію цієї Конвенції до розробки та прийняття актів законодавства, які б забезпечували її повне виконання в Україні [50].

Тобто переважна частина дискусійних питань застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 209 КК України, системні спроби покращити законодавчу конструкцію цієї статті, а також численні процесуальні перепони щодо правозастосування легалізації майна були закладені Верховною Радою України

безпосередньо у тексті Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 17 листопада 2010 року № 2698-VI.

Зазначене стосується й сутності предикатного діяння, а також кола кримінальних правопорушень, які можуть його становити. Додаток до цієї Конвенції містить вичерпний перелік кримінально протиправних діянь, якими у Законі про ратифікацію даної Конвенції Верховна Рада України обмежила коло предикатних діянь, а саме: а) участь в організованій злочинній групі чи банді; б) тероризм, у тому числі фінансування тероризму; с) торгівля людьми та нелегальне ввезення мігрантів; d) сексуальна експлуатація, у тому числі сексуальна експлуатація дітей; е) незаконна торгівля наркотиками та психотропними речовинами; f) незаконна торгівля зброєю; g) незаконна торгівля вкраденими та іншими товарами; h) корупція та хабарництво; і) шахрайство; j) підробка грошей; k) підробка та піратське розповсюдження товарів; l) злочини проти довкілля; m) убивство, завдання серйозних тілесних ушкоджень; n) викрадення людей, незаконне утримання та захоплення заручників; о) грабіж (розбій) або крадіжка; p) контрабанда; q) вимагання; r) підроблення; s) піратство та t) незаконні дії з інсайдерською інформацією та маніпулювання ринком[188].

Знов таки, наведені діяння можуть бути визнані предикатними щодо легалізації майна виключно якщо санкції відповідних норм Особливої частини закону про кримінальну відповідальність передбачають у разі їх вчинення покарання у виді позбавлення волі у розмірах, визначених ст. 63 КК України. І ще одна проблема правозастосування норми, передбаченої ст. 209 КК України, полягає у тому, що відповідно до застережень, викладених у Законі України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» [188], предикатним діянням визначено саме вчинення злочину. Відповідно до положення ст. 62 Конституції України [102], особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Конституційний Суд України зауважує, що елементом принципу презумпції невинуватості є принцип

in dubio pro reo, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості. Презумпція невинуватості особи передбачає, що обов'язок доведення вини особи покладається на державу [206]. Більш того, Конституцією України (ч. 2 ст. 64) та актами, якими введено воєнний стан на всій території України і, відповідно, механізм обмеження конституційних прав і свобод в умовах воєнного стану, не визначено можливості обмеження прав і свобод, що їх гарантовано у ст. 29 (право на свободу та особисту недоторканність), ст. 55 (право на судовий захист), ст. 62 (презумпція невинуватості), ст. 63 (право на захист)[205].

Тобто наголос у застереженні при ратифікації Конвенції саме на вчинення злочину обумовлює за вітчизняним законодавством неможливості навіть порушувати питання про кримінальну відповідальність за ст. 209 КК України без наявного обвинувального вироку суду, який набув законної сили і яким особа була визнана винною у вчиненні злочину, що передував легалізації майна [32, с. 252]. Зазначене суттєво обмежує можливість органів фінансового моніторингу своєчасно вчинювати належні процесуальні дії щодо встановлення відповідних обставин, пов'язаних з набуттям, володінням, використанням, розпорядженням визначеним майном, здійснення фінансової операції чи вчинення правочину щодо такого майна, його переміщення, зміни форми (перетворення) або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування його походження чи володіння ним, права на таке майно, джерела його походження та місцезнаходження.

У цілому погоджуючись із визначенням тяжкості такого предикатного діяння, свідченням якого є вказівка у санкції відповідної норми Особливої частини КК України на покарання у виді позбавлення волі, все ж таки *вважаємо за доцільне, вказуючи на предикатне діяння, визначати його не як вчинення злочину, а як кримінально протиправне діяння, що формально містить ознаки кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді позбавлення волі*. Кримінально протиправне діяння і вчинення кримінального правопорушення є близькими, але не тотожними категоріями кримінального права. Вони співвідносяться як загальне та конкретне. На відміну від кримінального

правопорушення, кримінально протиправне діяння – це будь-яка дія або бездіяльність особи, яка характеризується певним рівнем суспільної небезпеки і формально підпадає під ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого законом про кримінальну відповідальність. Констатація факту вчинення кримінально протиправного діяння може і не утворювати підстави для кримінальної відповідальності (наприклад, вчинення діяння особою, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення) та не вимагає набрання чинності обвинувального вироку суду [210, с. 189]. Але кримінально протиправне діяння потенційно може перерости у вчинення кримінального правопорушення, тобто за обсягом є більш широким поняттям.

Наведене визначення у законі предикатного діяння дозволить органам, які здійснюють кримінальне провадження чи фінансовий моніторинг, впровадити відповідні процесуальні дії з моменту виявлення фактів легалізації майна, одержаного внаслідок вчинення відповідної кримінально протиправної поведінки, не очікуючи винесення обвинувального вироку суду і набрання ним законної сили щодо предикатного діяння. Поряд з цим, зміна щодо визначення предикатного злочину як кримінально протиправного діяння, що формально містить ознаки кримінального правопорушення, дозволить визначити підставу кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України у випадку протиправного отримання такого майна особою, що не є суб'єктом кримінального правопорушення, вчинення предикатного діяння за межами України, коли відповідно до положень статей 7 і 8 КК України особа не підлягає в Україні відповідальності за його вчинення, а також вчинення діяння, яке передбачає покарання відповідно до одного з положень та угод ЄС.

Також вважаємо недоцільним встановлення предикатного злочину залежно від вичерпного переліку кримінально протиправних діянь, наведеному у Додатку до Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. Поряд з тим, що зазначений перелік не можна визнати абсолютним, він також не враховує специфіки вітчизняного закону про кримінальну відповідальність. Так, у п. о) додатку

вказується «грабіж (розбій) або крадіжка» у той час, як судова практика засвідчує поширеність поєднання відмивання майна з його одержанням шляхом привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України). Водночас таке кримінальне правопорушення за жодних умов не можна визначити як грабіж, розбій або крадіжку. Вважаємо за можливе використовувати зазначений у додатку перелік виключно як орієнтовний для визначення відповідної кримінально протиправної поведінки як предикатного діяння.

Наведені зміни у законодавчому визначенні диспозиції ст. 209 КК України та у Законі України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» не тільки дозволять покращити правозастосовну практику кримінально-правової протидії легалізації майна, а й наблизять законодавство нашої держави до законодавства країн-членів ЄС у цій сфері [55, с. 274]. Як вже зазначалося у підрозділі 1.2. цього дисертаційного дослідження, підходи до характеристики предикатного діяння за законодавством Бельгії, Німеччини та Франції є схожими до запропонованих нами новел. Більш того, з таких саме позицій виходить і ЄСПЛ, який у своїх рішеннях, зокрема рішення у справі *Zschüschen v. Belgium* [19] від 25 травня 2017 року, у якому він не вважає за необхідне встановити обставини вчинення предикатного злочину для притягнення до відповідальності за відмивання коштів (п. 27). На підставі ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV [170] та відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини) від 4 листопада 1950 року [100], рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною.

Принаймні приблизно з таких позицій до визначення предикатного діяння виходять і розробники проекту нового КК України [193], пропонуючи у п. 8 ст. 6.3.1. «Значення термінів, вжитих у цьому» розділу 6.3. «Кримінальні правопорушення проти фінансів» наступне визначення: «8) предикатне діяння щодо легалізації (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, – вчинене

на території України або території іншої держави посягання, яке має ознаки злочину, передбаченого цим Кодексом, внаслідок якого було отримано активи (доходи), незалежно від того, чи була особа засуджена за нього та чи встановлені всі фактичні ознаки цього посягання, включаючи особу, яка його вчинила» [75, с. 346].

До об'єктивних ознак підстави кримінальної відповідальності за легалізацію майна, вчинювану з використанням віртуальних активів, належать також ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. На сьогодні диспозиція статті надає йому законодавчу конструкцію як правопорушення з формальним складом та не включає суспільно небезпечні наслідки [123, с. 48; 29, с. 27; 152, с. 38].

Розкриваючи суспільно небезпечні діяння, що характеризують об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, слід зазначити, що диспозиція цієї норми передбачає низку альтернативних діянь з відповідним предметом (майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом). Для з'ясування змісту сучасної кримінально-правової заборони вважаємо за доцільне розглянути гносеологічні аспекти визначення кола суспільно небезпечної поведінки, які характеризують склад цього кримінального правопорушення, формулюють таке коло натеper і на перспективу у проєкті нового КК України.

Законом № 361-ІХ [86] диспозиція ст. 209 КК України була викладена у чинній редакції, яка з об'єктивної сторони характеризує зазначене кримінальне правопорушення як 1) набуття, 2) володіння, 3) використання, 4) розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. У диспозиції даної норми зазначаються й інші дії, вчинення яких утворює закінчений склад цього кримінального правопорушення: 1) здійснення фінансової операції, 2) вчинення правочину з таким майном, або 3) переміщення, 4) зміна форми (перетворення) такого майна, або 5) вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування а) походження такого майна або б) володіння ним, в) права на таке майно, г) джерела його походження, д) місцезнаходження. Водночас, застосування щодо такої кримінально протиправної поведінки

словосполучення «у тому числі» є свідченням, що такі діяння відносяться або щодо набуття, або щодо володіння, або щодо використання, або щодо розпорядження майном, стосовно якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом [106, с. 204].

У спеціальній літературі наводяться й інші, прямо не зазначені у диспозиції способи набуття, володіння, використання чи розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, до яких можна віднести також і використання віртуальних активів [57, с. 250], на застосуванні яких у системі ознак складів кримінальних правопорушень за законодавством України у цілому та легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом наголошувалося, зокрема у цій дисертації раніше. Окремі науковці класифікують суспільно небезпечні діяння, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, залежно від типів криміналізації відмивання [69, с. 80–82]. Інші автори описують особливості вчинення цього правопорушення залежно від основних способів та механізмів відмивання злочинних доходів [23, с. 15–41] або залежно від сфери, у якій здійснюється така легалізація [23, с. 42–58]. Втім, спосіб вчинення не є обов'язковою об'єктивною ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, і така деталізація способів або механізмів може використовуватися у криміналістичній методі виявлення та розслідування у процесі здійснення кримінального провадження за цією категорією справ [58, с. 177].

Водночас, повторимо, що ми вважаємо за можливе у ст. 209 КК України в майбутньому все ж розглянути питання про відображення вчинення легалізації майна із використанням віртуальних активів як окремого та високонебезпечного її різновиду (про що зазначалося в підрозділі 1.3, а в підрозділі 1.2 наводився релевантний досвід, наявний у кримінальному праві Франції). Вітчизняне кримінальне законодавство також повинно бути підготовлено належним чином до сучасних викликів на фінансовому ринку [236, с. 225]. Слід також наголосити, якщо використання віртуальних активів вчиняється шляхом порушення вимог інших норм-заборон, передбачених законом України про кримінальну відповідальність

(наприклад, ст.ст. 361, 361-1, 362 або 363 КК України), зазначене обумовлює необхідність кваліфікації кримінально-протиправної поведінки винного за правилами сукупності кримінальних правопорушень.

Аналізуючи альтернативні суспільно небезпечні діяння, які передбачені диспозицією ст. 209 КК України, вважаємо за необхідне відзначити, що набуття, володіння, використання та розпорядження майном, отриманим від вчинення предикатного діяння, охоплюють усі можливі дії з таким майном. Як вже зазначалося, використання віртуальних активів при вчиненні легалізації майна ще не відображене належним чином в усталеній судовій практиці (багато у чому – через ненабрання чинності Законом № 2074-IX «Про віртуальні активи»[171]). Разом з тим слід наголосити, що самі по собі («рафіновані», вирвані з контексту механізму кримінальної поведінки) перераховані в диспозиції ст. 209 КК України дії щодо майна, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом (наприклад, транзакція щодо певного виду віртуального активу), ще жодним чином не визначає підстави кримінальної відповідальності за цією статтею, адже сутність розглядуваного правопорушення саме й полягає у тому, що винний, вчиняючи відповідну діяльність, має на меті а) приховати факт його отримання протиправним шляхом та б) надати такому майну правомірний характер [164, с. 221]. Тому є перспективним надання у диспозиції норми щодо легалізації майна орієнтовного і невичерпного переліку дій, які можуть визнаватися як кримінально протиправні щодо майна, одержаного злочинним шляхом: *«... набуття, володіння, використання, розпорядження або інші дії з майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом...»*.

До висновку про наведення переліку суспільно небезпечних діянь дійшли і автори проєкту КК України, зазначивши у ст. 6.3.28. «Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом»: «Особа, яка: 1) набула чи використала активи (доходи), які одержані, прямо чи опосередковано, повністю чи частково, шляхом вчинення предикатного діяння, або володіла ними, крім особи, яка вчинила предикатне діяння, 2) перетворила або передала такі активи (доходи), якщо відомо, що їх отримано від злочинної діяльності з метою приховати чи замаскувати

їх незаконне походження або надати допомогу будь-якій особі, залученій до їх легалізації, в ухиленні від юридичної відповідальності, або 3) приховала чи маскувала справжній характер таких активів (доходів), джерела їх походження, місцезнаходження, розпорядження ними, переміщення або права на них, – вчинила злочин 3 ступеня» [193].

Разом з тим, потребує деталізації та певних виключень характеристика таких альтернативних суспільно небезпечних діянь, які сьогодні характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, у зв'язку із існуванням та потреби дотримання принципу *ne bis in idem*. Таке обговорення обумовлено потребою вирішення у вітчизняній доктрині кримінального права питання про можливість так званої «самолегалізації» або «самовідмивання» – випадків, коли суб'єктом легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, є та ж особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, що розглядається як предикатне (є його суб'єктом) [80, с. 332].

Принцип *non bis in idem* закріплений у ч. 1 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано у порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави» [197]. При цьому ч. 3 цієї статті не допускає відступів [100]

Стаття 61 Конституції України [102] також гарантує, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Водночас, у практиці ЄСПЛ заборона повторного притягнення до суду або покарання поширилася також на інші види стягнень і правових наслідків юридичної відповідальності (дисциплінарну, адміністративну, фінансову тощо). Водночас, і Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [101], і судова практика держав-членів ЄС, яка була розглянута у підрозділі 1.2. цього дисертаційного дослідження, і практика ЄСПЛ щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [19], вказують на те, що і предикатне

діяння, і легалізація (відмивання) повинні визначатися як злочин або як кримінальне правопорушення. Більш того, у п. 2 Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 17 листопада 2010 року № 2698-VI» [188] України висловила застереження стосовно того, що вона буде застосовувати положення цієї Конвенції виключно коли за предикатний злочин передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, тобто обмежила застосування національної кримінальної юстиції не тільки кримінальною відповідальністю, а й певним колом діянь, що є підставою для такої відповідальності.

Відповідно до викладеного, за загальним правилом, принцип *ne bis in idem* не може застосовуватися, адже особою вчиняється два самостійних одиничних кримінальних правопорушення – відповідний предикатний злочин і легалізація майна. Згідно з положеннями ч. 1 ст. 33 КК України, наведене утворює сукупність кримінальних правопорушень, тобто вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини (предикатного та передбаченого ст. 209 КК України), за жодне з яких її не було засуджено. Покарання за такі кримінальні правопорушення призначаються за принципами, визначеними ст. 70 КК України. Вказане стосується більшості злочинів, наведених у Додатку до Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року [101]. Водночас, у наведеному додатку у п. і) вказується шахрайство, у п. о) – грабіж (розбій) або крадіжка, а у п. q) – вимагання. Як вже наголошувалося, ратифікуючи наведену Конвенцію, Верховна Рада зазначила: «Україна відповідно до п. 5 ст. 17 Конвенції заявляє, що буде застосовувати ст. 17 Конвенції лише до злочинів, визначених у переліку, що міститься у Додатку до Конвенції» [188]. Вважаємо, що це не є бездоганним рішенням. Так, юридично значущі ознаки наведених кримінальних правопорушень визначаються виключно кримінальним законом України й їм відповідають склади шахрайства (ст. 190 КК України), грабежу (ст. 186

КК України), розбою (ст. 187 КК України), крадіжки (ст. 185 КК України) та вимагання (ст. 189 КК України). Якщо мова йде про вчинення, зокрема, розбою, будь-яких труднощів з самолегалізацією (самовідмиванням) не виникає, адже законодавча конструкція визначає розбій як кримінальне правопорушення з усіченим складом, який вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства, незалежно від того, заволоділа винна особа майном потерпілого чи ні (абз. 3 п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ) «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 року № 10 [191]). Законодавча конструкція вимагання (ст. 189 КК України) визначає його як кримінальне правопорушення з формальним складом і, відповідно до абз. 3 п. 8 вищенаведеної постанови ПВСУ, є закінченим з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної з вказаними погрозами, насильством, пошкодженням чи знищенням майна незалежно від досягнення поставленої винною особою мети (заволодіння чужим майном, отримання права на чуже майно або вчинення на користь винного або третіх осіб будь-яких дій майнового характеру)[191].

У цих двох випадках факт набуття, володіння, використання чи розпорядження майном, одержаним внаслідок вчинення розбою або вимагання, знаходиться за межами складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 187 та 189 КК України, і на їх кваліфікацію жодним чином не впливає та може розглядатися виключно як обставини, що обтяжують покарання (п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України). Тому цілком виправдано у разі вчинення особою (суб'єктом, виконавцем, співвиконавцем, співучасником) розбою або вимагання з подальшим набуттям, володінням, використанням чи розпорядженням майном, одержаним внаслідок вчинення розбою або вимагання як ознак легалізації майна шляхом (знов таки, в якості суб'єкта, виконавця, співвиконавця або співучасника), кваліфікувати вчинене за сукупністю ст.ст. 187 або 189 і відповідною частиною ст. 209 КК України. Порушення принципу *ne bis in idem* у таких випадках немає, а можливість самолегалізації (самовідмивання) не виключається.

Протилежна ситуація утворюється при вчиненні як предикатного злочину крадіжки, грабежу або шахрайства (статті 185, 186 та 190 КК). Предметами наведених кримінальних правопорушень (поряд з правом на майно для шахрайства) є чуже майно, тобто ознака, що характеризує і предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. Водночас, наведені кримінально протиправні посягання проти власності мають законодавчу конструкцію як кримінальні правопорушення з так званим матеріальним складом, а відповідно до п. 4 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 року № 10 [191] вони вважаються закінченими з моменту заволодіння чужим майном, тобто коли винна особа вилучила майно і мала реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним.

В абз. 2 п. 4 наведеної постанови зазначається: «Якщо особа, котра протиправно заволоділа майном, такої реальної можливості не мала, її дії слід розглядати залежно від обставин справи як закінчений чи незакінчений замах на вчинення відповідного злочину». Тобто факт набуття, володіння, використання чи розпорядження таким чужим майном, що було одержано внаслідок вчинення крадіжки, грабежу або шахрайства, є ознакою цих кримінальних правопорушень і є свідченням того, що такі правопорушення є закінченими. Тому додаткова кваліфікація наведеного як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, порушує принцип *ne bis in idem*, конституційну гарантію, передбачену ст. 61 Конституції України, та суперечить як судовій практиці держав-членів ЄС, так і практиці ЄСПЛ. Поряд з крадіжкою, грабежем та шахрайством такі саме підходи характеризують і склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем». Водночас, у Додатку до Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [101] вказане кримінальне правопорушення взагалі не зазначено, а Україна, з свого боку ратифікуючи наведену Конвенцію, у застереженні 3) до ст. 17 наголосила: «Україна відповідно до п. 5 ст. 17 Конвенції заявляє, що буде застосовувати ст. 17 Конвенції **лише** (виділення моє – Є.С.) до

злочинів, визначених у переліку, що міститься у Додатку до Конвенції» [188]. Тобто для того, щоб навіть теоретично розглядати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України, як предикатне діяння, перш за все необхідно внести зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 17 листопада 2010 року № 2698-VI.

На завершення розгляду об'єктивних ознак у підставі кримінальної відповідальності за легалізацію майна, вчинювану з використанням віртуальних активів, вважаємо за необхідне звернути увагу на спірні питання щодо моменту закінчення цього кримінального правопорушення. Науковці констатують, що воно вважається закінченим з моменту вчинення будь-якої дії, передбаченої у диспозиції цієї норми [113, с. 257; 24, с. 173; 77, с. 207; 36, с. 204]. Водночас, привертає увагу специфічна техніка побудови та спосіб опису ознак у диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України, яку не можна визначити ані як «класичну» просту (адже вона розкриває ознаки цього діяння), бланкетну чи відсилочну (адже вона не відсилає прямо для встановлення ознак діяння до інших норм закону про кримінальну відповідальність або інших нормативно-правових актів). Можна припустити, що диспозиція ч. 1 ст. 209 КК України є описовою (якщо співвіднести її з назвою статті «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»).

Чинна редакція диспозиції аналізованої норми та її співвідношення з назвою статті обумовлює питання: чим є легалізація майна у наведеній нормі та у складі відповідного кримінального правопорушення? Якщо припустити, що наведені у диспозиції ст. 209 КК України дії є такими, що спрямовані на легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, слід констатувати, що така легалізація є метою вчинення наведених діянь, а законодавча конструкція наведеної норми вказує на кримінальне правопорушення з усіченим складом. Якщо припустити, що такі дії безпосередньо становлять легалізацію майна, то виникає питання, чи є, наприклад, набуття відповідного майна свідченням такої легалізації. Вважаємо, ні.

На наше переконання, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – це фактичне приховування або маскуванню його незаконного походження та надання йому вигляду законного, а діяння, передбачені диспозицією ст. 209 КК України є такими, що здійснюються для досягнення такого результату. Тобто фактично законодавець, обравши назву статті залежно від результату діяння, вказав у диспозиції перелік дій, які можуть призвести до такого результату і визначив їх вчинення необхідним і достатнім для кримінальної відповідальності навіть у випадку, коли такі дії фактично не призвели до приховування або маскуванню незаконного походження майна та надання йому вигляду законного. Таким чином, доходимо висновку, що щодо диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України була застосована законодавча конструкція як кримінального правопорушення з усіченим складом.

Водночас, така законодавча конструкція (з усіченим складом) застосовується законодавцем щодо кримінально протиправної поведінки, яка, як правило, становить підвищену або високу суспільну небезпеку [94, с. 158; 146, с. 67; 229, с. 27; 26, с. 87]. Відповідна законодавча конструкція застосовується щодо кримінальних правопорушень, передбачених зокрема статтями 109, 110, 111, 258, 255, 257, 294, 376 КК України. Відповідно до класифікації кримінальних правопорушень залежно від їх тяжкості, ч. 1 ст. 209 КК України лише на один рік перевищує межу нетяжких злочинів, а за законодавством держав-членів ЄС, яке було проаналізовано нами у підрозділі 1.2. цього дисертаційного дослідження, максимальна межа покарання у виді позбавлення волі за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, становить п'ять років. Наведене дає нам підстави стверджувати про відсутність достатніх підстав для використання законодавчої конструкції диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України як кримінального правопорушення з усіченим складом.

Відповідно до цього вважаємо за можливе запропонувати авторську редакцію диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як кримінального правопорушення з матеріальним складом.

Наприкінці аналізу об'єктивної сторони обраного для дослідження різновиду легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України, маємо позначити місце фактору залучення цифрових технологій серед її ознак. Одразу слід застерегти, що формально до об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення використання віртуальних активів не входить, адже в диспозиції статті його не згадано та з контексту норми цей фактор також не впливає. Водночас, як на нашу думку, у суто операційному аспекті під час вчинення актів легалізації майна із використання віртуальних активів таке використання є фактичним способом вчинення діяння, адже він надає конкретну інформацію про алгоритмічний вимір реального окремо взятого діяння. Він надає відповідь на запитання «яким чином вчинено діяння» та виявляється в різних «парадигмах, прийомах, методах, методиках, технологіях його вчинення»[117, с. 316, 317]. Так, аналіз Типологій Держфінмоніторингу (які щорічно затверджуються наказами Державної служби фінансового моніторингу України та розміщуються у відкритому доступі) свідчить, що вітчизняна «фінансова розвідка» останні п'ять років стабільно виявляє і описує нові й нові технології та методики (по суті – фактичні способи) вчинення злочинів й легалізації майна з використанням віртуальних, відзначивши такі технології: у 2021-му році – проведення підозрілих транзакцій з використанням віртуальних валют; учинення кіберзлочинів з використанням послуг користуванні криптобіржі «Vinance»; заволодіння ідентичності аккаунту на криптобіржі «Vinance»; створення онлайн-ресурсів для відмивання коштів та фінансування тероризму та сепаратизму через віртуальні активи; використання криптовалюти як розрахунок за наркотичні засоби; використання криптовалюти для сепаратистських акцій, терористичних, диверсійних та екстремістських актів; у 2022 році – інвестування у віртуальні активи коштів через підставних фізичних осіб та без підтверджених джерел; використання криптовалюти для фінансування тероризму та колабораціонізму; у 2023 році – легалізація (відмивання) доходів шляхом через криптоактиви; ухилення від сплати податків шляхом організації діяльності нелегального пункту обміну криптовалюти; фінансування незаконних воєнізованих

угруповань з використанням криптовалюти; легалізація (відмивання) доходів шляхом придбання криптовалюти; міскодінг; у 2024 році – незаконне заволодіння коштами фізичних осіб з використанням криптовалют та підроблених документів; фінансування диверсійної діяльності; шахрайське заволодіння криптовалютами коштами; у 2025 році – отримання коштів невідомого походження від продажу криптовалюти через IBAN із використанням сервісу `cryptofiat.finance`; фінансові операції групи фізичних осіб з коштами, отриманими від кібератак; шахрайське заволодіння коштами фізичних осіб шляхом організації неіснуючих проєктів із «криптотрейдингу»[235]. Привертає увагу, що в типологічних дослідженнях Фінмоніторингу з'явилася окрема рубрика, присвячена саме питанням відмивання злочинних доходів із використанням віртуальних активів.

2.3. Суб'єктивні ознаки підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України

Ефективна боротьба з легалізацією майна, вчинюваною з використанням віртуальних активів потребує чіткого визначення суб'єктивних критеріїв зазначеного правопорушення, оскільки боротьба проти неї не може бути ефективною і всебічною без чіткого визначення усіх без виключення ознак цього кримінального правопорушення [167, с. 147; 222, с. 773, 774].

Суб'єктивні ознаки, що характеризують будь-яке кримінальне правопорушення склад кримінального правопорушення, у т.ч. й легалізацію майна, вчинювану з використанням віртуальних активів, є невід'ємною та необхідною складовою встановлення підстави кримінальної відповідальності за нього. Слід підкреслити, що послідовність визначення відповідних елементів та ознак складу

кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, їх характеристика у цьому дисертаційному дослідженні не є довільною, а обумовлена послідовністю встановлення відповідних елементів та ознак при здійсненні кримінально-правової кваліфікації та констатації наявного складу кримінального правопорушення як єдиної підстави кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК України) [141, с. 136].

У доктрині кримінального права України до суб'єктивних ознак кримінального правопорушення відносять ознаки, що характеризують: 1) суб'єкта кримінального правопорушення; 2) суб'єктивну сторону кримінального правопорушення. Така їх послідовність обумовлена тим, що лише стосовно осудної особи, яка досягла належного рівня розумової діяльності внаслідок досягнення відповідного віку, наявні правомірні підстави визначення змісту її психічної діяльності та констатації можливості усвідомлення нею своїх дій (бездіяльності) та керування ними, постановки раціональних цілей та вмотивованості діяльності..

Важливою теоретичною основою у дослідженні теорії суб'єкта кримінального правопорушення є досягнення встановленого законом віку, що обумовлює кримінальну відповідальність за вчинення кримінально протиправного діяння. На певних історичних етапах ця ознака встановлювалася законодавцем по-різному. Для ранніх періодів розвитку кримінального права було характерним встановлення достатньо низьких вікових меж, які зберігалися досить тривалий час. Так, після ряду трансформацій, у КК УРСР 1960 року було встановлено найнижчу вікову межу суб'єкта злочину («знижений» вік кримінальної відповідальності) з 14-ти років, яка збереглася й у чинному законі України про кримінальну відповідальність.

Окрім так званого зниженого віку (14-ти років), кримінальна відповідальність за вчинення вичерпного переліку кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 22 КК України, у ч. 1 цієї статті зазначається на загальне правило і так званий загальний вік кримінальної відповідальності, що становить 16 років. Тобто законодавець безапеляційно встановлює верхню межу віку кримінальної відповідальності, хоча і теорія кримінального права, і практика застосування закону про кримінальну відповідальність не настільки категоричні у цьому питанні. Перш за

все це стосується окремих кримінальних правопорушень, суб'єктом яких може бути лише певна особа – спеціальний суб'єкт (ч. 2 ст. 18 КК України).

Але таке визначення пов'язано не тільки з досягненням особою певного віку, а й з іншими додатковими ознаками, що характеризують певну особу як суб'єкта конкретного кримінального правопорушення. Це дозволяє окремим науковцям, поряд зі спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, розглядати також необхідність визначення загального суб'єкта з додатковими ознаками [122, с. 28].

У основу встановлення відповідного віку як ознаки суб'єкту кримінального правопорушення закладено рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить про можливість вже у певному віці усвідомлювати фактичні ознаки та суспільну небезпечність вчинюваного ним кримінального правопорушення [113, с. 166]. Ми вважаємо, що зміст об'єктивних ознак (фактичних ознак) складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, як щодо об'єкту та предмету, так і щодо ознак об'єктивної сторони цього кримінально протиправного діяння, дозволяють прийти до висновку, що не будь-яка особа, яка досягла 16-тирічного віку, може їх усвідомлювати та об'єктивно оцінити суспільну небезпечність такого посягання. Водночас, зазначення у законі про кримінальну відповідальність щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, так званого загального віку кримінальної відповідальності (відсутність відповідної норми у переліку, передбаченому ч. 2 ст. 22 КК України), тобто мінімальної межі віку суб'єкту цього кримінального правопорушення, не стоїть на заваді підстави кримінальної відповідальності навіть у випадку, коли таке усвідомлення характеризує й психічну діяльність осіб, які досягли більшого віку ніж 16 років.

Водночас, як обґрунтовано зазначається у спеціальній літературі, якщо легалізація майна виражається у спосіб, пов'язаний із здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, то така діяльність може здійснюватися виключно особою, яка набула в установленому законом порядку повної цивільної дієздатності

та не обмежена у своїй дієздатності судом [138, с. 7]. Відповідно до статей 31 і 32 ЦК України, особа у віці до 18 років (до досягнення повноліття) має право: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; 2) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; 3) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; 4) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; 5) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). Інші правочини неповнолітня особа вчиняє виключно за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Виходячи із того, що здійснення фінансової операції, вчинення правочину з майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, відповідно до вимог цивільного та господарського законодавства, передбачають ідентифікацію особи як у цілому, так і щодо її віку, *здійснення відповідних правочинів особою, яка не досягла повноліття вбачається нам більш ніж ускладненим.*

Дискусійною проблемою, яка пов'язана з суб'єктом злочину та була і багато у чому залишається предметом обговорення у доктрині кримінального права України, є проблема відповідальності у кримінальному праві юридичних осіб. Незважаючи на те, що з прийняттям чинного КК України, в якому законодавець чітко та недвозначно вказав на таку ознаку суб'єкта злочину, як фізична особа, її не можна вважати цілком вичерпаною як у межах кримінально-правової науки, так і щодо легалізації майна. Основне питання полягає навіть не у тому, що у багатьох країнах, таких як США, Англія, Франція, Італія, Нідерланди, знайшло своє законодавче закріплення визначення юридичних осіб суб'єктами злочину [109, с. 11–19], а у єдності суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення та взаємозв'язку й обумовленості ознак суб'єкта з ознаками суб'єктивної сторони.

Як вже зазначалося у підрозділі 1.2. цього дисертаційного дослідження, art. 324-9 КК Франції встановлює підстави кримінальної відповідальності юридичних осіб, які були визнані кримінально відповідальними за відмивання грошей, що передбачені art. 324-1 та 324-2 КК Франції, та визначає, що вони

підлягають, окрім штрафу (відповідно до умов, встановлених art. 131-38), покаранням, визначеним art. 131-39 КК Франції, а також конфіскації всього або частини їхнього майна або, з урахуванням прав добросовісного власника, того майна, яким вони вільно розпоряджаються, незалежно від його характеру, рухомого чи нерухомого, розділеного чи неподіленого. Більш того, art. 131-38 КК Франції визначає, що максимальний штраф, що застосовується до юридичних осіб, дорівнює п'ятикратному розміру штрафу, передбаченому для фізичних осіб законом, який карає за це правопорушення. Злочин з відмивання грошей визнається вчиненим юридичною особою, коли відповідні діяння були вчинені від їх імені або їх органами чи представниками.

Відповідно до усталених підходів у доктрині кримінального права, за вчинення кримінального правопорушення як у цілому, так і щодо легалізації майна на підприємстві, установі, організації від їх імені, відповідальність за вчинення такого кримінально протиправного діяння покладається на конкретну фізичну особу, яка є або керівником цієї юридичної особи, або відповідальною особою за напрям чи сферу діяльності, у межах яких і було вчинено кримінальне правопорушення, або на особу, яка була безпосередньо винною у такому кримінально протиправному діянні. Наведені підходи й обумовлюють єдність та взаємозв'язок суб'єктивних ознак вчиненого діяння.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2013 року № 314-VII Загальну частину КК України було доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». На нашу думку, саме нормами цього розділу були встановлені підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру, які за своїм змістом можна визнати кримінальною відповідальністю щодо юридичних осіб. Таким чином можна прийти до висновку, що на сьогодні юридичні особи є суб'єктами кримінальної відповідальності, але зазначене жодним чином не змінює усталеного у кримінальному законодавстві та доктрині кримінального права підходу, що

суб'єктом кримінального правопорушення, як і на момент прийняття чинного КК України, є виключно фізичні особи.

Учинення уповноваженою особою від імені або в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 96-3 КК України, є підставою для застосування до цієї юридичної особи заходу кримінально-правового характеру (*до цього питання ми ще повернемося 2 підрозділі 3.2 дисертації – Є.С.*).

Для визнання суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, особа повинна бути осудною, тобто під час вчинення кримінального правопорушення мала можливість усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 18 КК України). *Наведений аналіз дозволяє констатувати, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, тобто залежно від ступеня тяжкості «простого» або «основного» складу легалізації майна, вчинювану з використанням віртуальних активів, є фізична, осудна особа, яка на момент вчинення цього кримінального правопорушення досягла шістнадцятирічного віку.*

Разом з тим, наведені ознаки суб'єкта є необхідними та достатніми саме для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. Адже вчинення предикатного діяння за умов, що особа, яка його вчинила, не досягла встановленого у ст. 22 КК України віку або є неосудною, за жодних умов не є свідченням того, що одержане внаслідок відповідної кримінально протиправної поведінки майно стає таким, що одержано незлочинним шляхом. Якщо мова йде про одержання майна, то воно не може бути «майже правомірним» чи «трохи протиправним» або ще якимось. Таке одержання є завжди або правомірним, або протиправним, а у кримінальній юрисдикції – «одержане кримінально протиправним (злочинним) шляхом». Тому, якщо припустити, що таке майно може бути одержано виключно внаслідок вчинення нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого злочину, вчинення відповідного кримінально протиправного діяння особою, яка не є суб'єктом цього кримінального правопорушення, виключає

характеристику такого майна як «одержаного злочинним шляхом», адже злочин за таких умов відсутній.

Саме тому раніше ми наголошували на необхідності змінити визначення предикатного діяння із «злочину» на більш доцільне щодо правової природи одержаного майна – «одержання внаслідок вчинення кримінально протиправного діяння». Таке визначення, на нашу думку, може бути застосовано і щодо випадків кримінально протиправного набуття відповідного майна навіть у випадках, коли особа, яка вчинила предикатне діяння, не відповідає ознакам суб'єкта у складі кримінального правопорушення, об'єктивна сторона якого відповідає вчиненому діянню.

Отже, наразі суб'єкт легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів – загальний. Склади кримінальних правопорушень із кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими обставинами (ч.ч. 2 та 3 ст. 209 КК України), не встановлюють жодних ознак, які були б пов'язані з ознаками суб'єкта таких кримінальних правопорушень. Водночас, досліджуючи досвід кримінально-правової протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, закріпленій у кримінально-правових актах провідних держав-членів ЄС, ми звертали увагу, що ч. 4 § 261 КК Німеччини (*Strafgesetzbuch*) встановлює кваліфіковані підстави кримінальної відповідальності для спеціального суб'єкта – «зобов'язаної особи», тобто «співробітника з питань відмивання грошей». Наведена практика є цілком виправданою, адже вчинення кримінального правопорушення особою, на яку покладений обов'язок протидіяти відповідним посяганням, або особою, яка наділена додатковими повноваженнями і вчиняє відповідне посягання, використовуючи такі повноваження, суттєво підвищує суспільну небезпечність вчиненого кримінально протиправного діяння. Підвищення ступеню суспільної небезпечності обумовлено сукупністю об'єктів кримінально-правової охорони, яким спричиняється шкода, адже поряд з об'єктом посягання така особа спричиняє шкоду й відносинам, які забезпечують належне виконання нею своїх функцій та дотримання передбачених законодавством вимог, заборон й обмежень. Крім того, наявність таких додаткових

повноважень, знань та навичок може суттєво спростити вчинення відповідного кримінального правопорушення саме цією особою.

Така законодавча практика є достатньо поширеною і у законі України про кримінальну відповідальність. Ціла низка норм Особливої частини КК України визначає вчинення відповідного кримінального правопорушення шляхом зловживання особою своїм службовим становищем або наданими їй владними повноваженнями не тільки як підставу кримінальної відповідальності для такого спеціального суб'єкту, а й як обтяжуючу обставину вчинення кримінального правопорушення із так званим загальним суб'єктом. Наприклад, частини 2 статей 149, 157, 169, 189, 201–201-4, 205-1 КК України визначають вчинення наведених кримінальних правопорушень з використанням відповідних повноважень як кваліфікуючу (обтяжуючу) ознаку. Частини 3 статей 176, 177, 206-2, 229 та ч. 4 ст. 157 КК України розглядають таке зловживання як особливо кваліфікуючу (особливо обтяжуючу) обставину.

Щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за національним законодавством визначаються уповноважені особи, діяльність яких спрямована на виконання вимог законодавства у цій сфері. Частина 1 ст. 6 «Система та суб'єкти фінансового моніторингу» Закону № 361-ІХ [86] зазначає, що система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів. Відповідно до ч. 2 ст. 6 наведеного Закону, суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: 1) банки, страховики (у тому числі під час здійснення діяльності з перестраховування), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; 2) оператори платіжних систем; 3) професійні учасники організованих товарних ринків; 4) професійні учасники ринків капіталу, крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами; 5) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій; 6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України; 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають

послуги в рамках трудових правовідносин) зокрема: а) суб'єкти аудиторської діяльності; б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; ґ) нотаріуси; д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги; е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, трастами та іншими утвореннями без статусу юридичної особи; є) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном; ж) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; з) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри; и) суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги у такій діяльності; 8) постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; 9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги. Привертає увагу посилення у цьому переліку як на юридичних осіб, так і на фізичних осіб, діяльність яких пов'язана із запобіганням і протидією легалізації майна.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу, відповідно до ч. 3 ст. 6 цього Закону, визначені: 1) Національний банк України; 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; 3) Міністерство юстиції України; 4) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; 5) Міністерство цифрової трансформації України; 6) спеціально уповноважений орган (Держфінмоніторинг України). За визначенням, усі суб'єкти державного фінансового моніторингу є юридичними особами.

Безумовно, вчинення легалізації майна фізичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу або уповноваженою фізичною особою юридичної особи – суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також службовою особою суб'єкта державного фінансового моніторингу, не тільки є підставою для дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної чи кримінальної відповідальності зазначених осіб за неналежне виконання ними своїх функцій та недотримання передбачених законодавством вимог, заборон або обмежень, а й за ст. 209 КК України. Тому вважаємо доцільним, урахувавши законодавчий досвід держав-членів ЄС, запропонувати посилення суворості кримінальної відповідальності за легалізацію майна у випадку вчинення її спеціальним суб'єктом. Виходячи із важливості первинного та державного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації майна, вважаємо за раціональне у ч. 2 ст. 209 КК України визнати альтернативною кваліфікуючою ознакою вчинення дії, передбаченої частиною першою цієї статті, фізичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу або уповноваженою особою юридичної особи – суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Також вважаємо за доцільне у ч. 3 ст. 209 КК України альтернативною особливо кваліфікуючою ознакою вказати вчинення дії, передбачених частиною першою або другою цієї статті, службовою особою суб'єкта державного фінансового моніторингу.

Розгляд проблеми суб'єктивної сторони легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів слід почати з відомої тези Ернста Гафтера, що жодному філософському вченню ще не вдалося дати таке визначення сутності вини людини, щоб юриспруденція могла працювати з цим поняттям, як із точно встановленим загальним світорозумінням, так само, як самій юриспруденції не вдалося створити такого поняття вини, яке б отримало загальне визнання [10, с. 105]. Існуючі підходи до визначення змісту суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення та характеристики окремих її ознак у сучасній науці кримінального права України вже тривалий час ґрунтуються на досягненнях психологічної науки навіть не минулого, а позаминулого століття і потребують свого вирішення. Водночас беручи до уваги тематику роботи, ми зосередимося на висвітленні тільки тих питань,

які неминуче пов'язані з дослідженням протидії кримінально-правовими засобами легалізації майна, вчинюваній з використанням віртуальних активів, та у подальшому будемо використовувати визначені наукою кримінального права на теоретичному та законодавчому рівні підходи щодо ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення у цілому та їх змісту.

Проблема суб'єктивної сторони легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, до якої, згідно із загальноприйнятими доктринальними підходами ми відносимо вину, мотив та мету, займає особливе місце і належить до такої, що не знайшла свого належного теоретичного висвітлення та осмислення у науці кримінального права [217, с. 215]. Не зважаючи на велику кількість спеціальних досліджень щодо підстави кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 209 КК України, аналіз суб'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення фактично зводиться до констатації форми вини у виді прямого умислу. Зазначене робить вказану проблему фундаментальною та актуальною у світлі конституційного положення про підстави кримінальної відповідальності виключно за наявністю вини особи (ст. 62 Конституції) та одного з найважливіших принципів кримінального права – суб'єктивного ставлення у вину (суб'єктивного інкримінування)[250, с. 97–99]. Суб'єктивне сприйняття особою дії або бездіяльності щодо здійснення фінансової операції, вчинення правочину з майном, одержаним злочинним шляхом, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження значною мірою обумовлено тими складними психологічними процесами, що відбуваються у свідомості особи та її ставленні як до самого факту вчинення такої кримінально протиправної поведінки, так і до інших об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України [217, с. 216]. Це значною мірою відрізняє наведене кримінальне правопорушення від плинущо суб'єктивних процесів при вчиненні інших кримінально протиправних діянь.

Особливо загострює вказану проблему й поширена неуважність судової практики до встановлення змісту суб'єктивної сторони легалізації майна. Типовими є ситуації, коли на стадії досудового слідства та під час розгляду у суді суб'єктивному ставленню особи до усвідомлення винним джерел походження майна щодо якого вчинюється набуття, володіння, використання або розпорядження, належної уваги не приділяється, а діяльність відповідних органів спрямована виключно на встановлення об'єктивних ознак складу, пов'язаних із здійсненням фінансової операції (вчиненням правочину з таким майном і т.ін.).

Натепер у науці кримінального права та законодавстві України залишилися підходи щодо визнання вини, умислу та необережності насамперед психологічними явищами, які, набуваючи юридичного значення ознак складу злочину, отримують значення вини.

У диспозиції ст. 209 КК України немає прямої вказівки на вину, її форму та вид. У навчальній та коментаторській літературі з кримінального права України щодо цього питання стверджується, що виною є прямий умисел. На цім одні автори наголошують, що йому притаманне усвідомлення винним того, що певні кошти чи майно одержані унаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння[113, с. 257], інші – що «при вчиненні відмивання особа усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій, знаючи про джерело походження доходів, і бажає вчинити з ними дії, описані в диспозиції ч. 1 ст. 209» [143, с. 685]. Про прямоумисний характер вини у складі передбаченого ст. 209 КК України кримінального правопорушення пишуть і автори спеціалізованих (у т.ч. монографічних) досліджень проблем кримінальної відповідальності за легалізацію злочинно набутих коштів[77, с. 272; 95, с. 124].

Є підстави приєднатися до консенсусної позиції фахівців у частині оцінки форми та виду вини у складі легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом (у т.ч. і щодо випадків вчинення їх з використанням віртуальних активів): форма вини – умисел, вид вини – прямий умисел. Справді, законодавець надав для цього більш ніж достатньо орієнтирів, вказавши у диспозиції ст. 209 КК України, що: 1) об'єктивна сторона кримінального правопорушення виконується лише діями (які є

складними, комплексними; виконати їх необережно неможливо); 2) склад правопорушення є формальним (а формальні склади виконуються лише умисно); 3) особа має усвідомлювати фактичні обставини походження предмету; 4) кваліфікований і особливо кваліфікований склад утворюється за наявності співучасті (яка згідно із ст. 26 КК України є умисною участю у вчиненні умисного кримінального правопорушення); 5) дії спрямовуються на досягнення певного результату (тобто у суб'єктивній стороні наявна спеціальна ціль, а ця ознака притаманна виключно прямоумисним кримінальним правопорушенням)[217].

Загальновизнано, що прямий умисел (*dolus directus*) містить найбільш високий ступінь вини, а ч. 2 ст. 24 КК України визначає, що прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

Водночас, така законодавча конструкція прямого умислу може застосовуватися виключно щодо кримінальних правопорушень з так званим матеріальним складом, адже установлює й інтелектуальну (передбачення), й вольову (бажання) ознаки щодо суспільно небезпечних наслідків. Структура кримінальних правопорушень з так званим формальним складом є такою, що суспільно небезпечні наслідки знаходяться у них за межами необхідних ознак об'єктивної сторони, а отже і складу кримінального правопорушення [113, с. 185]. При цьому, найбільш поширеною є позиція, що у кримінальних правопорушеннях з так званим формальним складом інтелектуальна ознака умислу включає лише усвідомлення суспільно-небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не виникає та не може виникнути. А вольова ознака умислу обмежується бажанням вчинення конкретної дії чи бездіяльності [27, с. 1].

Водночас, у спеціальній літературі висловлюється позиція, відповідно до якої у кримінальних правопорушеннях з так званим формальним складом можливо припустити й непрямий умисел. У зв'язку з цим, В. А. Ломако цілком обґрунтовано наголошує на тому, що «висновки про можливість непрямого умислу в кримінальних правопорушеннях з формальним складом не відповідають

законодавчому визначенню цих кримінальних правопорушень, які не включають до їх складу наслідки і не враховують, що в цих випадках вольова ознака умислу переноситься на саме діяння. Інакше кажучи, *вольова ознака умислу повинна визначатися тут психічним ставленням суб'єкта до суспільно небезпечної дії чи бездіяльності*» [113, с. 185]. Таку наукову позицію поділяють й інші вчені-криміналісти [41, с. 87; 21, с. 63; 225, с. 363].

Більш того, у доктрині кримінального права неодноразово наголошувалося, що така особливість змісту вини у кримінальних правопорушеннях з формальним складом дає підстави при подальшому вдосконаленні законодавства внести уточнення у ч. 2 ст. 24 КК України, зазначивши, що у кримінальних правопорушеннях з формальним складом умисел є прямим, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння і бажала його вчинити [113, с. 186; 240, с. 84; 141, с. 107].

Такої саме позиції дотримуються й інші дослідники змісту суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України [95, с. 121; 56, с. 263].

Наведений аналіз дає підстави стверджувати, що набуття, володіння, використання чи розпорядження відповідним майном, що вчинюється у спосіб як передбачений диспозицією ч. 1 ст. 209 КК України (здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження), так і у спосіб, що прямо не визначений на сьогодні у чинній редакції вказаної норми (наприклад, з використанням віртуальних активів), характеризується усвідомленням особою характеру та змісту відповідної поведінки.

Водночас, усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння містить у собі не тільки розуміння фактичної сторони діяння (дії або бездіяльності), що вчиняється, а й усіх інших обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу відповідного кримінального правопорушення, у тому числі значущості об'єкта посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин.

Зазначене стосується й усвідомлення особою природи предмету кримінального правопорушення, яким для норми, що аналізується, є майно, одержане злочинним шляхом. Наведене набуває особливої актуальності через необхідність усвідомлення особою соціального значення як усіх об'єктивних ознак складу відповідного правопорушення, зокрема і предмету посягання, а також їх соціальної шкідливості.

Саме щодо усвідомлення соціального значення предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, та його соціальної шкідливості й точиться на сьогодні основна дискусія у доктрині кримінального права України. Така суперечка обумовлена тим, що у чинній редакції диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України законодавець вказав на характеристику предмета цього кримінального правопорушення як на майно, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. На відміну від попередньої редакції диспозиції цієї норми, у якій предметом легалізації визнавалися кошти або інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, у чинній редакції законодавець вказав не тільки на майно, яке вочевидь (завідомо) для особи безпосередньо отримано внаслідок вчинення нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого злочину, а й на майно, щодо якого у особи такого чіткого усвідомлення не було, хоча виходячи із фактичних (об'єктивних) обставин, особа повинна була і могла усвідомлювати злочинне його походження. Наведене стало підставою для окремих науковців стверджувати, що легалізація майна може бути вчинена як умисно, так і з необережності, коли особа передбачала злочинне походження майна, але легковажно до цього ставилася, або не передбачала, що таке майно одержано злочинним шляхом, хоча повинна була і могла передбачити саме таке його походження [60, с. 110–112].

Безумовно, наведені зміни щодо характеристики походження майна, яке особа набуває, яким володіє, використовує чи розпоряджається певним способом, вчиняючи таким чином легалізацію майна, були обумовлені намаганням законодавця як мого краще імплементувати у вітчизняне законодавство положення міжнародних нормативно-правових актів щодо запобігання та протидії вказаному явищу, а також домінанті окремих держав-членів ЄС, кримінальне законодавство

яких встановлює підстави кримінальної відповідальності за недбале (необережне) відмивання грошей.

Як вже зазначалось у підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження, ч. 6 § 261 КК Німеччини встановлює підстави кримінальної відповідальності для осіб, які фактично вчинили діяння, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, тобто відмивання грошей, але через недбалість (необережність) не усвідомлювали належність предметів до таких, що отримані незаконним шляхом[18]. Крім того, іноземними експертами наголошується, що за певних обставин держави-учасниці можуть встановлювати відповідальність за простий або об'єктивний факт як такий, незалежно від того, походить він від кримінального умислу чи від необережності [212, с. 37].

Водночас, у чинній редакції диспозиції ст. 209 КК України така спроба встановити підстави кримінальної відповідальності не тільки у випадку, коли особа завідомо усвідомлювала злочинний характер походження майна, а й щодо легалізації майна за умов, що особа свідомо припускала одержання майна злочинним шляхом чи легковажно ставилася до джерел походження майна або навіть не передбачала злочинного походження відповідного майна, хоча, виходячи із фактичних обставин, повинна була і могла це передбачити, була здійснена без належного дотримання системоутворюючих принципів кримінальної відповідальності та всупереч доктринальним підходам науки кримінального права.

Можна припустити, що позначаючи ставлення до майна «щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом» законодавець намагався передбачити підстави кримінальної відповідальності у випадку наявності фактичної помилки, тобто неправильного (помилкового) уявлення особи щодо характеристики однієї з об'єктивних ознак вчинюваного нею діяння, що визначають ступінь його суспільної небезпечності та підстави кримінальної відповідальності. У цьому випадку мається на увазі помилка у предметі кримінального правопорушення, тобто неправильне (помилкове) уявлення особи у властивостях (якостях) будь-якого явища матеріального світу, з ознаками якого закон пов'язує наявність у діях особи конкретного складу кримінального правопорушення. Такий вид фактичної помилки

означає, що вчиняючи набуття, володіння, використання чи розпорядження майном, особа має неправильне (помилкове) уявлення про його властивість (якість): воно було одержано злочинним (або незлочинним) шляхом [103, с. 112; 133, с. 74; 145, с. 243].

Водночас, помилка у предметі кримінального правопорушення при вчиненні діяння, передбаченого ст. 209 КК України, має місце у тому випадку, коли особа помилково сприймає відповідне майно як набуте злочинним шляхом і, бажаючи його легалізувати (надати йому ознак законності), вчиняє відповідну поведінку щодо нього (набуває, володіє, користується, розпоряджається таким майном), здійснює з його використанням фінансові операції, вчиняє правочини або переміщує його, змінює форму (перетворює) такого майна, або вчиняє щодо нього інші дії, спрямовані на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження. За таких умов легалізація майна фактично відсутня, а вчинене діяння кваліфікується за спрямованістю умислу особи – як закінчений замах на легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ч. 2 ст. 15 та відповідна частина ст. 209 КК України). Якщо ж особа не усвідомлює факту одержання відповідного майна злочинним шляхом і вчиняє щодо нього діяння, передбачені ч. 1 ст. 209 КК України, така поведінка жодним чином не спрямована на відмивання такого майна і кримінальна відповідальність за вказаною статтею виключається.

Але за задумкою законодавця підстави кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України мають утворюватися як у випадку, коли особа усвідомлювала набуття відповідного майна внаслідок вчинення злочину (і вчиняла відповідну поведінку щодо завідомо для неї здобутого злочинним шляхом майна), так й у випадку відсутності в особі такої усвідомленості, хоча фактичні обставини свідчили про його одержання злочинним шляхом, але особа або не приділила належної уваги щодо джерел його походження, або ж повинна була і могла усвідомлювати одержання такого майна внаслідок вчинення злочину. Водночас, щодо обов'язку пересвідчитися, що таке майно не набуто злочинним шляхом, то він повинен бути покладений на особу і мати нормативний характер (впливати з будь-якого

нормативного акту). *Наведене обумовлює висновок наявності у особи такого обов'язку як додаткової ознаки суб'єкта кримінального правопорушення, тобто обумовлює вчинення легалізації майна спеціальним суб'єктом (наприклад, уповноваженою особою або суб'єктом первинного фінансового моніторингу).*

Тому, на підставі проведеного вище аналізу, ми можемо стверджувати, що суб'єктивна сторона кримінально протиправного діяння, передбаченого чинною редакцією ч. 1 ст. 209 КК України як кримінальне правопорушення з формальним складом, *може характеризуватися виключно прямим умислом та ознакою завідомості щодо джерела походження відповідного майна – вчинення нетяжкого, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Будь-яка інша характеристика психічної діяльності особи як щодо суспільно небезпечного діяння, передбаченого об'єктивною стороною цього складу кримінального правопорушення, так і щодо джерела походження відповідного майна (одержаного злочинним шляхом), порушує принципи кримінального права України та має бути переглянута законодавцем.*

Слід додати, що у випадках, коли при вчиненні легалізації кримінальних коштів із використанням віртуальних активів, останні виступають засобом приховування коштів від зовнішнього публічного контролю, у змісті інтелектуальної ознаки вини особи (прямого умислу) відображається усвідомлений вибір саме такого способу – залучення віртуальних активів і виконання відповідних транзакцій як методу реалізації відповідних дій з легалізації[217, с. 216, 217].

Ще однією ознакою суб'єктивної сторони легалізації майна, яка, на наше переконання, характеризує склад цього кримінального правопорушення і потребує розгляду у межах нашої дисертації, є мета вчинення діяння. У спеціальній літературі наголошується, що мета легалізації полягає у тому, щоб представити «брудне» майно як законне, запобігти приверненню уваги правоохоронних органів, не розкриваючи фактичного джерела його походження. Ця мета притаманна відмиванню за самою його суттю, у зв'язку з чим закріплення окремої вказівки на неї у ст. 209 КК України не вимагається [119, с. 297]. Також наголошується, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину є *мета* легалізації – надання правомірною вигляду володінню, користуванню чи розпорядженню предметами,

зазначеними у ст. 209 КК, або приховання чи маскуванню їх кримінально-протиправного походження, володіння ними, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення або прав на них [113, с. 257–258]. Таку позицію підтримують й інші науковці, які досліджували питання підстав кримінальної відповідальності за легалізацію майна [228; 198, с. 254].

Ігнорування наявності у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, спеціальної мети як обов'язкової ознаки є достатньо поширеною помилкою у судовій практиці. Так, Київським районним судом міста Харкова Особу 1 засуджено за ч. 2 ст. 205, ч. 2 ст. 358, ч. 4 ст. 190 і ч. 2 ст. 209 КК України за те, що з використанням підробленого документа він зареєстрував фірму з метою прикриття незаконної діяльності, а потім, фактично прикриваючись нею, заволодів чужими грошима, які легалізував шляхом вчинення фінансових операцій. Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ скасувала вирок у частині засудження за ч. 2 ст. 209 КК України на тій підставі, що Особа 1 здійснила фінансові операції не з метою легалізації коштів, а з метою безперешкодного заволодіння ними [51, с. 97–99]. У іншому випадку встановлено, що Особа 2 шляхом зловживання службовим становищем заволоділа чужими грошима у розмірі 8 835 грн., із яких 4 761 грн. перерахувала за придбання побутової техніки та як оплату за комунальні послуги. Печерським районним судом м. Києва Особа 2 була засуджена за ч. 1 ст. 209 КК України. Апеляційний суд м. Києва скасував вирок, посилаючись на відсутність у діях Особи 2 мети легалізації (відмивання) коштів, а отже і складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 209 КК України, у цілому. З таким рішенням погодилася й Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ, розглянувши справу за касаційним поданням прокурора [52, с. 110–111].

На наявність мети як обов'язкової ознаки легалізації майна неодноразово наголошується й у постанові ПВСУ «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 року № 5. Так, в її абз. 2 п. 2 зазначається, що відповідальність за легалізацію настає «лише у разі, коли ... ці

дії були вчинені умисно з метою надання правомірного вигляду володінню, використанню, розпорядженню такими коштами або майном, їх набуттю чи для приховання джерел їх походження». На наявність мети надання правомірного вигляду володінню, їх використанню або розпорядженню ними чи дій, спрямованих на приховання джерел їх походження, наголошується також у п.п. 5, 12 та 17[185].

Вчені-криміналісти при цьому наголошують, що саме спеціальна мета вчинення легалізації – надання правомірного (законного) вигляду такому майну чи приховання джерел його походження – слугує основним критерієм для відмежування цього легалізації від кримінальних правопорушень проти власності [35, с. 37], а також від кримінальних правопорушень проти правосуддя [119, с. 298].

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернути увагу на два моменти. По-перше, мета характерна лише для кримінальних правопорушень, які вчиняються з прямим умислом [113, с. 201]. Як вказує О. Ус: «У кримінально-правовій науці та слідчо-судовій практиці домінуючою є позиція, відповідно до якої у процесі кваліфікації мотив і мета можуть бути встановлені лише в умисних злочинах»[239, с. 134]. Ми також підтримуємо існуючу у доктрині позицію, що наявність у складі конкретного кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК, вказівки на спеціальну мету або спеціальний мотив вчинення такого кримінально протиправного діяння обумовлює можливість його вчинення виключно прямоумисно. Якщо легалізація майна характеризується такою спеціальною метою, як надання правомірного (законного) вигляду такому майну чи приховання джерел його походження, то це правопорушення за жодних умов не може бути вчинено з необережності (як це, зокрема, пропонується розробниками проєкту нового КК України у ст. 6.3.29. «Легалізація (відмивання) активів (доходів), одержаних злочинним шляхом, вчинена з необережності» [193]).

По-друге, у спеціальній літературі поширена точка зору, що мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення тоді, коли вона прямо передбачена у диспозиції відповідної статті Особливої частини КК чи випливає з його тексту [113, с. 201]. Більше того, Л. Брич вказує, що мотив і мета

злочину вказують одна на одну. У злочинах, що вчиняються з прямим умислом, як відомо, мета є невід'ємним атрибутом, навіть якщо вона й не названа прямо у диспозиції статті (частини статті) про цей злочин. Якщо у диспозиції названо мотив, то визначити властиву для цього складу злочину мету можна більш-менш вичерпно й точно, і навпаки [40, с. 525]. Розробники проєкту нового КК України у ст. 2.4.7. «Мотив та мета» також обмежилися лише визначенням змісту цих ознак та їх прив'язкою до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом як відповідного спонукання або бажаного результату [193].

З такими довільними підходами важко погодитися. Кваліфікацію кримінальних правопорушень вчені-криміналісти, які ґрунтовно досліджували цю проблематику, визначають як встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між фактичними ознаками вчиненого діяння й ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом, як встановлення і юридичне закріплення відповідності ознак учиненого діяння й ознак складу, передбаченого кримінально-правовою нормою [136, с. 841], або як встановлення тотожності ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння й ознак кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за це діяння [140, с. 6–44], або як встановлення відповідності цього діяння ознакам складу злочину, передбаченого КК, а також розмежування злочинів та відмежування їх від діянь, що не є злочинами [149, с. 14].

Тобто усі науковці єдині у тому, що ознаки вчиненого діяння повинні відповідати ознакам конкретного складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом. Такі ознаки не можуть «впливати» з характеру діяння або бути такими, що прямо не зазначені у законі, адже наведене суперечить не тільки вітчизняній теорії кримінально-правової кваліфікації, а й загальновизнаному європейському принципу «ніякого покарання без закону», закріпленому у ст. 7 Європейської конвенції з прав людини [100].

Вказана норма не обмежується заборонаю ретроактивного застосування кримінального права на шкоду обвинуваченому: загалом, вона стосується також і принципу встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань (*nullum*

crimen, nulla poena sine lege), а також принципу, який зобов'язує не застосовувати розширене тлумачення кримінального закону, зокрема за аналогією права, на шкоду обвинуваченому [161, с. 5/34]. Рішення ЄСПЛ за ст. 7 Європейської конвенції з прав людини встановлюють міжнародний стандарт вимоги чіткості підстав відповідальності у кримінальному праві, який полягає в тому, що: 1) закон має бути передбачуваним та чітко сформульованим для особи; 2) заборонено толерантне чи розширюване тлумачення кримінальної норми «в мінус» для обвинуваченого; 3) розширення кримінальної відповідальності через судову практику має бути обмеженим; 4) надмірно нечіткі чи широкі формулювання, що створюють ризик свавілля, не відповідають Конвенції. Так, у справі «*Vasiliauskas v. Lithuania*» суд підкреслив, що принцип законності кримінальної відповідальності включає не лише заборону ретроактивного покарання, але й вимогу, щоб кримінальний закон був достатньо конкретним для особи («*clear and foreseeable*») – тобто здатним дати розуміння, за які дії настає відповідальність [203]. У справі «*Case of Kokkinakis v. Greece*» суд наголосив, що правопорушення має бути чітко визначено законом. Ця умова виконується, коли особа може дізнатися з формулювання відповідного положення і, за необхідності, за допомогою судового тлумачення, які дії та бездіяльність передбачають притягнення до відповідальності [204].

Але основне питання полягає у тому, що надання правомірного вигляду володінню, користуванню чи розпорядженню предметами, зазначеними у ст. 209 КК, або приховання чи маскуванню їх кримінально-протиправного походження, володіння ними, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення або прав на них, є нічим іншим як кінцевим наслідком процесу легалізації майна. Якщо такий наслідок включити як спеціальну мету вчинення кримінально протиправного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 209 КК України, то слід погодитися із законодавчою конструкцією цієї норми закону про кримінальну відповідальність як кримінального правопорушення з усіченим складом, про що нами наголошувалося у попередньому підрозділі дисертаційного дослідження. І також нагадаємо, що немає жодних підстав для такої законодавчої конструкції складу цього кримінального правопорушення.

Легалізація майна є процесом, альтернативні результати якого полягають не у зміні природи майна (адже воно не перестає бути кримінальним за походженням), а у: 1) створенні видимості законності володіння, користування або розпорядження таким майном; 2) ускладненні або унеможливленні встановлення його злочинного походження; 3) маскуванні джерела походження такого майна, його справжнього власника чи переміщення майна. Таким чином, результат легалізації майна полягає у наданні йому вигляду правомірно набутого та забезпеченні можливості його використання у господарському обігу за рахунок маскуванню злочинного походження, джерел отримання майна та/або справжнього його власника. Саме тому ми пропонуємо авторську редакцію ч. 1 ст. 209 КК України таким чином, щоб вона конструювала кримінальне правопорушення з матеріальним складом, яка поряд із альтернативними суспільно небезпечними діяннями, які свідчать про легалізацію майна, включатиме вказівку на суспільно небезпечні наслідки легалізації – надання майну вигляду правомірно набутого та забезпечення можливості його використання у господарському обігу за рахунок маскуванню злочинного походження, джерел отримання майна та/або справжнього його власника. Така законодавча конструкція дозволить вирішити низку питань, які на сьогодні є достатньо дискусійними як у доктрині кримінального права, так і у судовій практиці, а саме:

1) визначити безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення та його узгодженість з видовим та родовим об'єктом, що характеризують кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності;

2) уникнути труднощів у правозастосовній діяльності та дискусій у доктрині кримінального права щодо визначення предикатного діяння, вчинення якого обумовлює підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, у тому числі й стосовно невдалої, як на нашу думку, конструкції «щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом»;

3) визначити у диспозиції цієї норми виключно перелік альтернативних діянь, які свідчать про легалізацію (відмивання) майна: «Набуття, володіння, використання або розпорядження майном...»;

4) виключити із диспозиції кримінально-правової норми альтернативні способи легалізації (відмивання) майна, адже використання певного способу жодним чином не обумовлює суспільної небезпечності цього діяння, а розширення їх кола є цілком прогнозованим як через природній подальший розвиток економічних відносин, так і відповідно до передбачуваного намагання суб'єктів вигадати нові, не зазначені у кримінальному законі способи легалізації (відмивання) майна. Вказане дозволить забезпечити підстави кримінальної відповідальності й у разі використання віртуальних активів, законодавча регламентація яких натеper тільки зароджується і безумовно буде розвиватися далі, і нових, невідомих сьогодні технологій легалізації майна.

5) визначити у диспозиції цієї норми суспільно небезпечні наслідки у виді надання майну вигляду правомірно набутого за рахунок маскуванню злочинного походження. У разі легалізації (відмивання) майна, що з причин, які не залежать від волі винного, не призвели до такого наслідку, розглядати вчинене, як незакінчене кримінальне правопорушення. Водночас, проаналізована у межах проведення цього дисертаційного дослідження судова практика за ст. 209 КК України свідчить про відсутність кримінальних проваджень, у яких кримінально протиправне діяння було виявлено чи зупинено на стадії легалізації майна без настання вказаного вище результату кримінально протиправної поведінки;

б) законодавча конструкція аналізованого діяння як кримінального правопорушення з матеріальним складом дозволить визначити зміст форми вини у межах суб'єктивної сторони або як умисного діяння, а також як такого, що характеризується змішаною (подвійною, складною) формою вини, коли особа умисно вчиняє відповідне діяння, але через своє недбале ставлення до походження відповідного майна спричиняє вказані суспільно небезпечні наслідки з необережності;

7) позбутися прямої або прихованої вказівки на мотив або мету вчинення такого кримінального правопорушення як у законодавчій конструкції відповідної норми, так й у судовій практиці, а також доцільності наукової дискусії щодо

наявності або відсутності наведених ознак суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна.

РОЗДІЛ 3

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВЧИНЮВАНУ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ, А ТАКОЖ ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ Й

3.1. Кваліфікуючі ознаки в підставі кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України кримінальним правопорушенням визнається передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення[118]. Суспільна небезпечність як змістовна характеристика кримінального правопорушення є визначальною у криміналізації або декриміналізації девіантної поведінки особи. Підтвердження зазначеного факту міститься у ч. 2 ст. 11 КК України: не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Таким чином, саме ті ознаки протиправної поведінки, які визначені у кримінальному законі, за загальним правилом, і складають змістовну (суспільно небезпечну) характеристику злочинного діяння[118]. Як слушно зауважує М. Хавронюк, до критеріїв, за якими визначається ступінь суспільної небезпеки тих чи інших діянь, належать сутнісні характеристики конкретних ознак складу злочину[245, с. 101–109].

Водночас, у багатьох випадках ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення може суттєво різнитися в залежності від супутніх обставин, які

супроводжують протиправну поведінку особи. Наприклад, скоєння умисного вбивства малолітньої особи (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України) або вчинення крадіжки в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 185 КК України), або ж скоєння умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини у постпологовому стані (ст. 117 КК України). У таких випадках закон розмежовує ступінь суспільної небезпеки типової злочинної поведінки від діяння вчиненого з додатковими обставинами, що суттєво впливають на небезпечність скоєного. В теорії кримінального права вказані обставини називають кваліфікуючими. За їх допомогою законодавець здійснює диференціацію кримінальної відповідальності.

Загалом, проблема кваліфікуючих обставин є не досить ретельно дослідженою в теорії кримінального права. У чинному кримінальному законодавстві України відсутнє легальне визначення поняття кваліфікуючих ознак. Не міститься вказаного визначення й у більшості джерел навчальної та наукової літератури. Згадування про кваліфікуючі ознаки в більшості випадків здійснюється під час розгляду питань класифікації складів кримінальних правопорушень та диференціації кримінальної відповідальності[110; 240; 116]. У той же час, актуальність зазначеної проблематики підтверджується останніми публікаціями на рівні монографічних та дисертаційних досліджень, зокрема О. Ільїної «Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності»[88] та О. Мармура «Система ознак, що кваліфікують злочин за кримінальним правом України»[134] тощо.

У зв'язку з цим, визначення поняття кваліфікуючих ознак такого кримінального правопорушення як вчинювана з використанням віртуальних активів легалізація майна потребує звернення до положень кримінально-правової доктрини та аналізу існуючих наукових поглядів на істотні ознаки вказаного правового явища та його відмінність від суміжних кримінально-правових понять та інститутів.

По-перше, дискусійним залишається природа вказаних обставин. У теорії кримінального права існує позиція щодо ототожнення кваліфікуючих ознак з обставинами, що обтяжують або пом'якшують покарання. Такий підхід характерний для досліджень періоду 70-х – 80-х рр ХХ ст., хоч деякими авторами він

підтримується й у новітній період [28, с. 428–434]. Іншої, більш аргументованої позиції дотримуються вчені, які вказують на різну правову природу вказаних явищ, зокрема доводячи, що кваліфікуючі та привілейовані ознаки є засобом здійснюваної законодавцем диференціації кримінальної відповідальності і належать до кримінально-правового інституту складу кримінального правопорушення, а обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, будучи складовою інституту призначення покарання, є засобом здійснюваної судом індивідуалізації покарання[76].

По-друге, в наукових колах відсутній єдиний підхід щодо термінології, дотичної до аналізованого правового явища. Паралельно використовуються такі терміни як кваліфікуючі (привілейовані ознаки), кваліфікуючі обставини, обтяжуючі (пом'якшуючі обставини) тощо[20; 89; 142; 150]. До того ж автори часто паралельно використовують різні терміни.

Розмаїттям поглядів знаменується і розуміння змісту та обсягу поняття кваліфікуючих ознак.

Так, на думку одних авторів кваліфікуючі ознаки є додатковими ознаками складу кримінального правопорушення, що підвищують *суспільну небезпеку* діяння порівняно з основним складом та впливають на кваліфікацію вчиненого[110, с. 51]. Натомість О. Ус вважає, що кваліфікуючі ознаки характеризують підвищений *ступінь тяжкості* (суспільної небезпечності) злочину порівняно з основним складом злочину[240, с. 50]. Також авторка стверджує, що кваліфікуючі ознаки – такі, що *обтяжують кримінальну відповідальність* і вимагають кваліфікації злочину за більш суворою частиною статті Особливої частини КК порівняно з частиною статті, яка передбачає основний склад злочину[240, с. 116]. Про *обтяження відповідальності* і вплив на кваліфікацію як властивості кваліфікуючих ознак зазначають й інші науковці[116, с. 106].

Більш детальне дослідження змісту та сутності кваліфікуючих ознак проведено в дисертаційній роботі О. Мармура «Система ознак, що кваліфікують злочин за кримінальним правом України». Істотними ознаками кваліфікуючих обставин, на думку науковця, є: приналежність до ознак складу кримінального

правопорушення; закріплення в законодавстві про кримінальну відповідальність; узагальнене позначення обставин вчинення правопорушення; вплив на його кваліфікацію; зумовленість виникнення нової санкції (і тим самим – зміни інтенсивності караності за певний злочин); позначення зміни ступеню суспільної небезпеки кримінального правопорушення, у порівнянні з відображеною в основному складі; додатковість щодо ознак основного складу; імперативний характер[134, с. 94, 95].

На основі цих ознак поняття О. Мармура пропонує визнавати кваліфікуючими ознаками прямо вказані у законодавстві про кримінальну відповідальність ознаки складу кримінального правопорушення, які є узагальненим позначенням обставин його вчинення, що змінюють ступінь його суспільної небезпеки порівняно із відображеним в основному складі правопорушення, впливають на кваліфікацію, змінюють інтенсивність караності через створення нової санкції, є додатковими до ознак основного складу злочину й мають імперативний характер[134, с. 190, 191].

Не заглиблюючись в полеміку з визначення поняття та сутності кваліфікуючих ознак можна стверджувати, що переважна більшість визначень зазначеного явища не суперечить одне одному, а є взаємодоповнюючими. Так, саме підвищення ступеня суспільної небезпеки вчинюваного діяння при наявності окремих обставин, що його супроводжують спонукає законодавця зафіксувати останні в якості кваліфікуючих ознак. У той же час, їх законодавче закріплення впливає на кваліфікацію та відповідальність суб'єкта, який скоює вказане діяння.

Таким чином, під кваліфікуючими ознаками легалізації майна, здобутого злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, слід визнавати ознаки, що змінюють ступінь суспільної небезпеки зазначеного кримінального правопорушення і як наслідок впливають на кваліфікацію та обтяжують або пом'якшують покарання за його вчинення шляхом застосування санкцій, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 209 КК України.

Немає єдності в позиції науковців і щодо обсягу поняття кваліфікуючих ознак. Переважна більшість науковців розділяє поняття кваліфікуючих ознак та

ознак, що пом'якшують відповідальність (привілейовані склади)[240; 116]. Так, за твердженням О. Ус, кваліфікований склад характеризується підвищеним ступенем тяжкості (суспільної небезпечності) злочину порівняно з основним складом злочину, в той же час, склад злочину з привілейованими (пом'якшуючими) ознаками – містить ознаки, що істотно знижують ступінь тяжкості (суспільної небезпечності) злочину, пом'якшують відповідальність і впливають на кваліфікацію[240, с. 48]. Аналогічна позиція прослідковується й у підручниках з кримінального права[110; 116].

Як вказує О. Мармура, термінологічний аналіз дозволяє стверджувати, що терміни «кваліфіковані», «кваліфікований» походять від іншого терміну «кваліфікувати», що означає «оцінювати якість чого-небудь, характеризувати предмет, відносити його до певної групи, певного класу, розряду»[134, с. 51]. У такому разі відокремлення від загального явища кваліфікуючих ознак з пом'якшуючими обставинами стає штучним та недоцільним. У цілому такий підхід слід визнати правильним та таким, що ґрунтується на чинному законодавстві.

Проблемним залишається також аспект розподілу кваліфікуючих ознак за ступенем суспільної небезпеки кримінального правопорушення. Традиційно обтяжуючі обставини, перелічені у частинах других статей Особливої частини КК визнаються кваліфікуючими, а ознаки визначені в наступних частинах – особливо кваліфікуючими[112; 116]. Такий підхід дещо нівелює розподіл суспільної небезпечності кримінальних правопорушень визначених у статтях, що мають більше ніж 3 частини (наприклад ст. ст. 185-189 КК України). Певним чином цю проблему намагався вирішити В. Грищук, який виділив кваліфіковані, особливо кваліфіковані, винятково кваліфіковані та надзвичайно кваліфіковані склади злочинів[64, с. 157]. Однак такий поділ, на думку О. Мармура, видається надто штучним, адже поняття «особливо винятково» та «надзвичайно» логічного ряду не утворюють[134, с. 93]. Виходом з такої ситуації вбачається більш чіткий розподіл кваліфікуючих ознак за ступенем тяжкості (такий підхід запропонований розробниками проєкту нового КК України, який передбачає дев'ять ступенів тяжкості для умисних злочинів та п'ять для необережних злочинів (ст. 2.5.9 проєкту нового КК України). При цьому, оцінка

ступеня тяжкості злочину змінюється за наявності ознак, які порівняно з базовим змінюють ступінь його тяжкості. Так, згідно ст. 4.1.3 Проекту ознаками, що підвищують тяжкість умисного вбивства на два ступеня є його вчинення щодо особливо уразливої людини або спричинення смерті двох або більше людей[193].

По-третє, аналіз чинного законодавства, проекту нового КК України, а також досвіду законодавства зарубіжних країн вказує на різноманітність підходів щодо фіксації та розміщення у кримінальних кодексах досліджуваних ознак. Окремі науковці, даючи авторське визначення поняття кваліфікуючих ознак, обмежують їх обсяг Особливою частиною законодавства про кримінальну відповідальність. З іншого боку, в літературі неодноразово висловлювалися пропозиції щодо необхідності «винесення» деяких кваліфікуючих ознак в Загальну частину [134, с. 52].

Як зазначає О. Мармура: «якщо узагальнити ті чи інші обставини вчинення злочину в Загальній частині КК, передбачивши при цьому міру зміни санкції норми Особливої частини, та зобов'язавши суб'єктів правозастосовної діяльності враховувати дану ознаку і кваліфікувати відповідні злочини з посиланням на новостворену норму Загальної частини, всі істотні ознаки (зміст) поняття ознак, що кваліфікують злочин, виокремлені вище, збережуться. Обсяг поняття, відомо, є похідним від змісту, а не навпаки, а відтак ознаки, що кваліфікують злочин, можуть бути передбачені як Загальною, так і Особливою частиною КК»[134, с. 52, 53].

Аналіз чинного нині кримінального законодавства все ж дозволяє стверджувати про розміщення кваліфікуючих ознак лише в Особливій частині КК України відносно конкретного складу кримінального правопорушення. Згадувані в Загальній частині КК України засоби впливу на кримінальну відповідальність, зокрема вчинення в складі організованої групи та злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків, виконуючи спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 3 ст. 43 КК

України); виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК України); готування до злочину (ч. 2 ст. 68 КК України), замаху на злочин (ч. 3 ст. 68 КК України), наявності обставин, що пом'якшують покарання (стаття 69-1 КК України), та вчинення злочину неповнолітнім (ст. ст. 99 – 102 КК України) є засобом диференціації кримінальної відповідальності, однак не мають вищеназваних істотних ознак кваліфікуючих ознак.

Кардинально інший підхід бачимо у Проєкті КК України: урахуваючи об'єктивну неможливість розмістити у Загальній частині вичерпний перелік кваліфікуючих ознак учасники проєкту запропонували наступне рішення. У цій частині надається тлумачення основних термінів (в тому числі найбільш поширених кваліфікуючих ознак) – Розділ 1.1. «Глосарій», а відповідний розділ Спеціальної частини надає перелік ознак, що знижують або підвищують тяжкість злочину на відповідний ступінь[193].

Різні зразки закріплення кваліфікуючих ознак в кримінальному законодавстві є чинні кримінальні кодекси зарубіжних країн, від мінімального використання таких ознак як засобу диференціації кримінальної відповідальності (зокрема, КК ФРН [18], КК Польщі[11] КК Азербайджанської Республіки[5], до чіткої систематизації відповідних підстав (зокрема, КК Франції[1], Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки[6]). Як зазначає О. Мармура, аналіз зарубіжного досвіду регламентації ознак, що кваліфікують злочин, сформував необхідність та доцільність запозичення певного зарубіжного досвіду з цього напрямку (необхідність ширшого, у порівнянні з КК України, використання типових поєднань ознак, що кваліфікують злочин, особливо у схожих складах злочину; доцільність передбачення окремого структурного елементу, присвяченого роз'ясненню термінів загального значення, зокрема і ознак, що кваліфікують злочин; потреба виокремлення ознак, що кваліфікують злочин, у окремі пункти та їх позначення (найбільш оптимальним варіантом видається виокремлення кожної з ознак, що не виключають одна одну, на зразок Пенітенціарного кодексу Естонії, а не груп однорідних ознак як це

передбачено КК більшості «пострадянських» держав і позначення таких пунктів цифрами з дужкою)[134, с. 33].

Переходячи до безпосереднього аналізу кваліфікуючих ознак легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, слід зазначити, що вказані ознаки є засобом диференціації кримінальної відповідальності, котра здійснюється законодавцем в межах Особливої частини КК і залежить від суспільної небезпечності вчинюваного діяння та обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру, що його супроводжують.

Згідно з ч. 2 ст. 209 КК України кваліфікуючими ознаками легалізації майна визнаються дії, передбачені частиною першою статті, вчинені *повторно* або *за попередньою змовою групою осіб*, або *у великому розмірі*, а згідно з ч. 3 ст. 209 КК України особливо кваліфікуючими ознаками легалізації майна визнаються дії, передбачені частиною першою або другою статті, вчинені *організованою групою* або *в особливо великому розмірі*.

Чинний КК України визнає кримінальне правопорушення вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення (ч. 2 ст. 28 КК).

Визначення форм співучасті на законодавчому рівні підтверджує наявність в останніх як загальних ознак співучасті, визначених у ст. 26 КК України, так і певних специфічних (додаткових) ознак, що характеризують групове вчинення суспільно небезпечного діяння. Так, згідно зі ст. 26 КК України співучастю визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Характерними ознаками співучасті є сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак: участь декількох (двох або більше) більше суб'єктів кримінального правопорушення; спільність дій і умислу співучасників; спільність умислу співучасників; вчинення умисного кримінального правопорушення. Відсутність хоча б однієї з сукупності ознак виключає кримінальну відповідальність за співучасть. Це означає, що вчинення легалізації

майна за попередньою змовою групою осіб потребує встановлення вказаних загальних ознак співучасті.

Що стосується специфічних ознак співучасті, які виникають під час трансформації її форм, слід наголосити на прямій вказівці закону про наявність попередньої змови групи осіб: це домовленість на спільне вчинення кримінального правопорушення, укладена співучасниками до початку вчинення протиправної дії (бездіяльності)[185; 191; 110; 116]. Дискусійною ознакою даної форми співучасті є визначення конкретної ролі співучасників. Зокрема, продовжує бути актуальним питання, чи вимагає закон наявності в такій формі співучасті лише співвиконавців, чи допускає розподіл ролей між співучасниками. Прихильники першої позиції зазначають, що кожний із учасників попередньої змови групи осіб виконує повністю або хоча б частково об'єктивну сторону складу злочину, оскільки «груповим визнається злочин, кожний учасник якого умисно, узгоджено з іншими, спільно, у повному обсязі або частково здійснює виконання єдиного для всіх учасників злочину»[241, с. 150]. На характеристику групи осіб як співвиконавців злочину вказує в своєму дослідженні І. Мезінцева[135, с. 153, 154]. На співвиконавство як прояв даної форми співучасті вказує Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 15.04.2005 р. Так, п. 19 вказаної Постанови визначає, що за ознакою вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб має кваліфікуватися діяння, коли в ньому брали участь як співвиконавці дві чи більше особи[185].

Р. Орловський та Ю. Лемішко вважають, що діяння повинно бути кваліфіковано як вчинене групою осіб без врахування виконуваних співучасниками ролей, якщо, звичайно, ознака групового посягання включена законодавцем в якості кваліфікуючої у відповідну статтю Особливої частини КК[148, с.187; 126, с.94, 95]. Неоднозначною є і судова практика з питань визначення поняття співучасті за попередньою змовою групою осіб. Так, п. 16 ППВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» визначає, що «за умисне вбивство за попередньою змовою групою осіб несуть відповідальність і ті особи, котрі хоча й не вчинювали дій, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому, але будучи об'єднаними з іншими співвиконавцями вбивства єдиним

умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, виконали хоча б частину того обсягу дій, який група вважала необхідним для реалізації цього умислу. З урахуванням конкретних обставин справи та змісту спільного умислу осіб, що вчинюють убивство за попередньою змовою, до таких дій належать: ... усунення певних перешкод, що в конкретній ситуації заважають іншій особі заподіяти потерпілому смерть або істотно ускладнюють це; надання особі, яка згідно з домовленістю заподіює смерть потерпілому, конкретної допомоги під час учинення вбивства (у вигляді порад, передачі зброї тощо); ведення спостереження за потерпілим, іншими особами чи обстановкою безпосередньо перед убивством або під час його вчинення з метою забезпечити реалізацію спільного умислу тощо»[190].

Ще складнішим виглядає питання визначення змісту зазначеної форми співучасті в кримінальних правопорушеннях у сфері службової діяльності. Так, в п. 7 постанови Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 12 грудня 2013 р. зазначено, що службові особи будуть визнаватися учасниками групи осіб за попередньою змовою при одержанні хабара незалежно від того, як були розподілені ролі між ними, і які конкретні дії виконувала кожна з них. Дії винуватих кваліфікуються за ч. 2 ст. 368 КК незалежно від того, всі чи лише одна особа виконали (не виконали) обумовлені хабарем дії[163, с. 9]. В іншому випадку слід визнати, що попередня змова групи осіб у злочинах, передбачених ч. 3 ст. 368 КК України, ч. 4 ст. 368-3 КК України, ч. 4 ст. 368-4 КК України за відсутності двох і більше службових осіб, що діють як співвиконавці виключається. Такий висновок навряд чи відповідає ступеню суспільної небезпеки вчинюваного діяння.

На час виникнення змови, а не характер дій співучасників як ключову характеристику вказаної форми співучасті вказує і практика застосування норм про відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності. Так, Попільнянським районним судом Житомирської області засуджено за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 185 КК України за пособництво в таємному викраденні майна підприємства, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане з проникненням у сховище охоронця території зерноскладу ТОВ «Хортиця Агро», який надав допомогу

(порадами, вказівками, усуненням перешкод) своєму знайомому у викрадені майна підприємства[48].

Варто згадати і про те, що визнання групою осіб за попередньою змовою діяльності двох виконавців (співвиконавців) призводить до того, що під обставиною, що обтяжує покарання, передбаченою у п. 2 ч. 1 ст. 67 КК, науковці також розуміють вчинення злочину двома співвиконавцями[242, с.103]. Як зазначає Ю. Лемішко, на практиці випадки вчинення злочину у складній формі співучасті за наявності попередньої змови між співучасниками не зможуть отримати жодної правової оцінки, оскільки їх не можна буде визнати обставиною, що обтяжує покарання (тому вони не впливатимуть на міру та/або вид покарання, що обиратиме суд), ані кваліфікуючою ознакою (при цьому унеможлиблюється їх вплив на збільшення обсягу кримінальної відповідальності через вихід при призначенні покарання на санкцію кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу кримінального правопорушення)[126, с. 94].

На нашу думку, виділення форм співучасті спрямовано на врахування зміни ступеня суспільної небезпечності вчиненого, що залежить, в тому числі, від характеру вчинюваного діяння. Так, в окремих випадках саме співвиконавство є тією ознакою що суттєво впливає на тяжкість вчиненого злочину, його «результативність», появи для потерпілого шансу уникнути суспільно небезпечних наслідків або ж надати гідну відсіч. Саме про цю небезпеку, порівняно з одноосібним або за складною формою співучасті вчинення кримінального правопорушення йде мова у звалтуванні (ст. 152 КК України), сексуальному насильстві (ст. 153 КК України), хуліганстві (ст. 296 КК України).

У іншій ситуації саме попередня змова, наявність розподілу ролей, підключення «фахівців» надає злочинцям додаткової мотивації та впевненості в результативності злочинної діяльності, зокрема торгівлі людьми (ст. 149 КК України), прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України).

На користь позиції про необов'язковість співвиконавства у співучасті за попередньою змовою групою осіб може свідчити і той факт, що відсутність

попередньої змови практично виключає будь-які інші форми групового вчинення злочину, окрім співвиконавства. Так, приєднання особи до вже розпочатого злочину на практиці виливається або у співвиконавство або лежить за межами співучасті у вигляді причетності до злочину[110, с. 235]. Тому ключовим у визначенні форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України слід визнавати саме наявність або відсутність попередньої змови співучасників. Перед підведенням логічного висновку всього вищевикладеного хотілося б нагадати позицію О. Дудорова, який зазначає, що ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що не можна очікувати, щоб у законі були однозначно вирішені абсолютно всі питання. ЄСПЛ виходить з того, що передбачуваність закону може витікати не лише з тексту закону, а і зі сталої практики його застосування, навіть якщо сам закон є певною мірою юридично недосконалим чи неповним; закон повинен узгоджуватися зі змінюваними обставинами[73, с. 82]. На необхідність врахування судової практики вказує Ю. Хім'як, стверджуючи: «Абстрактність побудови нормативного матеріалу дає можливість певну невизначеність юридичних конструкцій закону наповнювати «живим» правом у правових відносинах. Тому принцип передбачуваності закону як його якісну характеристику необхідно з'ясувати в єдності законодавства та юридичної практики... недостатня конкретність законодавчих формулювань може бути доповнена їх судовим тлумаченням, конкретизацією з урахуванням обставин справи»[251, с. 65, 87].

Підсумовуючи вищевикладене, слід визнати, що легалізація майна вчинена з використанням віртуальних активів за попередньою змовою групою осіб, передбачає участь у скоєнні злочину двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення, які попередньо (до початку виконання об'єктивної сторони) домовилися про його спільне вчинення, незалежно від виконуваних ролей у процесі його вчинення (зокрема, не кожен з них безпосередньо виконує операції з віртуальним активом в рамках використання її як способу легалізації чи поводження з ним як з предметом).

Під повторністю кримінальних правопорушень згідно зі ст. 32 КК України визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу.

В теорії кримінального права до обов'язкових ознак повторності відносять:

1) особою (групою осіб) вчинено два або більше самостійних кримінальних правопорушень. При цьому повторність можуть утворювати комбінації різних видів одиничних кримінальних правопорушень – простих одиничних та складних; закінчених та незакінчених; вчинених у співучасті та одноосібно. Повторність відсутня при вчиненні продовжуваного кримінального правопорушення, яке складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально протиправним наміром;

2) повторністю визнається скоєння декількох правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Вчинення декількох діянь, передбачених різними статтями КК України визнається сукупністю, а в окремих випадках, передбачених статтями Особливої частини КК України – спеціальною повторністю.

3) одиничні кримінальні правопорушення, що утворюють повторність, вчиняються неодноразово, тобто віддалені одне від одного проміжком часу;

4) для повторності кримінального правопорушення не має значення, чи була особа засуджена за раніше вчинене нею кримінальне правопорушення. У випадку, коли особа вчиняє нове кримінальне правопорушення після засудження за перше протиправне діяння вчинюване одночасно визнається і повторністю, і рецидивом;

5) у відповідності до ч. 4 ст. 32 КК України повторність відсутня, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку[112, с. 211, 212].

Для кваліфікації повторності легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, важливим є декілька моментів. По-перше, для вирішення питання про наявність складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України,

необхідно встановити, що особа вчинила одну з дій, зазначених у ч. 1 цієї статті, з майном одержаним злочинним шляхом (набуття, володіння, використання, розпорядження, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження). Це означає, що злочинним визнається вчинення хоча б однієї з зазначених у законі дій або їх сукупності об'єднаних єдиним умислом. Так, Слов'янським міськрайонним судом Донецької області засуджена за ч. 2 ст. 369-2 та ч. 1 ст. 209 КК України ОСОБА_5 за те, що остання, з метою приховування незаконних грошових коштів в сумі 16000,00 грн., отриманих в якості неправомірної вигоди для себе за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, 06.04.2019р., приблизно о 9 год. 40 хв. прийшла до магазину «Продукти-374» ТОВ «АТБ-Маркет», який розташований за адресою: Донецька область, м. Лиман, вул. Привокзальна, 19-В, де за допомогою терміналу самообслуговування АТ КБ «ПриватБанк» здійснила дві фінансові операції. Перша операція полягала у поповненні своєї власної банківської картки емітованої АТ КБ «ПриватБанк» з № НОМЕР_2 на суму 2985,00 грн., та друга фінансова операція полягала у поповненні своєї банківської картки емітованої АТ «АкцентБанк» з № НОМЕР_3 на суму 2885,00 грн., залишком коштів розпорядилася на власний розсуд шляхом вчинення цивільних правочинів з метою задоволення побутових потреб[49].

По-друге, подальша діяльність з зазначеним майном (наприклад, здійснення подальших фінансових операцій з вже отриманим та використовуваним віртуальним активом, інвестування в економічну діяльність) є продовженням злочинної діяльності, а не вчиненням нового злочину. Вінницьким міським судом Вінницької області засуджено за ч. 3 ст. 190 та ч. 2 ст. 209 КК України групу осіб, які шляхом підробки офіційних документів заволоділи чужою земельною ділянкою, здійснивши в подальшому її державну реєстрацію на одного з членів групи. У подальшому, реалізуючи свій злочинний намір на продаж зазначеного майна, вказана група осіб, усвідомлюючи, що вищезгадана земельна ділянка одержана внаслідок вчинення

суспільно небезпечного протиправного діяння (злочинним шляхом), уклала та підписала договір купівлі-продажу зазначеної ділянки[43].

По-третє, зазначена особа раніше вже вчинювала аналогічні дії, при цьому строки давності притягнення до кримінальної відповідальності (ст.49 КК України) не закінчилися, а у випадку наявної судимості остання не знята або не погашена.

Аналіз деяких статей КК дозволяє зробити висновок, що в спеціально передбачених законом випадках повторним визнається вчинення особою двох або більше однорідних злочинів, тобто таких, які мають тотожні або схожі безпосередні об'єкти й вчиняються з однією формою вини. Наприклад, викрадення чужого майна різним способом, що передбачено ст.ст. 185–187 КК України. Як зазначено в ч. 3 ст. 32 КК України, вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними його статтями, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК.

Аналіз чинного законодавства, в тому числі Закону № 361-IX дозволяє стверджувати про розширення правової бази запобігання легалізації майна, а також появі нових кримінально-правових норм, зокрема ст. 209-1 КК України «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Також слід нагадати про споріднені, спрямовані на запобігання використанню майна (коштів), одержаного злочинним шляхом, норми що вже існують в кримінальному законодавстві України, зокрема ст. 198 КК України «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом», ст. 306 КК України «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів», ст. 396 КК України «Приховування злочину». На цім доцільно підкреслити, що, на відміну від багатьох інших груп кримінальних правопорушень саме кримінальні легалізаційні практики демонструють тенденції до прогресу, в тому числі оперативного залучення сучасних технологій (зокрема, віртуальних активів). На цім сегмент високотехнологічної

легалізації характеризується повторюваністю операцій, системністю, багаторівневістю, спеціалізацією за якої особа/група осіб практикує лише відмивання майна у різних його формах. *Враховуючи це, вважаємо за можливе в подальшому розглянути питання про врахування серед засобів диференціації кримінальної відповідальності спеціальної повторності щодо злочинів, пов'язаних з легалізацією майна.*

Великий та особливо великий розмір є ключовими кваліфікуючими ознаками у понад двадцяти статтях КК України, зокрема у кримінальних правопорушеннях проти власності, таких як шахрайство (ст. 190 КК України) та викрадення (ст. 185–187 КК України); незаконному заволодінні транспортним засобом (ст. 289 КК України); незаконному обігу наркотичних засобів (ст. 305 КК України); значної кількості правопорушень у сфері господарської діяльності (ст. 199 КК України, ст. 201-3 КК України). Вони визначають підвищення ступеня суспільної небезпеки та, відповідно, тяжкості покарання. Саме тому включення вказаних ознак в систему протидії легалізації майна, зокрема й вчинюваної з використанням віртуальних активів, є цілком логічним та обґрунтованим. З іншого боку, в чинному кримінальному законодавстві, незважаючи на єдність термінології, безпосередній зміст вказаних ознак має суттєві відмінності та в цілому залежить від конкретного діяння, об'єкта кримінального правопорушення, суспільно небезпечних наслідків вчиненого. Так, якщо великим та особливо великим розміром майна у статтях 185–191, 194 КК України визнається сума, яка перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення в двісті п'ятдесят та шістсот разів відповідно, то для досліджуваної нами статті 209 КК України зазначена сума складає вже шість тисяч та вісімнадцять тисяч відповідно. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19.11.2024 № 4059-IX протягом 2025 року великий та особливо великий розмір майна, одержаного злочинним шляхом становить суму, що дорівнює $6000 \times (3028/2) = 9\,084\,000$ грн та $18000 \times (3028/2) = 27\,252\,000$ грн відповідно (при розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян 1514 грн)[177]. Для порівняння: щодо кримінальних правопорушень проти власності вказані розміри на 2025 рік склали

378 000 грн та 908 400 грн відповідно. Враховуючи небезпеку для економіки України, загрозу її криміналізації, а також вливання «брудних» грошей у фінансовий сектор як наслідок легалізації майна такий розрив у значеннях великого та особливо великого розміру майна в кримінальних правопорушеннях проти власності та у сфері господарської діяльності є цілком виправданим (хоча і не ясно зрозумілим відносно конкретизації відповідних коефіцієнтів). Під час аналізу законодавства з запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення уперше вказані розміри великого та особливо великого розміру з'явилися у законі від 2002 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»[181] та внесеними на його підставі змінами до КК та КПК України[84]. Надалі вказані розміри були закріплені в статтях щодо протидії легалізації майна (ст. 209 КК України), фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України) та фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України).

Визначаючи великий та особливо великий розмір щодо майна, одержаного злочинним шляхом, слід виходити зі спрямованості умислу винного. Це означає, що незаконні дії з таким майном можуть бути вчинені як у вигляді однієї дії (наприклад, разової фінансової операції), так і у вигляді декількох тотожних дій об'єднаних єдиним умислом (декілька пов'язаних фінансових операцій). В останньому випадку вказані дії слід кваліфікувати як один продовжуваний злочин з відповідними кваліфікуючими обставинами (при їх наявності).

Розглядаючи питання великого та особливо великого розміру легалізації майна слід звернути увагу, що закон не визначає мінімального розміру майна як підстави притягнення до кримінальної відповідальності. Головною ознакою зазначеного майна є злочинність його походження, а також усвідомленість особи щодо зазначеного факту. Як визначає Закон № 361-IX, під доходами, одержаними злочинним шляхом, слід розміти будь-які активи, одержані прямо чи

опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості[86]. В той же час, для попередження легалізації майна цим же законом визначено порогові суми фінансових операцій, відповідно до яких повинен здійснюватися моніторинг. Такими сумами, згідно зі ст. ст. 11 та 20 закону є суми у розмірі 400 тисяч гривень і більше (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень), а щодо фінансових операцій з віртуальними активами – сума, що дорівнює чи перевищує 30 тисяч гривень[86]. Як зазначалося в проєкті закону, вказані мінімальні суми фінансового моніторингу розроблені відповідно до стандартів порогових значень (thresholds), які вимагають застосування заходів належної перевірки клієнтів (Customer Due Diligence, CDD) або додаткового моніторингу, згідно стандартів групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та директивами і регламентами ЄС[165; 226; 70; 199]. Завершуючи питання розміру легалізованого майна слід зазначити, що зафіксовані правоохоронними органами показники його вартості демонструють найбільше зростання. Так, якщо у 2021 році (останній довоєнний рік) вартість легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом, склала 796330,832 тис. грн, то у 2025 році цей показник сягнув 11457856,009 тис. грн (1438%)[227]. Таке зростання пов'язане з декількома причинами. По-перше, перші заходи з протидії легалізації майна були спрямовані на предикатні незначні злочини, зокрема крадіжки, незаконний обіг наркотичних засобів тощо. По-друге, новостворені спеціальні правоохоронні органи, такі як НАБУ та БЕБ тільки розпочинали свою роботу. Так, у 2022 році Бюро економічної безпеки (БЕБ) пред'явило лише 14 підозр за ст. 209 КК України. У 2025 році БЕБ стає одним з ключових гравців у цій сфері, реєструючи понад 25% усіх справ цієї категорії. І потретьє, як вже зазначалося, спостерігається «професіоналізація» у сфері відмивання грошей. У 2025 році частка справ за ст. 209 КК щодо злочинів, вчинених організованими групами, зростає, за звітами БЕБ та НАБУ легалізація супроводжується створенням мереж фіктивних підприємств, а також з'являється спеціалізація: створюються групи, які не вчиняють предикатний злочин, а надають

«послуги» з відмивання іншим злочинним організованим групам та злочинним організаціям. Кількість учасників у кожній групі з легалізації в середньому зросла з 3-4 осіб (2021 р.) до 7-10 осіб (2025 р.). Так, 5 липня 2024 року ВАКС затвердив угоду між прокурором та 6 особами про визнання винуватості. Цих осіб засуджено за ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України та призначено їм відповідні покарання (судова справа № 760/14676/19). Винуватці організували схему із заволодіння грошовими коштами державного підприємства. Фіктивні підконтрольні підприємства укладали договори позики та поставки, надаючи видимість законності операцій для перерахування державних коштів на свої рахунки. В результаті незаконно виведено більше 259 млн грн, виділених з державного бюджету для національних проєктів.

За результатом судового розгляду застосовано спеціальну конфіскацію щодо 208 земельних ділянок. Крім того, за умовами угоди ці особи повинні відшкодувати збитки шляхом перерахування 259 200 000 грн на відповідний рахунок та зобов'язалися передати кошти в сумі 4 643 000 грн, сплачені в рахунок застави, на підтримку Збройних Сил України[87].

В іншій справі Вищим антикорупційним судом 5 квітня 2024 року винесено вирок відносно колишнього народного депутата України та іншого учасника злочинної організації яких визнано винними, зокрема в організації та вчиненні фінансових операцій та правочинів з коштами, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації, а також набуття таких коштів, повторно в особливо великих розмірах у складі злочинної організації, тобто кримінального правопорушення, передбаченого ч. ч. 2, 3 ст. 27 ч. 4 ст. 28 ч. 3 ст. 209 КК України.

Під час слідства встановлено, що набутий за заниженими цінами в операторів спільної діяльності природний газ, підконтрольні злочинному утворенню суб'єкти господарювання продали за вищими цінами, а відповідну різницю коштів легалізували шляхом перерахування на рахунки підконтрольних злочинній організації приватним товариствам з подальшим обготівкуванням на користь учасників злочинної організації.

За вироком суду колишньому народному депутату України за вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України призначено покарання у вигляді 11 років і 6 місяців позбавлення волі. Також він позбавлений права бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування та обіймати посади державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) та позбавлення права на підприємницьку діяльність, строком на три роки[87].

Згідно з ч. 3 ст. 28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Як зазначено в постанові ПВСУ «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», у випадку скоєння злочину організованими групами або злочинними організаціями суди мають досліджувати докази не лише стосовно конкретних злочинів, а й щодо тих ознак, які вказують на їх вчинення саме організованою групою чи злочинною організацією, - щодо виду об'єднання, мети його створення і плану злочинної діяльності, тривалості існування, матеріальної бази, кількісного складу, вербування нових членів, структури та ієрархії об'єднання, наявності в нього корупційних зв'язків, існування певних правил поведінки його членів, розподілу між ними функцій тощо. У мотивувальній частині вироку необхідно наводити дані про те, коли саме і протягом якого часу було утворено організовану групу чи злочинну організацію, як довго вона функціонувала, відомості про організаторів об'єднання та характер стосунків, які склалися між ними і членами останнього[187].

Незважаючи на той факт, що ч. 3 ст. 28 КК України надає визначення не самої організованої групи, а кримінального правопорушення вчиненого такою групою, все ж вважаємо за можливе під час аналізу цього засобу диференціації кримінальної відповідальності за легалізацію майна, вчинювану з використанням

віртуальних активів, виділити основні, характерні ознаки цього злочинного об'єднання[53, с. 97–106].

Перш за все, відмінними рисами організованого злочинного об'єднання та вчиненого ним злочину виступає мінімально необхідна кількість учасників. Організована група складається з трьох і більше осіб, кожна з яких має ознаки суб'єкта. При цьому безпосередньо у злочині, учиненому цими об'єднаннями, необов'язково бере участь, відповідно, три і більше осіб. Інші учасники, які безпосередньо злочину не вчиняли, повинні знати про цей злочин та брати в ньому участь у ролі організатора, підбурювача чи пособника, але не обов'язково бути виконавцями[53, с. 101, 102]. Так, згідно з ч. 1 ст. 30 КК України, організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, учинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом, незалежно від безпосередньої участі у конкретному злочинному діянні. Крім того, з огляду на ч. 5 ст. 29 КК України, співучасники підлягають кримінальній відповідальності за діяння, учинене виконавцем, якщо воно охоплювалося їх умислом. Таким чином, легалізація майна вважається вчиненою організованою групою у випадку її скоєння трьома і більше суб'єктами кримінального правопорушення незалежно від виконуваної ролі та кількості виконавців злочину.

По-друге, стійкість організованої групи як обов'язкова ознака полягає в її здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть її дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо). На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам указують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення. Ознаками зовнішньої стійкості організованої групи можуть

бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо. Набуття організованою групою крім ознак внутрішньої ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію[187].

Для фіксації організованої групи як стійкого злочинного об'єднання важливою ознакою є її попередня зорганізованість, тобто набуття ознак організованої групи до початку скоєння першого та іншого кримінальних правопорушень. Якщо група набирає ознак організованої вже в процесі своєї злочинної діяльності, аналізована особливо кваліфікуюча ознака має бути застосована лише до тих кримінальних правопорушень, в яких така група вже отримала всі ознаки організованої (феномен трансформації). Так, судова практика звертає увагу на необхідність встановлення судами при розгляді багатоепізодних справ на якому етапі злочинної діяльності об'єднання набуло ознак стійкого і до якого саме виду воно належить, маючи на увазі, що нерідко об'єднання зазнає таких змін після вчинення ряду злочинів у простих формах співучасті (групою осіб або групою осіб за попередньою змовою) чи трансформується з одного виду в інший (наприклад, декілька організованих груп об'єднуються в злочинну організацію, організована група озброюється і набуває ознак банди)[187].

Наступною обов'язковою ознакою організованої групи є мета протиправної діяльності – спільнота створюється для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень. Це означає, що діяльність організованої групи спрямована на вчинення декількох (як мінімум двох) кримінальних правопорушень. В такому випадку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності. Окремо слід зазначити, що судова практика допускає можливість визнання організованою групою діяльність

співучасників, спрямовану на вчинення одного злочину, але такого, що потребує ретельної довготривалої підготовки[187].

Розподіл функцій учасників групи для досягнення спільного злочинного результату як ознака організованої групи вимагає наявності серед членів такої групи, крім виконавців, інших видів співучасників, зокрема організаторів, підбурювачів та пособників. Це означає, що організована група є складною формою співучасті з розподілом ролей співучасників, при якій всі її учасники, незалежно від виконуваної ролі у вчиненні кримінального правопорушення, об'єднують свої зусилля для досягнення єдиного для всіх злочинного результату. В судовій практиці невирішеним залишається питання кваліфікації дій співучасників організованої групи, що не є виконавцями кримінального правопорушення. Чи потребують дії організатора, підбурювача або пособника обов'язкового посилення на ст. 27 КК України або ж ч. 3 ст. 28 КК України, чи дії таких співучасників охоплюються лише статтею Особливої частини, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення? Відповідно до ст. 30 КК України організатор організованої групи підлягає кримінальній відповідальності за всі кримінальні правопорушення, вчинені організованою групою, якщо вони охоплювалися його умислом, а інші учасники організованої групи підлягають кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у кримінальному правопорушенні кожен із них. Незважаючи на те, що у ст. 30 КК не вказано відповідні правила кваліфікації дій організатора та інших співучасників, на нашу думку, застосовуючи правила системного тлумачення норм кримінального законодавства слід погодитися з необхідністю дотримання положення ч. 2 ст. 29 КК України: організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем.

Завершальною ознакою організованої групи є об'єднаність учасників групи єдиним планом, відомого всім учасникам групи. Спільність умислу як і спільність дій означає не тільки фізичне об'єднання зусиль всіх співучасників для досягнення

злочинного результату, але й усвідомленість своїх дій та дій інших співучасників, що є невід'ємною ознакою будь-якої форми співучасті. Для кваліфікації дій організованої групи важливим є встановлення усвідомлення її учасниками не тільки своєї ролі у вчинюваному посяганні, але й факту об'єднання своїх зусиль з іншими співучасниками групи, що має ознаки організованої. У іншому разі особи, які не були учасниками організованої групи і не усвідомлювали факту її існування, але в будь-який спосіб сприяли вчиненню кримінального правопорушення за її участю, несуть відповідальність за злочин, що охоплювався їхнім умислом без кваліфікуючої ознаки організованої групи[187].

На сьогодні частка групової легалізації майна постійно зростає. Якщо у 2021 році правоохоронними органами до суду було направлено лише 33 кримінальних провадження за ст. 209 КК України за участі групи осіб, то у 2025 році їх кількість склала 79[189]. Відмивання грошей в Україні остаточно трансформувалося у «професійний сервіс». Сучасна співучасть у ст. 209 КК України представляє не просто об'єднання зусиль декількох осіб, а мережу, де є «організатори», «номінальні директори» та «тіньові бухгалтери». Як зазначено у звіті Держфінмоніторингу України за 2024 рік, спостерігається еволюція схем відмивання коштів, зокрема активізація діяльності так званих професійних «відмивачів коштів» як глобального тренду. Ці особи або організації спеціалізуються на наданні послуг з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а також на виконанні інших незаконних фінансових операцій. Ключовим елементом їхніх схем є залучення підставних осіб, так званих «дропів», для проведення транзакцій або відкриття рахунків, що ускладнює процес ідентифікації кінцевих бенефіціарів[87]. Вказане беззастережно потребує фокусування уваги правоохоронних органів на протидії саме груповій легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, у т.ч. й шляхом використання віртуальних активів.

Проведений в попередніх підрозділах дисертаційного дослідження аналіз суспільної небезпечності та окремих ознак складу легалізації майна призвів нас до висновку про необхідність розширення переліку кваліфікуючих ознак за рахунок специфічного способу легалізації у вигляді використання віртуальних активів,

зокрема криптовалюти, токенів та інших цифрових цінностей. Зазначені цифрові речі мають багато переваг щодо їх використання в сучасній економіці, про що ми наголошували в своїй роботі неодноразово, в тому числі швидкість транзакцій, зниження витрат, прозорість, доступність, безпека. В той же час, незважаючи на недосконалість та прогалини правового поля з впровадження віртуальних активів в економічну діяльність підприємств нові фінансові інструменти й технології все активніше використовуються діячами напівлегального «тіньового» бізнесу та представниками криміналітету (як економічного, так і більш небезпечного – з числа терористів, торговців наркотиками, зброєю, іншими забороненими предметами й послугами тощо). Зокрема, ними вони активно застосовуються для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, у тому числі дистанційно, у реальному світі та у «метасвіті» [235, с. 22]. Саме тому нами пропонується *підсилення кримінальної відповідальності за рахунок введення додаткової кваліфікуючої ознаки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, яка б дозволила урахувати кримінальне використання новітніх технологій, в тому числі й віртуальних активів.*

3.2. Покарання та інші заходи кримінально-правового характеру як засоби протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів

Відповідно до ст. 50 КК України покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Визначені законом і цілі покарання: кара, виправлення засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами[118]. При цьому, як слушно зазначає Т. Денисова, вказані законодавцем цілі є взаємопов'язаними й водночас самостійними, оскільки будь-яка з них може досягатись незалежно одна від одної (наприклад, злочинця можна покарати, але його виправлення не досягнути, або ж можна виправити покараного, але мети загального попередження не досягти і т.ін.)[68, с. 96].

Відповідно до законодавчого визначення, характерними ознаками покарання є його примусовий характер, спрямованість проти певних прав і свобод людини, передбаченість законом, спрямованість виключно щодо особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, можливість його призначення виключно судом і лише в обвинувальному вироку [160, с. 9–20]. Ці ознаки рівною мірою стосуються не лише загальних приписів про покарання у відповідних нормах кримінального закону (ст.ст. 50–64 КК), але й санкцій статей (частин статей) Особливої частини КК, у тому числі й за злочин, передбачений ст. 209 КК, а також і його актуального різновиду – легалізації майна з використанням віртуальних активів.

Обмеження прав та свобод, які в поточний момент загрожують за легалізацію майна, «запрограмовано» санкціями ст. 209 КК України (позбавлення волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна (ч. 1); позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна (ч. 2); позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна (ч. 3)). Як бачимо, типовою формою примусового впливу, який вітчизняний законодавець передбачив для забезпечення офіційної реакції на акти легалізації майна, є безальтернативне позбавлення волі (в залежності від наявності кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин) на строк від 3-х до 12-ти років, тобто ізоляцію засудженого та поміщення його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу на певний період часу (саме це, згідно зі ст. 63 КК, становить зміст покарання у виді строкового позбавлення волі). Нагадаємо, що у досліджених кримінально-правових актах Бельгії, Франції та Німеччини позбавлення волі також використовується як головний засіб забезпечення кримінально-правової протидії легалізації майна (хоч і не виключний та безальтернативний).

За загальним правилом, згідно зі ст. 65 КК України, суд призначає покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини

КК, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення (за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 цього Кодексу). Зазначене дозволяє стверджувати, що типовим видом покарання за легалізацію майна виступає позбавлення волі на певний строк. Однак, як вказує Н. Орловська, санкції статей (частин статей) Особливої частини КК, незалежно від техніки їх конструювання, передбачають не всі покарання, які можуть бути призначені за передбачений у диспозиції злочин (злочини), а лише типові види такого покарання. На підставі приписів Загальної частини кримінального закону суд може призначати й нетипові покарання[147, с. 101].

Дійсно, за наявності визначених у ст. 69 КК підстав суд може призначити більш м'яке покарання, ніж це передбачено санкціями ст. 209 КК України. Це підтверджує й судова практика[46]. Однак, не слід забувати, що у випадку вчинення корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією застосування положень ст. 69 КК України виключається. Звісно, згідно з приміткою до ст. 45 КК України легалізація майна не відноситься до вказаної групи злочинних посягань; втім не слід забувати, що в багатьох випадках зазначений злочин супроводжується службовими зловживаннями (ст. ст. 364, 364-1, 365-2 КК України) та отриманням неправомірної вигоди (ст. ст. 368-369-2 КК України), які вже безпосередньо стосуються корупції.

Окремі види покарань, не передбачені санкцією ст. 209 КК, можуть бути приєднані судом до основного покарання засудженому за легалізацію на підставах і в порядку, передбаченому в Загальній частині КК. Так, згідно зі ст. 54 КК України, засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особа, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, може бути позбавлена його за вироком суду. Оскільки передбачені ст. 209 КК посягання належать до тяжких та особливо тяжких злочинів, на особу, яка його вчинила, поширюються положення ст. 54 КК. Що ж стосується такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, то для засудженого за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, зазначене покарання виступає у якості додаткового обов'язкового. Нагадаємо, що при призначенні позбавлення права

обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання обчислюється з моменту відбуття основного покарання.

За загальним правилом позбавлення вказаного права безпосередньо пов'язується з характером кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи, що в цілому виключає можливість збереження за засудженим права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю[116, с.402–407]. Згідно з ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується як додаткове покарання лише в тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане з посадою підсудного або із заняттям ним певною діяльністю[186]. Однак, судова практика змінює підходи до призначення даного виду покарання. Так, з криміналізацією колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України), де в якості обов'язкового покарання передбачено позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю суди все частіше стали його застосовувати незалежно від того, чи займала особа відповідну посаду під час вчинення кримінального правопорушення. Наприклад, Бердичівський міськрайонний суд Житомирської області визнав винною громадянку України, фізичну особу-підприємця за публічне заперечення здійснення збройної агресії росії проти України та публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора за ч. 1 ст. 111-1 КК України та призначив останній покарання у виді позбавленням права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, на строк 11 років[42]. Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у кримінальному провадженні за обвинуваченням особи в розбещенні неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК України) зробила висновок про необґрунтованість позиції апеляційного суду, який мотивував виключення додаткового покарання тим, що

обвинувачений не мав і не має відповідної освіти, пов'язаної з можливістю заняття діяльністю, спрямованою на навчання та виховання дітей, і взагалі є непрацюючим. На думку ОП ККС ВС, у цьому випадку неповною мірою реалізується превентивна функція вказаного додаткового покарання. Колегія суддів вважає, що непризначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з навчанням та вихованням дітей, або займатися діяльністю, пов'язаною з роботою з дітьми, не відповідає загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання, не є достатнім і необхідним для виправлення засудженого та попередження нових кримінальних правопорушень і не відповідає ступеню тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та особі засудженого через м'якість[162]. Таким чином, позбавлення права обіймати посади та займатися певною діяльністю за легалізацію майна, у т.ч. вчинену з використанням віртуальних активів, може призначатися як особам, які безпосередньо вчиняли вказане кримінальне правопорушення з використанням відповідної посади (із використанням можливостей певної діяльності, до якої особу було офіційно допущено), так й іншим учасникам протиправного діяння.

Звернемо увагу, що караність вчинюваної з використанням віртуальних активів легалізації майна, визначена санкціями ст. 209 КК, окрім потенційних меж кримінально-правового примусу, визначила й місце вказаного діяння у класифікації кримінальних правопорушень, під якою розуміють поділ їх на групи (види, позиції, категорії) залежно від того чи іншого критерію[74, с. 114]. Підставою застосування цього прийому систематизації кримінальних правопорушень може бути низка ознак протиправного діяння, а також комплекс таких ознак (суспільна небезпечність, об'єкт посягання, форма вини, кількість суб'єктів та ін.). Водночас, пріоритетною (основною) класифікацією кримінальних правопорушень у Загальній частині КК слід визнати ступінь їх тяжкості, оскільки саме цей критерій прямо визначено в законі (ст. 12 КК). Він визначається за санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК, що передбачає певне кримінальне правопорушення. Таким чином, законодавець, очевидно, погодився з тим, що «тяжкість кримінального

правопорушення певного виду найбільшою мірою, якнайповніше відображається саме в розмірі санкції»[108, с. 47]. Згідно із зазначеним формальним критерієм, вчинена з використанням віртуальних активів легалізація майна, в тому числі з кваліфікуючими обставинами (ч. 2 ст. 209 КК України), відноситься до тяжких злочинів. За наявності особливо кваліфікуючих ознак, така легалізація переходить у категорію особливо тяжких злочинів (ч. 3 ст. 209 КК України). З визначеного таким чином місця аналізованого посягання в законодавчій класифікації кримінальних правопорушень слідує ряд важливих висновків прикладного характеру[108, с. 77–94]: приналежність легалізації майна до тяжких злочинів вказує на те, що до осіб, які його вчинили, не можуть бути застосовані загальні види звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45–48 КК) за винятком давності (її строк за їх учинення становить десять років (ч. 1 ст. 49 КК), а у випадку вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 209 КК України – п'ятнадцять років). На ці злочини поширюється юрисдикція кримінального закону України згідно з реальним принципом у випадку вчинення їх за межами держави особами, які не є громадянами України або постійно проживаючими в ній особами без громадянства (ст. 8 КК). Скоєння таких посягань стійким ієрархічним злочинним об'єднанням п'яти або більше осіб може вважатись підставою для кваліфікації діяння як такого, що вчинене злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК).

Перебування передбаченого ст. 209 КК України злочину в групі тяжких та особливо тяжких (при наявності особливо кваліфікуючих обставин) здійснює істотний вплив на реалізацію кримінальної відповідальності за нього. Так, виходячи з положень ч. 2 ст. 70 КК, якщо в сукупності злочинів один із них було кваліфіковано за ст. 209 КК України, то суд може призначити остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, вийшовши за межі використаних при цьому санкцій, у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині цього Кодексу (фактично це покарання може сягати 15-ти років позбавлення волі). У випадку ж призначення покарання за сукупністю вироків, якщо один із вчинюваних злочинів, передбачений ч. 3 ст. 209 КК України загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не

повинен перевищувати двадцяти п'яти років. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване до засудженого за ч. 1 ст. 209 КК України після фактичного відбуття засудженим не менше двох третин строку покарання, призначеного судом, а у випадку вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 209 КК України не менше трьох чвертей строку покарання (ч. 3 ст. 81 КК). Строк погашення судимості особі, яка була засуджена, за ч. 1, 2 та ч. 3 ст. 209 КК України, становить шість та вісім років відповідно з дня відбуття покарання (основного та додаткового).

Відповідність між характером і ступенем суспільної небезпечності посягання та мірою кримінально-правового примусу як наслідку його вчинення є одним з провідних принципів вітчизняного кримінального права. Водночас, проблема вибору й побудови законодавцем оптимальних санкцій є однією з найбільш гострих для кримінально-правової політики держави. Як зазначав ще Ф. Ліст, використання лише догматичного та історико-юридичного підходу до формування санкцій недостатньо для досягнення цілей попередження злочинності[127, с. 29]. Аналіз існуючих на сьогодні санкцій призводить науковців до невтішного висновку про часту невідповідність встановленої міри покарання характеру та ступеню суспільної небезпеки протиправного діяння[151, с. 115]. Оцінивши санкції за легалізацію майна зазначимо, що в ст. 209 КК України наявна неузгодженість видів та розмірів покарання можливого характеру та ступеню суспільної небезпечності злочинів. Цей висновок можна зробити із урахуванням внутрішньосистемних зв'язків норми ст. 209 КК України з іншими нормами кримінального закону, які передбачають відповідальність за подібні чи тотожні посягання, а також порівняння санкцій відповідних частин досліджуваної статті з урахуванням кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак.

Безперечно, адекватне відображення ступеня суспільної небезпеки виконує роль вихідного положення при конструюванні санкцій, відповідних як основним так і кваліфікованим складам кримінального правопорушення. На жаль, у кримінально-правовій науці теорія побудови санкцій досі залишається не розробленою, а в практиці законотворчості досі немає єдиного підходу до їх конструювання. У цьому

випадку привертають увагу результати дослідження О. Мармура щодо побудови санкцій норм про кваліфіковані склади злочину. На думку науковця, побудова санкцій кваліфікованих складів повинна відповідати наступним положенням: 1) визначення виду санкції, видів та розмірів покарань кваліфікованих складів повинно базуватися на санкції, що відповідає основному складу злочину; 2) визначення виду санкції, видів та розмірів покарань повинно узгоджуватися із такими ж санкціями, що відповідають однорідним та спеціальним складам злочину. Зокрема, у зв'язку з включенням в схожі за елементами та суспільною небезпекою склади злочину однакового набору ознак, що кваліфікують злочин, зміна суворості санкції повинна відбуватися у відносно однаковій пропорції; 3) змінюватись обов'язково повинні як нижні, так і верхні межі санкції; 4) неприпустимим є розрив між можливим покаранням за вчинення злочину з основним (або ж базовим кваліфікованим) та з кваліфікованим складом. Найбільш вірним буде часткове накладення таких покарань одне на одне; 5) межі санкції, що відповідає кваліфікованому складу злочину повинні бути ширшими за межі санкції норми про основний склад[134, с. 146].

Існують й інші підходи стосовно побудови санкцій, зокрема ступенева побудова санкцій – коли верхня межа санкції за злочини з основним складом одночасно становитиме нижню межу санкції за злочини з кваліфікованим складом[134, с. 142]. Так, фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України за ч. 1 ст. 110 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, а за наявності обставин, визначених ч. 2 ст. 110-2 КК України строк позбавлення волі становить від п'яти до семи років.

Як нами було зазначено вище, основним безальтернативним видом кримінального покарання за легалізацію майна визначено строкове позбавлення волі. Таке рішення законодавця обумовлене віднесенням вказаного злочину до категорії тяжких одночасно з супутніми складами, визначеними у Законі № 361-ІХ. Так, аналіз статей 209, 110-2, 258-5 КК України призводить до висновку їх

відповідності не лише за ознаками окремих елементів складу кримінального правопорушення, але й санкцій, зокрема зазначені злочини віднесені до однієї категорії за ступенем тяжкості, мають безальтернативний вид основного покарання у виді позбавлення волі, зміна ступеня тяжкості злочинів, передбачених ст. ст. 209, 258-5 КК України відбувається за тотожних особливо кваліфікуючих ознак. Певна невідповідність суспільної небезпечності тяжкості злочину, визначеної законодавцем спостерігається, на нашу думку, у складі фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України за наявності особливо кваліфікуючих обставин у вигляді вчинення вказаних дій організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків (ч. 4 ст. 110-2 КК України). За визначених обставин, легалізація майна (ст. 209 КК України) та фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України) переходять до групи особливо тяжких злочинів, в той же час фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади залишається в категорії тяжких.

Вважаємо за потрібне звернути увагу і на той факт, що на відміну від фінансування тероризму та фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу легалізація майна безпосередньо не пов'язана з насильницькими діями і, на нашу думку, потребує можливостей застосування альтернативних позбавленню волі видів кримінальних покарань. Незважаючи на той факт, що Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму[101] вказує на позбавлення волі як ключовий елемент застосування заходів з конфіскації майна, одержаного злочинним шляхом, вимога щодо обов'язкового встановлення безальтернативного виду покарання у виді позбавлення волі в тій же конвенції відсутня. Підтвердженням можливості застосування альтернатив позбавленню волі може також слугувати той факт, що незважаючи на небезпеку легалізації майна причетність до вказаного злочину у вигляді умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ст. 209-1 КК України) законодавцем віднесено взагалі до категорії проступків. У зв'язку з цим, доречно передбачити у санкції статті 209 КК України поряд з позбавленням волі альтернативні види покарання, зокрема штраф або обмеження волі. Так, Золотоніським міськрайонним судом Черкаської області засуджено ОСОБА_6 за ч.1 ст. 190, ч. 1 ст. 209 КК України, який опублікував у месенджері «Телеграм» неправдиве оголошення у вигляді тексту та відеозаписів про збір на власну банківську карту АТ КБ «ПриватБанк» грошових коштів для допомоги у покритті витрат на лікування від онкологічної хвороби свого батька. Отримані незаконні кошти у сумі 3000 грн використав шляхом здійснення фінансових операцій у безготівковій формі[44]. Незважаючи на те, що на підставі ч. 1 ст. 70 КК України судом було остаточно обране покарання у виді трьох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах України та в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, в органах, що надають публічні послуги на строк один рік, з конфіскацією майна, з урахуванням положень ст. 75 КК України особа в кінцевому рахунку була звільнена від відбування покарання з випробуванням. Про невідповідність окремих форм злочинної поведінки за ст. 209 КК України встановленим санкціям свідчить і рішення Ковпаківського районного суду м. Суми щодо затвердження угоди, на підставі якої особі, засудженій за порушення порядку придбання, транспортування, зберігання та збуту підакцизних товарів (електронних сигарет) за частиною 1 статті 204 та використання (відмивання) коштів, отриманих від злочинної діяльності за частиною 1 статті 209 Кримінального кодексу України призначено штраф в розмірі 64600 (шістдесят чотири тисячі шістсот) грн. 00 коп[46].

Схожими у статтях 209, 110-2 та 258-5 КК України є також додаткові обов'язкові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскацією майна. Слід констатувати, що наявність в санкції статті одразу двох додаткових обов'язкових видів покарань є радше виключенням ніж нормою. Вказане комбінування санкції статті за

легалізацію майна ще раз підтверджує високу суспільну небезпечність вказаного злочину, а також ту увагу, яку приділяє держава проблемі протидії зазначеному явищу. В той же час, слід вказати на певні недоліки конструювання санкцій, враховуючи висловлені нами вище зауваження. Передбачені законом кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки вказують на підвищений ступінь суспільної небезпеки вчинюваного діяння, однак зміна розміру відповідного покарання в одній статті здійснюється за двома різними правилами одночасно. Так, підвищення нижньої та верхньої межі позбавлення волі у ч. 1 та ч. 2 ст. 209 КК України відбувається з певним накладанням верхньої межі покарання основного складу (позбавлення волі на строк від трьох до шести років) на нижню межу кваліфікованого складу (позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років). Однак, співвідношення особливо кваліфікованого складу з кваліфікованим в цій же статті здійснюється вже за правилом ступеневого підвищення, коли верхня межа кваліфікованого складу (позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років) виступає нижньою межею особливо кваліфікованого складу (позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років). Ще гіршою виглядає ситуацію з додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Так, нижня межа даного виду покарання як для основного, так і для кваліфікуючого та особливо кваліфікуючого складу легалізації майна є однаковою (від 1 року), що створює ситуацію, при якій особі, за наявності кваліфікованих обставин під час вчинення зазначеного злочину може бути присуджено менше за розміром додаткове покарання ніж за основним складом кримінального правопорушення. Аналогічне зауваження стосується також максимального розміру – за наявності кваліфікуючих (ч. 2 ст. 209 КК України) та особливо кваліфікуючих ознак (ч. 3 ст. 209 КК України) максимальний строк покарання складає 3 роки. Відповідна неузгодженість мінімальної та максимальної межі зазначеного виду додаткового покарання нівелює особливості змін ступеня суспільної небезпеки легалізації майна вчиненої організованою групою або в особливо великих розмірах.

Наявні зауваження і до підходу законодавця щодо такого виду додаткового покарання як конфіскація майна. Згідно зі ст. 59 КК України покарання у виді

конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого і встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості. Жодної з перелічених у ст. 59 КК України підстав встановлення даного виду покарання за легалізацію майна не спостерігається, що викликає обґрунтовані зауваження щодо законності його призначення. І хоча більшість науковців підтримують тезу про те, що легалізація майна має корисливий мотив, вказаний висновок в своїй більшості потребує уточнення за прикладом кримінальних злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки[85]. Зазначимо, що працюючи над проектом нового КК України, робоча група дійшла консенсусу у тому, що примусове вилучення у особи майна, набутого нею на законних підставах (загальна конфіскація), є надмірним обтяженням для близьких осіб засудженої особи і загалом не відповідає принципу пропорційності[194, с. 111, 112, 129]. Про конфіскацію лише засобів злочину та доходів або майна, одержаного злочинним шляхом (спеціальна конфіскація) йде мова в Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму[101].

Важливим елементом кримінально-правової протидії легалізації майна окрім покарання, виступають заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. На жаль, в теорії кримінального права до цього часу не сформовано єдиного погляду на питання сутності та місця інших заходів кримінально-правового характеру в системі кримінального покарання. Згідно статті 1 КК України для здійснення завдання з охорони найбільш важливих суспільних відносин та запобігання кримінальним правопорушенням Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. В той же час, загальновідомо, що кримінальне законодавство передбачає за скоєння кримінальних правопорушень не лише кримінальні покарання, але й інші кримінально-правові заходи, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів

медичного характеру, лікування тощо. О. Євдокімова, досліджуючи завдання інших заходів кримінально-правового характеру, зазначає, що потенціал заходів реагування на деструктивну поведінку з боку держави має бути різноманітним, гнучким та здатним гарантувати адекватну реакцію на її вчинення з боку осіб, щодо яких застосування покарання є недоцільним або неможливим[81, с. 182]. Поняття «заходи кримінально-правового характеру» та «інші заходи кримінально-правового характеру» є новими для кримінального законодавства України. Їх було введено до понятійного апарату кримінального права Законом України від 18 квітня 2013 року № 222-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України». Попри те, що зазначені поняття вживаються у назвах розділів XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру» та XIV-І «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», у законі відсутнє не тільки їх визначення, а й чіткий перелік цих заходів та місце в системі кримінально-правового примусу. Фахівцями з кримінального права запропоновані різні дефініції поняття «інші заходи кримінально-правового характеру». Ю. Пономаренко визначає їх як «передбачені кримінальним законом примусові заходи, що застосовуються судом до фізичної або юридичної особи з метою усунення умов, що сприяють вчиненню суспільно небезпечного діяння»[113, с. 514]. На думку А. Ященка, це передбачені кримінальним законом відмінні від покарання примусові, заохочувальні або такі, що засновані на гуманістичних засадах і недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження засоби впливу, що застосовуються судом до особи у разі вчинення кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння чи діяння, ззовні схожого з ним з метою відновлення доконфліктного стану порушених правовідносин, захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, обов'язкового лікування, а також запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень або суспільно небезпечних діянь через виправлення в окремих випадках порушників закону[260, с. 145]. І. Лозінська вважає, що «поняття «інші заходи кримінально-правового характеру» об'єднують у собі заходи кримінально-правового впливу, які не є кримінальним покаранням (не

входять у систему покарань), але при цьому є такими, що полягають у покладанні на особу конкретних правообмежень, виконанні нею необхідних дій або дотриманні визначених законом обов'язків»[129, с. 187]. О. Бідна розуміє їх як відмінні від кримінальної відповідальності засоби реагування з боку держави на вчинене суспільно небезпечне діяння, передбачене КК [37, с. 98–101]. О. Євдокимова визначає інші заходи кримінально-правового характеру як родові поняття, що охоплює собою сукупність різних видів заходів некарального впливу, передбачених у різних розділах Загальної частини КК. При цьому ці заходи не утворюють між собою системи, бо за порядком свого застосування вони не є взаємодоповнюючими або взаємопов'язаними[81, с. 184]. Не ставлячи перед собою завдання розв'язання проблеми поняття та місця інших заходів кримінального-правового характеру в системі кримінального впливу на особу, що вчинила кримінальне правопорушення зазначимо, що переважна більшість науковців до інших заходів кримінально-правового характеру відносить визначені кримінальним законом та застосовувані судом засоби примусового впливу, відмінні від кримінального покарання і спрямовані на відновлення доконфліктного стану порушених правовідносин, захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень або суспільно небезпечних діянь. При цьому, такі заходи можуть застосовуватися як додаткові до кримінального покарання або як їх заміна чи виконуватися самостійно.

У системі нашого дослідження найбільшої уваги серед інших заходів кримінально-правового характеру заслуговують спеціальна конфіскація (ст. ст. 96-1, 96-2 КК України) та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (розділ XIV-I Загальної частини КК України).

Стаття 3 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму визначає, що кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб вона могла конфіскувати знаряддя й засоби злочину та доходи або майно, вартість якого відповідає таким доходам, та відмите майно[101]. Враховуючи ратифікацію Україною вказаної Конвенції ще у

2010 р., а також пряму вказівку в останній на необхідність врегулювання питання конфіскації відмитого майна питання застосування спеціальної конфіскації у чинному кримінальному законодавстві, що регламентується статтями 96-1, 96-2 КК України, є прямим обов'язком суду при розгляді справ, передбачених ст. 209 КК України.

Слід визнати, що проблематика спеціальної конфіскації, з моменту її появи у чинному КК України не обділена увагою науковців. Результатом цього є те, що на сьогодні у вітчизняній кримінально-правовій доктрині сформувалося окреме вчення про спеціальну конфіскацію, у межах якого ґрунтовно досліджені питання про юридичну природу цього заходу, особливості його появи та розвитку у кримінальному законодавстві, співвідношення відповідних кримінально-правих приписів із суміжними нормами КПК України, особливості регламентації застосування спеціальної конфіскації за нормами міжнародного та зарубіжного законодавства[139, с. 865]. Враховуючи це, а також обмеженість обсягу нашого дослідження вважаємо за можливе зупинитися на аспектах спеціальної конфіскації, що стосується нашої проблематики. Згідно зі ст. 96-1 КК України спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна.

Як зазначає А. Музика, суть спеціальної конфіскації розкривається через такі її ознаки: вилучення у власність держави певних предметів; таке вилучення є примусовим і безоплатним; всі предмети, що підлягають вилученню – спеціальній конфіскації, охоплюються поняттям «майно» (гроші, цінності та інше майно); загальною підставою застосування спеціальної конфіскації є відповідне рішення суду (одне із п'яти можливих, що передбачені у ч. 2 ст. 96-1), а саме наявність: 1) обвинувального вироку суду, або 2) ухвали суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або 3) ухвали суду про застосування примусових заходів медичного характеру, або 4) ухвали суду про застосування примусових заходів виховного характеру; 5) ухвали суду про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру; спеціальною підставою застосування спеціальної конфіскації (у випадках, коли об'єктом спеціальної конфіскації є майно,

вилучене з цивільного обороту), визнається одне із двох можливих рішень суду: 1) ухвала суду про закриття кримінального провадження з інших підстав, аніж звільнення особи від кримінальної відповідальності, або 2) ухвала суду, постановлена в порядку ч. 9 ст. 100 КПК, за клопотанням слідчого чи прокурора, якщо кримінальне провадження закривається ними; альтернативною умовою застосування спеціальної конфіскації є вчинення: 1) умисного злочину, або 2) відповідного суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України (в обох випадках до уваги береться санкція норми – основне покарання має бути у виді: позбавлення волі, незалежно від його строку, або штрафу понад три тисячі НМДГ – понад 51 тис. грн), або 3) одного із умисних злочинів, поданих у відповідному переліку посягань, або 4) суспільно небезпечного діяння, передбаченого зазначеним переліком [143, с. 281, 282].

Отже, умовою застосування спеціальної конфіскації є вчинення умисного злочину або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад 3 000 НМДГ, а так само передбаченого статтями, вичерпний перелік яких наводиться у ч. 1 ст. 96-1 КК України.

Спеціальній конфіскації підлягає не будь-яке майно, а лише те, яке:

- 1) одержане внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна;
- 2) призначалося (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;
- 3) було предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, - переходять у власність держави;
- 4) було підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються

власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Спеціальна конфіскація також застосовується одночасно із заходами кримінально-правового характеру у кримінальних провадженнях щодо вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369-2 стосовно службових осіб, передбачених частиною четвертою статті 18 цього Кодексу, до грошей, цінностей чи іншого майна юридичної особи, якщо воно:

1) було одержано внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння та/або є доходами, отриманими безпосередньо від використання такого майна;

2) призначалося (використовувалося) для фінансування або матеріального забезпечення суспільно небезпечного діяння, або винагороди за його вчинення;

3) було предметом зазначеного суспільно небезпечного діяння, крім майна, що повертається власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, - переходить у власність держави;

4) було використано як засіб вчинення суспільно небезпечного діяння, крім майна, що повертається власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про його незаконне використання.

Досліджена нами практика застосування кримінально-правових заборон, присвячених легалізації майна, містить лише поодинокі випадки застосування спеціальної конфіскації. У 2024 році винесено лише 4 вироки, у яких прийнято рішення про конфіскацію майна (спеціальну конфіскацію) на загальну суму 50 583 192. При цьому, лише підтверджена рішеннями судів сума легалізованих доходів (коштів, майна), одержаних злочинним шляхом на 2024 р. склала 13 052 914 072 грн[87].

У абсолютній більшості вироків відсутні згадування на необхідність проведення спеціальної конфіскації, а також звернення до правоохоронних органів щодо забезпечення виконання закону з цього напрямку. Так, Костопільським районним судом Рівненської області засуджено ОСОБА_3 за ч.2 ст. 240 та ч.1 ст. 209 КК України, який будучи службовою особою юридичної особи приватного

права використовуючи спеціальну техніку здійснив незаконний видобуток каміння базальту, загальним об'ємом 10155,8 куб.м. В подальшому незаконно видобуті корисні копалини загальнодержавного значення - базальт ОСОБА_3 реалізував суб'єктам господарювання та фізичним особам за грошові кошти на загальну суму 831533,56 грн. З 04.09.2020 р. по 30.09.2021 р. маючи доступ до банківського рахунку Товариства № НОМЕР_1, відкритого в АТ КБ «Приватбанк», забезпечив перерахування частини одержаних грошових коштів у розмірі 358533,56 грн. на рахунки інших юридичних осіб, а іншу частину грошових коштів в сумі 473000 грн. зняв готівкою та використав на власний розсуд. Признаючи покарання суд, мотивуючи своє рішення відсутністю цивільного позову, зняв арешт з автомобіля засудженого, інших заходів для забезпечення спеціальної конфіскації не здійснював[47]. В той же час, згідно ст. 96-2 КК України, у разі якщо гроші, цінності та інше майно одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення і підлягають спеціальній конфіскації були повністю або частково перетворені в інше майно, спеціальній конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно. Якщо конфіскація грошей, цінностей та іншого майна, зазначених у частині першій цієї статті, на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна.

Ігнорування вимог закону спостерігається і в рішенні Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області, яким ОСОБА_4 засуджено за ч. ч.1, 2 ст.182, ч. ч.1, 2 ст. 209, ч. 3 ст. 190 КК, який, використовуючи чужі документи, незаконно заволодів належними фінансовій установі ТОВ «Мілоан» грошовими коштами в сумі 10 000 грн., розпорядившись ними на власний розсуд, чим спричинив ТОВ «Мілоан» матеріальних збитків на вказану суму. В подальшому викраденими грошовими коштами розпорядився на власний розсуд, зокрема перерахуванням з особового банківського рахунку ОСОБА_6 в АТ «Універсал Банк» НОМЕР_6, на власний особовий банківський рахунок АТ «Універсал Банк» НОМЕР_7 а також здійсненням безготівкових розрахунків за

товари (послуги). Призначаючи остаточне покарання у виді 5 років позбавлення волі без конфіскації майна та з позбавленням права займатися кредитно-фінансовою діяльністю, яка пов'язана з розпорядженням та використанням кредитних коштів на 2 роки, суд врахував у якості пом'якшуючої обставини відшкодування, однак залишив поза правовою оцінкою питання спеціальної конфіскації майна, одержаного злочинним шляхом[45]. Таким чином, захистивши інтереси власника викраденого майна, невирішеними залишилися проблеми заподіяння шкоди економічним відносинам шляхом залучення злочинних доходів в зазначену сферу. Підтверджує вказані тенденції звітність Держфінмоніторингу України. Так, за узагальненими даними у 2024 році за ст. ст. 209, 209-1, 258-5 КК України при встановленій вартості легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом у сумі 2 926 637 тис грн, накладено арешт на майно в результаті розслідування у сумі лише 163 490 тис грн. Незважаючи на значне (у три рази) зростання суми арештованого майна у 2024 році порівняно з 2023 р. (52 392 тис грн) його розміру суттєво недостатньо для конфіскації лише встановлених правоохоронними органами вартості легалізованого майна, який перевищує останній у 18 разів[87].

Переходячи до питання відповідальності в кримінальному праві юридичних осіб слід зазначити, що у світовій практиці існує три основних моделі зазначеного інституту, а саме: а) традиційна конструкція кримінальної відповідальності юридичних осіб, коли юридична особа поряд з фізичною особою визнається самостійним суб'єктом злочину і у певних випадках підлягає кримінальній відповідальності (Великобританія, США, Австрія, Франція); б) друга конструкція базується на принципі винної кримінальної відповідальності фізичної особи (суб'єкта) за вчинення нею злочину. При цьому, за умови що фізична особа вчиняє злочин в інтересах юридичної особи, то поряд з фізичною особою юридична особа також зазнає кримінальної відповідальності (Швейцарія, Іспанія, Туреччина); в) в третій моделі юридична особа зазнає специфічну адміністративну відповідальність за причетність до злочину, що вчинила фізична особа (Німеччина, Італія, Швеція)[248].

В цілому, підтримка науковою спільнотою ідеї кримінальної відповідальності юридичних осіб обумовлена, передусім, суспільною шкодою, що завдається їхньою протиправною діяльністю громадській безпеці, економіці, навколишньому середовищу, правам споживачів, працюючих громадян, міжнародному правопорядку. І ця діяльність не обмежується лише діями керівників організацій - вона втілюється також у поведінці рядових працівників. Цивільно-правові санкції розглядаються в цьому випадку як недостатньо суворі, такими, що не відображають ступінь суспільної небезпеки вчиненого. У зв'язку з цим, передбаченість в кримінальному законі відповідальності юридичних осіб за легалізацію майна є цілком виправданою та обґрунтованою.

Аналіз норм КК України дає підстави зробити висновок, що наш законодавець як зразок обрав другу конструктивну модель кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Стаття 96-3 КК України до підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру враховує: 1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення, передбаченого у статті 209 КК України; 2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. Як бачимо, вчинення уповноваженою особою юридичної особи (наприклад, фінансової установи, банківської установи тощо) в її інтересах чи від її імені актів легалізації здобутого кримінальним шляхом майна (враховуючи використання як такого віртуальних активів, або ж залучення їх для здійснення чи забезпечення фінансових операцій, трансакцій тощо) або сприяння (навіть неумисне) вчиненню такої легалізації у кримінальному праві України тягне застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Ці підстави є альтернативними. Так, незважаючи на використання законодавцем у ст. 96-3 КК України терміну «підстава» у множині, що, на перший погляд, може свідчити про наявність декількох підстав, аналіз норм інституту заходів кримінально-правового характеру

щодо юридичних осіб дозволяє стверджувати протилежне. Поняття підстави тлумачиться як те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь[224]. Тому підставою слід визнавати щось одне – головне, базове явище, яке є достатньою і необхідною причиною розгляду питання про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Чинне кримінальне законодавство такою підставою визнає вчинення особою кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 96-3 КК України.

Поряд з підставою застосування зазначених заходів вітчизняне кримінальне законодавство визначає й низку умов, дотримання яких є обов'язковим при застосуванні зазначених заходів і підтверджують їх законність і обґрунтованість:

– наявність спеціального суб'єкта. Закон визнає однією з умов застосування зазначених заходів вчинення кримінального правопорушення лише уповноваженою особою юридичної особи. Згідно з приміткою 1 ст. 96-3 КК України під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти будь-яких фізичних осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи, договору, інструкцій або інших усних чи письмових дозволів мають право діяти від імені юридичної особи або представляти її інтереси[118];

– вичерпний перелік діянь. Закон встановлює відповідальність юридичної особи лише за певний перелік кримінальних правопорушень, визначений у ст. 96-3 КК України. Він вичерпний та не підлягає розширеному тлумаченню. Більшість зазначених у ньому складів кримінальних правопорушень пов'язані з фінансуванням злочинної діяльності, корупцією, злочинними посяганнями на основи національної безпеки, легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, злочинами проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку;

– мета скоєння правопорушення: вчинення кримінального правопорушення від імені/в інтересах юридичної особи. Це означає, що метою посягання є досягнення не особистої вигоди правопорушником, а отримання юридичною особою неправомірної вигоди від діяльності її уповноваженої особи. Відповідно до примітки 2 ст. 96-3 КК України кримінальні правопорушення, перераховані в цій статті, в тому числі й передбачене ст. 209 КК України, визнаються вчиненими в

інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності, або якщо неправомірна вигода була запропонована, обіцяна чи надана за вчинення чи невчинення будь-якої дії або за бездіяльність чи вплив на прийняття рішення в інтересах юридичної особи;

– доведеність факту скоєння кримінального правопорушення уповноваженою особою. Згідно з ч. 2 ст. 96-3 КК України підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи є встановлені фактичні обставини, що свідчать про вчинення її уповноваженою особою в інтересах юридичної особи певного переліку кримінальних правопорушень. Це означає, що за загальним правилом підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи є наявність обвинувального вироку суду, що передує у часі самим заходам і підтверджує вину уповноваженої особи у вчиненні кримінального правопорушення, визначеного ч. 1 ст. 96-3 КК України в інтересах юридичної особи. Згадування у ч. 2 ст. ст. 96-3 КК України злочину, передбаченого ст. 209 КК України, є підставою для застосування до юридичної особи, уповноважена особа якої вчинила з використанням віртуальних активів легалізацію майна, заходів кримінально-правового характеру незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи і навіть її встановлення. Таким чином, застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за легалізацію майна, вчинену з використанням віртуальних активів, можливе як у випадку наявності обвинувального вироку відносно уповноваженої особи, так і у випадку звільнення останньої від кримінальної відповідальності («за nereабілітуючих обставин») або відсутності рішення за кримінальним провадженням за наявності фактичних обставин, що свідчать про скоєння зазначеного кримінального правопорушення;

– вид юридичної особи, до якої можуть застосовуються заходи кримінально-правового характеру. Відповідно до ч. 1 ст. 96-4 КК України, у випадках вчинення легалізації майна заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані судом до підприємства, установи чи організації за певними винятками (крім

державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій). У разі реорганізації зазначених юридичних осіб, заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані до їх правонаступників, до яких перейшли майно, права та обов'язки, пов'язані з легалізацією майна та інших правопорушень, передбачених частиною першою статті 96-3 КК України.

До юридичних осіб судом можуть бути застосовані як заходи кримінально-правового характеру: 1) штраф; 2) конфіскація майна; 3) ліквідація; 4) додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру.

З перелічених у ст. 96-6 КК України заходів основними є штраф та ліквідація. Конфіскація майна може застосовуватися лише як додатковий захід до основного у вигляді ліквідації юридичної особи (ст. 96-8 КК України).

За скоєння легалізації майна, одержаного злочинним шляхом (у т.ч. вчинену з використанням віртуальних активів) незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи до юридичної особи можуть застосовуватися додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру: 1) тимчасові обмеження діяльності юридичної особи; 2) тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг.

Важливим елементом застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, окрім виконання заходів призначених судом, є обов'язок останньої відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана.

Як і однойменне кримінальне покарання, захід кримінально-правового характеру щодо юридичної особи у виді штрафу полягає у грошовому стягненні, що підлягає сплаті юридичною особою на підставі судового рішення у розмірі, встановленому КК України. Однак, сам порядок визначення розміру такого штрафу відрізняється від штрафу, передбаченого в системі покарань у ст. 51 КК України. На

цім його основний вид полягає у визначенні двократного розміру незаконно одержаної, запропонованої, обіцяної чи наданої в інтересах юридичної особи неправомірної вигоди та альтернативний. У випадку, коли неправомірну вигоду не було одержано, або її розмір неможливо обчислити, суд, залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, застосовує штраф у таких розмірах: за кримінальний проступок – від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за нетяжкий злочин – від десяти тисяч до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за тяжкий злочин – від двадцяти тисяч до двох мільйонів неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за особливо тяжкий злочин – від сімдесяти п'яти тисяч до семи мільйонів п'ятисот тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян[118].

Ліквідація як основний захід кримінально-правового характеру, щодо юридичних осіб є формою припинення діяльності підприємства, установи або організації, за якої всі її права та обов'язки повністю припиняються без переходу до інших осіб (правонаступників) і застосовується лише у випадках передбачених ч. 1 ст. 96-3 КК України, тобто за наявності кримінальної відповідальності фізичної особи, що вчинила перелічені злочини[118]. Вказане стосується і конфіскації майна. На відміну від кримінального покарання, зазначена конфіскація передбачає лише варіант повної конфіскації майна юридичної особи як додатковий захід при призначенні основного покарання у виді ліквідації.

У випадку встановлення фактичних даних щодо легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, окрім основних, до юридичної особи можуть застосовуватися додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру у вигляді тимчасових обмежень діяльності юридичної особи або тимчасових обмежень в отриманні прав та/або переваг.

Як підтверджує досвід країн, що багато років ведуть боротьбу з відмиванням коштів, використання лише штрафу та ліквідації не надають достатнього інструментарію для протидії вказаному явищу. У зв'язку з цим, значна частина європейських країн урізноманітнює заходи, що сприяють профілактичному та

виправному впливу на діяльність юридичних осіб. Наприклад, згідно з КК Французької Республіки до юридичних осіб окрім штрафу та ліквідації можуть застосовуватися наступні види санкцій: заборона займатися професійною або громадською діяльністю строком до 5 років або безстроково; судовий нагляд строком до 5 років; закриття відокремлених підрозділів підприємства, які здійснили осудні в провину діяння, строком до 5 років або безстроково; виключення з участі в договорах, укладених від імені держави строком до 5 років або безстроково; заборона на звернення з публічними пропозиціями щодо розміщення вкладів та цінних паперів строком до 5 років або безстроково; заборона емісії цінних паперів в передбачених законом випадках строком до 5 років; конфіскація майна; оприлюднення ухваленого вироку в ЗМІ [192, с. 232–239]. Законодавством Сполучених Штатів Америки до додаткових покарань, що можуть бути застосовані до юридичної особи, поряд з штрафом та конфіскацією належать: закриття підприємства/його відділу, шляхом повної конфіскації майна («колективна смертна кара»); формування судом умови, направленої на реформування організації; публічне оприлюднення судового рішення, колективне ув'язнення [192, с. 232–239]. Порівняння дозволяє стверджувати, що тимчасові обмеження, визначені кримінальним законодавством України, також володіють значним запобіжним потенціалом як засіб з протидії легалізації майна.

Тимчасове обмеження діяльності юридичної особи – це заборона для юридичної особи протягом визначеного судовим рішенням строку здійснювати певний вид та/або види діяльності, зокрема: 1) брати участь у публічних та оборонних закупівлях; 2) користуватися ліцензією (зупинення дії ліцензії повністю або частково); 3) брати участь у приватизації державного та комунального майна; 4) брати участь в оренді державного та комунального майна (у тому числі заборона продовження договору оренди); 5) отримувати новий або продовжувати строк дії спеціального дозволу на користування надрами (у тому числі зупинення дії спеціального дозволу на користування надрами); 6) брати участь в органах соціального діалогу, крім утвореної на локальному рівні для ведення колективних переговорів двосторонньої робочої комісії; 7) купувати облігації внутрішніх

державних позик України; 8) створювати та брати участь у роботі саморегульвних організацій; 9) виробляти та розповсюджувати рекламу про власну діяльність; 10) здійснювати спонсорство; 11) брати участь у державно-приватному партнерстві; 12) брати участь у діяльності спільних підприємств (ч. 1 ст. 96-10-1 КК України) [118].

Тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг – це заборона для юридичної особи протягом визначеного судовим рішенням строку отримувати визначені законодавством України права та/або переваги, зокрема: 1) одержувати будь-які пільги та активи від держави та територіальної громади; 2) залучати, використовувати, освоювати кошти міжнародних технічних проектів та міжнародних фінансових операцій; 3) отримувати державну допомогу суб'єктам господарювання (бути отримувачем державної допомоги); 4) набувати статус резидента Дія Сіті; 5) отримувати державну та іншу фінансову підтримку експортної діяльності (ч. 2 ст. 96-10-1 КК України)[118].

Вказані обмеження мають тимчасовий характер і встановлюються строком від шести місяців до трьох років і лише на ту діяльність, в межах якої встановлено зв'язок юридичної особи із суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого ст. 209 КК України. У випадку застосування до юридичної особи додаткового (нефінансового) заходу кримінально-правового характеру у виді тимчасового обмеження користування ліцензією зупиненню підлягають ліцензії виключно на ті види діяльності, у межах яких судом було встановлено зв'язок юридичної особи (ліцензіата) із суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтею 209 КК України.

Таким чином, суд при призначенні заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи у якості додаткового заходу в межах дискреційних повноважень має право застосувати нефінансові заходи кримінально-правового характеру визначені у ст. 96-10-1 КК України. Як і у випадку призначення покарання фізичній особі, застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру вимагає від суду врахування ступеня тяжкості вчиненого її уповноваженою особою кримінального правопорушення, ступеня здійснення кримінально протиправного наміру, розміру завданої шкоди, характеру та розміру

неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжитих юридичною особою заходи для запобігання кримінального правопорушення. У випадку невстановлення особи, що вчинила злочин, передбачений ст. ст. 209, 369, 369-2 КК України судом враховуються характер суспільно небезпечного діяння, діяльність (бездіяльність) юридичної особи, безпосередньо пов'язана із зазначеним суспільно небезпечним діянням, наслідки (потенційні наслідки) вчинення зазначеного суспільно небезпечного діяння, майновий стан юридичної особи, а також вжиті юридичною особою заходи, спрямовані на запобігання правопорушенням, сприяння досудовому розслідуванню та судовому розгляду.

Як бачимо, зазначені заходи можна розглядати як елементи превентивного економіко-кримінологічного механізму, спрямованого на запобігання залученню юридичних осіб до легалізаційних практик, у тому числі й пов'язаних з обігом (використанням) віртуальних активів.

ВИСНОВКИ

Проведене в дисертації наукове дослідження проблематики забезпечення протидії кримінально-правовими засобами вчинюваному з використанням віртуальних активів відмиванню одержаного злочинним шляхом майна дозволяє сформулювати наступні узагальнення й теоретично обґрунтовані висновки, а також пропозиції щодо вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування:

1. Проблема легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної із застосуванням віртуальних активів, – складний багатоаспектний виклик, детермінований трендом оперативного залучення правопорушниками технології блокчейн до методів посягань на засади функціонування національної й міжнародної економік та фінансових систем, що забезпечує більш ефективне відтворення відповідних кримінальних практик та має підвищений криміногенний потенціал, а тому зумовлює необхідність проведення комплексного самостійного дослідження зазначеної проблематики. Аналіз має базуватися на критичному переосмисленні доробку вітчизняної кримінально-правової школи (перш за все, але не виключно – знань, накопичених під час вивчення різних аспектів відмивання майна кримінального походження) у синергії з детальним моніторингом динамічних змін у профільному законодавстві та врахуванням специфіки віртуальних активів як нового «інструменту» вчинення правопорушень.

2. Еволюція наукової доктрини протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні можна розподілити на три ключових етапи, кожен із яких відображає вказані зміни у законодавстві та міжнародних стандартах: перший етап – становлення понятійного апарату та розробка перших досліджень з питань кримінально-правової характеристики та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Другий етап – гармонізація з міжнародними стандартами, що проявилася в численних дослідженнях міжнародних актів з питань легалізації майна, одержаного злочинним шляхом та відповідності

національного законодавства їхнім вимогам. Третій етап – цифровізація та новітні виклики, в якому актуалізувалися проблеми, пов'язані з використанням віртуальних активів (цифрових речей), конвертаційних центрів та впливом воєнних дій.

3. Попри численні публікації за обраною тематикою (на рівні дисертаційних досліджень, наукових статей, оглядів, навчальної та правоінтерпретаційної літератури), значна частина наукових розробок виконана на методологічному та нормативного підґрунті минулого, без урахування змін у національному кримінальному й «антилегалізаційному» законодавстві та міжнародно-правових джерелах, а також в період до інтеграції сучасних цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності людини – легальні й кримінальні. Тому проблеми кримінально-правової протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, потребують окремого комплексного самостійного дослідження. Окрім того, необхідно ураховувати й потребу гармонізації вітчизняного кримінального законодавства і європейських стандартів кримінального судочинства, у тому числі й щодо проблеми запобігання використанню віртуальних активів в легалізації майна, одержаного злочинним шляхом.

3. Кримінологічна специфіка легалізації майна, одержаного злочинним шляхом (зокрема й вчинюваної з використанням віртуальних активів) як універсальної загрози із поширенням міжнародного (транснаціонального) компоненту її генерування, вимагає, щоб при дослідженні та розбудові механізмів запобігання та протидії їй (включаючи кримінальне законодавство, засади здійснення фінансового моніторингу, верифікації клієнтів суб'єктів первинного фінансового моніторингу, основи міжнародного співробітництва у цій сфері тощо) безумовно враховувалися результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів (Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Егмонтської групи підрозділів фінансових розвідок), а також зацікавлених суб'єктів міжнародного права та їх

агентів (Європейський Союз, Світовий банк, Міжнародний валютним фондом, та Організацією Об'єднаних Націй).

4. Порівняння підстав і меж кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за КК України та КК провідних держав ЄС (Німеччини, Бельгії, Франції) надає наступні результати:

– звертає на себе увагу значно ширше коло суспільно небезпечних діянь за бельгійським законодавством, ніж за законодавством України. Крім того, за законодавством Бельгії органи фінансового моніторингу виконують ключову роль (у той час як в Україні роль таких органів більшою мірою допоміжна);

– у Німеччині підстави кримінальної відповідальності за відмивання грошей передбачає кримінальний кодекс, а запобігання та протидію відмиванню регламентує Закон про виявлення доходів, отриманих від тяжких злочинів, який має на меті запобігти приховуванню справжнього походження незаконно отриманих доходів. Вказані нормативні акти також охоплюють ширше, аніж КК України, коло діянь, вчинення яких є підставою кримінальної відповідальності; їх формулювання є більш функціональним і більш простим для сприйняття й тлумачення; у порівнянні з ними об'єктивна сторона кримінального правопорушення викладена у ст. 209 КК України більш деталізовано й казуїстично; КК Німеччини характеризується максимально широким підходом до визначення предикатних діянь; КК Німеччини передбачає можливість кримінальної відповідальності за необережне відмивання майна;

– французьке кримінальне законодавство у питаннях протидії відмиванню грошей застосовує більш широкий та більш гнучкий підхід, що охоплює будь-яке можливе сприяння приховуванню походження злочинних доходів («активи або доходи вважаються прямими або непрямими доходами від злочину або правопорушення, коли матеріальні, правові або фінансові умови інвестування, приховування або конверсії не можуть мати іншого виправдання, окрім приховування походження або бенефіціарного власника цих активів або доходів», у той час як у КК України увага зосереджена на конкретизації та визначенні вичерпного кола тих дій, фінансових операціях або правочинах, які можуть бути

вчинені щодо майна, одержаного злочинним шляхом; у КК Франції передбачена презумпція визнання активу предметом легалізації майна, якщо транзакція, здійснена за допомогою криптоактиву з інтегрованою функцією анонімізації або за допомогою будь-якого типу облікового запису чи методу, що дозволяє анонімізацію або непрозорість транзакцій з криптоактивами, умови інвестування, приховування або конверсії не мають іншого виправдання, окрім приховування походження або бенефіціарного власника цих активів або доходів.

5. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, полягають в такому: а) вчинюване з використанням віртуальних активів відмивання кримінально одержаних коштів за характером суспільної небезпеки відповідає цій властивості кримінального порушення, передбаченого ст. 209 КК України; б) за ступенем суспільної небезпеки така форма легалізації, яка стає типовою, відрізняється від традиційних актів таких кримінальних практик у бік підвищення загроз для економіки, міжнародного іміджу держави та правосуддя. Додатково небезпечності таким новітнім практикам надає висока ефективність приховування від контролю й виявлення операцій з легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, в яких застосовано віртуальний актив. Таким чином, ці акти легалізації вимагають адекватної кримінально-правової оцінки та відповідної їхній небезпеці міри й ступеню суворості кримінально-правового впливу.

Легалізація майна, вчинювана з використанням віртуальних активів, має підвищений ступінь суспільної небезпечності, що слід урахувати при створенні моделі кримінально-правового реагування на такий актуальний кримінальний тренд та дозволяє поставити на обговорення питання про застосування більш суворих засобів і меж кримінально-правового впливу. Наразі, за чинної редакції ст. 209 КК України, це може відбуватися при визначенні виду і розміру заходу кримінально-правового характеру в межах, визначених санкціями зазначеної статті (врахування ступеню небезпеки таких новітніх форм при призначенні покарання чи звільнення від нього). У перспективі ж може бути поставлене питання про передбачення цього способу як кваліфікуючої ознаки у межах ст.209 КК України.

6. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювана з використанням віртуальних активів, є одним із високонебезпечних злочинів, який здатен шкодити одночасно низці об'єктів кримінально-правової охорони та боротися з яким вимагають як внутрішні (національні) інтереси України, так і її міжнародні зобов'язання. Пріоритетними засобами протидії таким практикам має бути удосконалення регулятивного законодавства, а використання кримінального права слід розглядати як *ultima ratio*. Між тим, наявні в кримінально-правовій системі України засоби, перш за все кримінальна відповідальність, дозволяють позитивно впливати на рівень і динаміку таких кримінальних правопорушень. Зокрема, підстави, межі та засоби диференціації кримінальної відповідальності за статтею 209 КК України здатні забезпечувати досить потужний попереджувальний, каральний та виправний вплив на осіб, викритих у легалізації злочинно здобутих ресурсів.

7. Протиправність діяння «легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» і у цілому, і при вчиненні її з використанням віртуальних активів, зумовлена заборонами та покладеннями на відповідних суб'єктів юридичних обов'язків щодо її недопущення, на підставі правових норм, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та Конвенцією Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, що має бути враховано при вирішенні питання про зміст родового, видового й безпосереднього об'єктів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України (у т.ч. щодо його вчинення з використанням віртуальних активів).

Безпосереднім об'єктом легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів, доцільно визнати правовідносини у сфері здійснення господарської діяльності, що регламентована низкою нормативно-правових актів, а також запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, регламентація яких здійснюється відповідно до Закону № 361-ІХ

8. Враховуючи стан регулятивного законодавства на час написання дисертації, віртуальні активи не є грошима, окремою річчю або сукупністю речей; водночас вони розглядається як предмет, що обумовлює виникнення майнових прав та обов'язків, які, власне, є майном згідно із його визначенням у ст. 190 ЦК України.

Відповідно, вони відповідають ознакам предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

9. Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» від 17 листопада 2010 року № 2698-VI в Україні свідомо обмежено коло предикатних діянь. Таке обмеження знижує ефективність протидії кримінально-правовими засобами. Зазначений у додатку до зазначеної Конвенції перелік доцільно використовувати як орієнтовний та скасувати зроблене в Законі № 2698-VI застереження, а також змінити формальний індикатор предикатного діяння зі «злочинного» на «кримінально протиправне діяння», що дозволить органам, які здійснюють кримінальне провадження чи фінансовий моніторинг, виконувати відповідні процесуальні дії з моменту виявлення фактів легалізації (відмивання) майна, не очікуючи винесення обвинувального вироку суду і набрання ним законної сили щодо такої протиправної поведінки.

10. З об'єктивної сторони легалізація майна, вчинювана з використанням віртуальних активів, характеризується низкою альтернативних діянь: 1) набуття, 2) володіння, 3) використання, 4) розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. У диспозиції ст. 209 КК України зазначаються й інші дії, вчинення яких утворює закінчений склад цього кримінального правопорушення: 1) здійснення фінансової операції, 2) вчинення правочину з таким майном, або 3) переміщення, 4) зміна форми (перетворення) такого майна, або 5) вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування а) походження такого майна або б) володіння ним, в) права на таке майно, г) джерела його походження, д) місцезнаходження.

Застосування щодо такої кримінально протиправної поведінки словосполучення «у тому числі» свідчить, що такі діяння належать або до набуття, або до володіння, або до використання, або до розпорядження майном, стосовно якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом.

На цім використанні віртуальних активів під час вчинення цих діянь є одним із можливих способів легалізації майна, який не входить до обов'язкових ознак об'єктивної сторони та наявність якого не впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення.

11. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – це процес і одночасно результат фактичного приховування та (або) маскуванню його незаконного походження, надання йому вигляду законного. Всі діяння, передбачені диспозицією ст. 209 КК України, є процесом легалізації, та здійснюються для досягнення зазначеного результату. Втім, наразі український законодавець, вказавши у диспозиції ст. 209 КК України перелік дій, спрямованих на досягнення легалізації, визнає їх необхідними і достатніми для наявності об'єктивної сторони навіть у випадку, коли вони фактично не призвели до приховування або маскуванню незаконного походження майна та надання йому вигляду законного. Таким чином, у диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України була застосована законодавча конструкція кримінального правопорушення з усіченим складом. Водночас, вона застосовується законодавцем щодо кримінально протиправної поведінки, яка, становить підвищену або високу суспільну небезпеку (ст.ст. 109, 110, 111, 258, 255, 257, 294, 376 КК України). Наведене дає нам підстави стверджувати про відсутність достатніх підстав для використання законодавчої конструкції диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України як кримінального правопорушення з усіченим складом. *Вважаємо за можливе запропонувати авторську редакцію диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, як кримінального правопорушення з матеріальним складом.*

12. Аналізуючи ознаки суб'єкта легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненому з використанням віртуальних активів, згідно зі ст. 209 КК України, ставиться під сумнів доцільність зменшення загального віку

кримінальної відповідальності, запропонована у проєкті нового КК України. Констатується, що більшість суспільно небезпечних діянь, передбачених на сьогодні ст. 209 КК України, може бути вчинена виключно у разі досягнення особою 18-ти річного віку.

13. Вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фізичною особою – суб'єктом первинного фінансового моніторингу або уповноваженою фізичною особою юридичної особи – суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також службовою особою суб'єкта державного фінансового моніторингу, не тільки є підставою для дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної чи кримінальної відповідальності зазначених осіб за неналежне виконання ними своїх функцій та недотримання передбачених законодавством вимог, заборон або обмежень, а й за ст. 209 КК України. Тому вважаємо цілком доцільним, враховуючи законодавчий досвід держав-членів ЄС, передбачити підстави кримінальної відповідальності за кваліфіковану та особливо кваліфіковану легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, для таких спеціальних суб'єктів.

14. Розглядаючи проблеми визначення суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, ми погоджуємося з позицією більшості науковців, що вина може характеризуватися виключно прямим умислом, адже при вчиненні легалізації особа усвідомлює суспільну небезпеку своїх дій і бажає вчинити дії, описані у диспозиції цієї кримінально-правової норми. Кримінально протиправне діяння, передбачене ч. 1 ст. 209 КК України, має законодавчу конструкцію як кримінальне правопорушення з формальним складом, що апріорі виключає саму можливість розглядати щодо нього психічне ставлення винного, яке характеризується як необережною, так й змішаною (подвійною, складною) формою вини.

Водночас, визнано доцільним встановлення підстав кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів, з необережності (за прикладом, зокрема, країн-членів ЄС)

15. Кваліфікуючі ознаки, передбачені ст. 209 КК України, є типовим засобом диференціації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинювану з використанням віртуальних активів, який використовується для розмежування відповідальності залежно від обставин об'єктивного або суб'єктивного характеру, що змінюють ступень суспільної небезпечності досліджуваного діяння.

Аналіз кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом дає підстави стверджувати про використання законодавцем як таких обставин традиційних для вітчизняного кримінального законодавства ознаки, зокрема ті, які стосуються співучасті, множинності та розміру заподіяної шкоди.

16. Ураховуючи суперечливість судової практики та чинного законодавства щодо розуміння форм співучасті як різновиду кваліфікуючих обставин, слід виходити з того, що легалізація майна, вчинена з використанням віртуальних активів за попередньою змовою групою осіб, охоплює випадки спільного вчинення цього злочину на основі попередньої домовленості незалежно від того, чи виконували співучасники ролі співвиконавців, чи мали інший розподіл функцій.

Під легалізацією майна, вчиненою з використанням віртуальних активів організованою групою, слід розуміти вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 209 КК України декількома особами (трьома і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

17. Під повторністю легалізації майна, вчинюваної з використанням віртуальних активів слід визнавати вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених ст. 209 КК України (як з використанням віртуальних активів, так і без такого компонента кримінальної діяльності), якщо при цьому за перше вчинене кримінальне правопорушення особу не було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення не було погашено або знято.

Враховуючи наявність у КК України інших норм, спрямованих на запобігання використанню майна (коштів), одержаного злочинним шляхом пропонується передбачити у якості кваліфікуючої обставини за ч. 2 ст. 209 КК України спеціальну повторність у випадку вчинення особою будь-якого з кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 198, 209-1, 306, 396 КК України.

18. Великий та особливо великий розмір майна одержаного злочинним шляхом як кваліфікуюча та особливо кваліфікуюча обставини характеризують предмет злочинного посягання, а саме вартість зазначеного майна, а не суспільно небезпечні наслідки злочинного діяння. Визначені у примітці до ст. 209 КК України значення великого та особливо великого розміру майна, враховуючи небезпеку для економіки України, загрозу її криміналізації, а також вливання «брудних» грошей у фінансовий сектор як наслідок легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, є цілком виправданими та обґрунтованими.

19. Типовою формою примусового впливу, який потенційно визначає форми й межі реалізації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є ізоляція засудженого та поміщення його на певний (від 3-х до 12-ти років) строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Додатковими обов'язковими обмеженнями прав і свобод винного як кримінально-правовий засіб протидії легалізації мана, вчинюваній з використанням віртуальних активів, є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскація майна.

Санкції за передбачений ст. 209 КК України злочин, визначає його місце в основній класифікації кримінальних правопорушень (ст. 12 КК України) як тяжкого (за наявності простого чи кваліфікованого складів) та особливо тяжкого (за наявності особливо кваліфікованого складу), що зумовлює особливості кримінальної відповідальності особи за цей злочин: 1) неможливість застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності; 2) встановлення строку давності злочину в десять або п'ятнадцять років; 3) його скоєння стійким ієрархічним злочинним об'єднанням може вважатись підставою для кваліфікації діяння як такого, що вчинене злочинною організацією; 4) за наявності в сукупності

злочину, передбаченого ст. 209 КК України суд може призначити остаточне покарання за сукупністю злочинів, вийшовши за межі використаних при цьому санкцій, у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України, а при призначені покарання за сукупністю вироків при наявності ч. 3 ст. 209 КК України загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років; 5) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване до засудженого за ч. 1 ст. 209 КК України після фактичного відбуття ним не менше двох третин строку покарання, призначеного судом, а за ч. 3 ст. 209 КК України не менше трьох чвертей строку покарання; 6) строк погашення судимості становить шість (за ч. 3 ст. 209 КК України – вісім) років з дня відбуття покарання (основного та додаткового), а зняття судимості заборонене.

20. Враховуючи реалізації превентивної функції як основну мету покарання у виді позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю, у якості обов'язкового додаткового покарання може призначатися за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинену з використанням віртуальних активів, не лише особам, які безпосередньо вчиняли вказаний злочин з використанням відповідної посади, а також іншим учасникам протиправного діяння.

21. На відміну від фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України) та фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу (ст. 110-2 КК України), легалізація майна, одержаного злочинним шляхом безпосередньо не пов'язана з насильницькими діями і, на нашу думку, допускає застосування альтернативних позбавленню волі видів кримінальних покарань, зокрема обмеження волі.

22. Дотримуючись єдиного підходу до правил конструювання санкцій статті пропонуються уточнити межі покарання у відповідних частинах ст. 209 КК України, зокрема:

– санкцію частини 2 викласти в наступній редакції: *«караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права*

обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох років та з конфіскацією майна»;

– санкцію частини 3 викласти в наступній редакції: *«караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від трьох до п'яти років та з конфіскацією майна».*

З метою виключення неоднозначності тлумачення у застосуванні конфіскації майна як обов'язкового додаткового покарання за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом рекомендується доповнити ч. 2 ст. 59 КК України вказівкою на ст. 209 КК України.

23. Для забезпечення протидії кримінально-правовими засобами досліджуваним кримінальним практикам легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненої з використанням віртуальних активів, можуть застосовуватися й інші заходи кримінально-правового характеру. Найбільш дієвими серед них є спеціальна конфіскація та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Наразі в практиці відзначається більш ніж значний дисбаланс між застосуванням спеціальної конфіскації за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (сучасна судова практика містить лише поодинокі його випадки) та підтвердженою рішеннями судів загальною сумою легалізованих доходів (у 2025 році вона склала понад 13 млрд грн), що потребує посилення уваги до поширення спеціальної конфіскації на вказані правопорушення.

24. Застосування інших заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб передбачає наявність відповідних підстав та умов їх застосування. Підставою застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру визнається: 1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення, передбаченого у статті 209 КК України; 2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. Умовами застосування зазначених заходів виступають: 1) наявність спеціального суб'єкта; 2) вичерпний перелік діянь; 3) мета скоєння правопорушення; 4) доведеність факту скоєння кримінального правопорушення уповноваженою особою; 5) види юридичних осіб, до яких можуть застосовуються заходи кримінально-правового характеру. Основними заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб виступають штраф та ліквідація. Додатковими заходами є нефінансові заходи кримінально-правового характеру та конфіскація, при цьому остання застосовується лише як додаткове до основного у виді ліквідації юридичної особи.

Враховуючи досвід зарубіжних країн доцільним є поряд з основними видами кримінально-правових заходів щодо юридичних застосовувати додаткові (нефінансові) заходи (ст. 96-10-1 КК України), що сприятимуть профілактичному та виправному впливу на діяльність юридичних осіб та мають значний попереджувальний потенціал, зокрема повне або часткове зупинення ліцензії, заборона участі у приватизації державного та комунального майна, купівлі облігацій внутрішніх державних позик України, користування надрами тощо.

25. З урахуванням проведеного дослідження висувуються авторські пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КК України:

25.1. Визнавши посягання, передбачене ст. 258-8 КК України «Фінансування тероризму», ближчим за своїм об'єктом до кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, перенести його до розділу XX КК України та ст. 440 КК України викласти у новій редакції:

«Стаття 440. Розповсюдження зброї масового знищення

Розробка, виробництво, придбання, володіння, експорт, перевантаження, посередництво в операціях з транспортування, передача, накопичення або використання зброї масового знищення, засобів її доставки та пов'язаних з нею матеріалів, технологій, товарів, програмного забезпечення, послуг та експертиз, заборонені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також фінансування таких дій -

караються позбавленням волі на строк від трьох до десяти років»;

25.2. частину 1 ст. 55 КК України доповнити вказівкою на те, що позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, призначається на строк до п'яти років;

25.3. доповнити ч. 2 ст. 59 КК України вказівкою на ст. 209 КК України.

25.4. Викласти ст. 209 КК України у новій редакції:

«Стаття 209. Легалізація (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом

1. Легалізація (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, тобто умисне набуття, володіння, використання, розпорядження або інші дії з майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання внаслідок вчинення кримінально протиправного діяння, що містить ознаки злочину, яке призвело до приховування або маскуванню його незаконного походження та надання йому вигляду законного, –

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 198, 209-1, 306, 396 цього Кодексу, або особою, яка є суб'єктом первинного фінансового моніторингу або уповноваженою фізичною особою юридичної особи – суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Code pénal République française. Accueil Légifrance.fr - le service public de la diffusion du droit. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/ (дата звернення: 01.03.2024).
2. Code Penal of Belgium. URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1867/06/08/1867060850/justel#LNK0019> (дата звернення: 10.01.2025).
3. Convention relative au blanchiment, au dépistage, à la saisie et à la confiscation des produits du crime. Strasbourg, 8.XI.1990. URL: https://rm.coe.int/168007bd2f?utm_source (дата звернення: 22.07.2025).
4. Cour de cassation, criminelle, Chambre criminelle, 3 avril 2019, 18-82.298. Accueil Légifrance.fr - le service public de la diffusion du droit. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038373520?utm_source (дата звернення: 18.12.2025).
5. Criminal code of the Republic of Azerbaijan. URL: <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/Criminal%20Code%20Azer.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).
6. Criminal Code of the Republic of Estonia. URL: <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-12/Criminal%20Code%20of%20the%20Republic%20of%20Estonia%20%282021%2C%20as%20amended%202023%29%20%28English%29.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).
7. Dehtiar R. O. Foreign experience in legal regulation of anti-laundering (legalization) of property obtained by criminal means with the help of digital currency. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 4. P. 301–303. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/71> (дата звернення: 05.11.2025).
8. Falk v the Netherlands (2004). European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-67305&filename=001-67305.pdf&TID=thkbhnilzk> (дата звернення: 18.11.2025).

9. Gesetz über das Aufspüren von Gewinnen aus schweren Straftaten. Bundesamt für Justiz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gwgg_2017/index.html (дата звернення: 06.11.2022).

10. Hafter E. Die Delikts – Und Straffhigkeit Der Personenverbnde. BiblioBazaar, 2010. 186 p.

11. Kodeks karny. Ustawa z dnia czerwca 1997 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/download;jsessionid=574AB6941F71C2606EBBFCA05FA72B55?id=WDU19970880553&type=3> (дата звернення: 06.09.2023).

12. LOI n° 2024-42 du 26 janvier 2024 pour contrôler l’immigration, améliorer l’intégration. Accueil Légifrance.fr - le service public de la diffusion du droit. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000049043140/2024-01-28 (дата звернення: 08.01.2023).

13. LOI n° 2025-532 du 13 juin 2025 visant à sortir la France du piège du narcotrafic. Accueil Légifrance.fr - le service public de la diffusion du droit. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/article_jo/JORFARTI000051734896 (дата звернення: 06.01.2023).

14. Loi n° 96-392 du 13 mai 1996 relative à la lutte contre le blanchiment et le trafic des stupéfiants et à la coopération internationale en matière de saisie et de confiscation des produits du crime. Accueil Légifrance.fr - le service public de la diffusion du droit. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006492688/1996-05-14> (дата звернення: 07.01.2023).

15. Popper N. Digital Gold: Bitcoin and the Inside Story of the Misfits and Millionaires Trying to Reinvent Money. New York : Harper Paperbacks. 2015. XV, 398 p.

16. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 (Text with EEA relevance) Text with EEA relevance. Publications Office of the European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/92d9c8a8-b47a-11ee-b164-01aa75ed71a1> (дата звернення: 13.11.2024).

17. Richtlinie (EU) 2015/849 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 20. Mai 2015 zur Verhinderung der Nutzung des Finanzsystems zum Zwecke der Geldwäsche und der Terrorismusfinanzierung, zur Änderung der Verordnung (EU) Nr. 648/2012 des Europäischen Parlaments und des Rates und zur Aufhebung der Richtlinie 2005/60/EG des Europäischen Parlaments und des Rates und der Richtlinie 2006/70/EG der Kommission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/ALL/?uri=CELEX:32015L0849> (дата звернення: 18.12.2024).

18. Strafgesetzbuch. Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html#BJNR001270871BJNE044902307> (дата звернення: 05.11.2022).

19. Zschüschen v. Belgium (2017). European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174209> (дата звернення: 22.1.2022).

20. Азаров Д. С., Калуп А. В. До питання про доповнення Кримінального кодексу України «термінологічним розділом» та визначення у ньому кваліфікуючих ознак злочинів. *Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України*. Харків : Права людини, 2011. С. 44–48.

21. Айдинян А. В. Розуміння вини у фінальній теорії кримінального права: конкретний зміст та його ознаки. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 1 (35). С. 58–67.

22. Айдинян А. В. До питання зворотної дії в часі Закону № 361-IX від 06.12.2019 щодо кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 423–426.

23. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму / Департамент фінансових розслідувань; Державна служба фінансового моніторингу України. 2012. С. 68. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D0%94%D0%A1%D0%A4%D0%9C%D0%A3/2012%2027%2012_2012.pdf (дата звернення: 06.07.2023).

24. Андрушко П. П., Короткевич М. Є. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: кримінально-правова характеристика. Київ : Юрисконсульт, 2005. 292 с.
25. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія : підручник. Вид. 3-тє, випр. та доп. Київ : Генеза, 2006. 656 с.
26. Антонюк Н. О. Усічений склад злочину: необхідна юридична конструкція чи міф? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2014. № 11. Т. 2. С. 87–89.
27. Арманов М. Г. Окремі питання визначення вини у злочинах з формальним складом. *Репозитарій (відкритий електронний архів) Національного університету «Одеська юридична академія»*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e3f92ce4-76aa-46c8-a5d5-88c09cbf585e/content> (дата звернення: 06.01.2025).
28. Бажанов М. І. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге видання, переробл., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
29. Балобанова Д. О., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальне правопорушення та його види : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 71 с.
30. Бандурка О. М., Симовьян С. В. Україна проти «брудних» грошей : наук.-практ. посіб. Харків : Основа, 2003. 224 с.
31. Барановський О. І. Відмивання грошей: сутність та шляхи запобігання : монографія / рец.: В. І. Голіков, Б. Й. Пасхавер ; Національна академія наук України, Ін-т економічного прогнозування. Харків : Вид-во Форт, 2003. 472 с.
32. Батиргарєєва В. С. Легалізація доходів, одержаних від розкрадання бюджетних коштів під час дорожньо-будівельних робіт: до кримінологічного аналізу проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 245–265.

33. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 296 с.
34. Баулін Ю. В. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності. *Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали наук. полілогу (м. Харків, 7 верес. 2018 р.) / упор. Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко. Харків : Право, 2018. С. 11–25.
35. Беніцький А. С. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: проблеми кримінально-правової кваліфікації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 32–37.
36. Берзін П. С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2007. 392 с.
37. Бідна О. І. До питання про визначення поняття «інші заходи кримінально-правового характеру». *Науковий вісник «Міжнародного гуманітарного університету»*. Серія: Юриспруденція. 2018. Вип. 32. С. 98–101.
38. Борисов В. І. НТП і питання кримінально-правової охорони безпеки виробництва. *Правова держава* : республік. міжвідом. зб. наук. пр. Київ, 1992. Вип. I. С. 80–86.
39. Боровик А. В. Правові проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері легалізації доходів. *Науковий вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. 2021. Вип. 188. С. 105–113.
40. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 713 с.
41. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. Київ : Атіка, 2005. 224 с.
42. Вирок Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 04.04.2022 р. Справа № 274/1472/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103849145> (дата звернення: 07.06.2025).

43. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 08.09.2025 року. Справа № 127/8781/25 URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/130046354> (дата звернення: 08.12.2025).

44. Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 22.11.2024 р. Справа № 695/2156/24 URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/123223085> (дата звернення: 08.01.2025).

45. Вирок Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 29.05.2024 р. Справа № 676/1425/24. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/119404954> (дата звернення: 08.01.2025).

46. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 07.10.2024 р. Справа № 592/16081/24. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/122123853> (дата звернення: 08.01.2026).

47. Вирок Костопільського районного суду Рівненської області від 24.05.2024 р. Справа № 564/1976/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/119295796> (дата звернення: 08.01.2026).

48. Вирок Попільнянського районного суду Житомирської області від 17.06.2022 р. Справа № 288/801/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104807401> (дата звернення: 05.01.2025).

49. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 31.10.2019 р. Справа № 243/3955/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85305626> (дата звернення: 05.01.2025).

50. Висновок Головного науко-експертного управління щодо проекту Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 15.11.2010 р. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0186&skl=7 (дата звернення: 05.01.2025).

51. Витяг з ухвали Верховного Суду України від 11 листопада 2003 р. *Рішення Верховного Суду України у кримінальних справах (РВСУ)*. 2004. Вип. 1 (8). С. 97–99.

52. Витяг з ухвали Верховного Суду України від 17 березня 2005 р. *Рішення Верховного Суду України у кримінальних справах (РВСУ)*. 2005. Вип. 2 (11). С. 110–111.
53. Вознюк А. А. Організовані форми співучасті за Кримінальним кодексом України. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 97–106.
54. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні : проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / Верховна Рада України, Ін-т законодавства. Київ, 2002. 634 с.
55. Гладковський М. О. Продовження дискусії щодо визначення безпосереднього об'єкту легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 272–277.
56. Гладковський М. О. Тлумачення окремих ознак суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, з урахуванням положень національного та міжнародного антилегалізаційного законодавства. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 258–264.
57. Гладковський М. О. Форми і способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85, Ч. 3. С. 248–251.
58. Гладковський М. Соціальна зумовленість чергових змін до статті 209 Кримінального кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 175–181.
59. Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : Харків юридичний, 2006. 384 с.
60. Гончарук В. С. Види предикатних злочинів у вітчизняному кримінальному законодавстві. *Наше право*. 2020. № 3. С. 105–115.

61. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
62. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 05.01.2025).
63. Гринько С. І. Кримінально-правові механізми протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Юридичний вісник України*. 2020. № 3. С. 56–64.
64. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.
65. Даниленко Т. В. Правові засади боротьби з відмиванням грошей у національному та міжнародному вимірі. *Міжнародне та європейське право*. 2019. № 6. С. 33–43.
66. Дегтяр Р. О. Цифрова валюта як предмет кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Особлива частина Кримінального кодексу України: система та зміст: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 20–23 жовт. 2021 р.* / редкол.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, І.А. Вишнеvsька. Харків: Право, 2022. С. 200–203.
67. Денисова А. В. Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, та офшорні зони: симбіоз явищ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 87–93. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/18.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
68. Денисова Т. А. Функції кримінального покарання : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-та внутр. справ, 2004. 324 с.
69. Джевага-Третьякова С. Ю. Міжнародно-правове регулювання протидії відмиванню грошей : дис. ... д-ра філософії : 293. Одеса, 2025. 206 с.
70. Директива (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text (дата звернення: 05.01.2025).

71. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС : міжнародний документ від 20.05.2015 № 2015/849. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-15#Text (дата звернення: 13.11.2025).

72. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89–93.

73. Дудоров О. О. Верховенство права: окремі кримінально-правові аспекти. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 жовтня 2017 р. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. С. 82.

74. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

75. Дудоров О. О. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльний аналіз положень чинного і перспективного кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 341–348. URL: https://lsej.org.ua/8_2023/79.pdf (дата звернення: 07.09.2025).

76. Дудоров О. О. Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання: поняття, правова природа, значення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 204–211.

77. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.

78. Дудоров О. О. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Велика українська кримінологічна енциклопедія* : у 2 т. Т. 1: А-Л / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова); О. М. Бандурка (співголова) та ін.; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. С. 823–828.

79. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти фінансів за проектом нового Кримінального кодексу України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1. С. 93–132

80. Думчиков М. О. Способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у кіберпросторі. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 5. С. 330–334. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anprpr_2022_5_63 (дата звернення: 29.12.2023).

81. Євдокімова О. В. Поняття та класифікація інших заходів кримінально-правового характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 182–185. URL: http://lsej.org.ua/6_2020/47.pdf (дата звернення: 23.11.2024).

82. Ємельянов В. П. Злочини терористичної спрямованості. Харків : Рубікон, 1997. 160 с.

83. Журавель В. А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : науково-практичний посібник. Харків : Одіссей, 2005. 312 с.

84. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 16.01.2003 р. № 430-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-15#Text> (дата звернення: 06.02.2024).

85. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 07.10.2014 р. № 1689-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#n7> (дата звернення: 07.09.2025).

86. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 03.07.2023).

87. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2024 рік «Про стан запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в державі» / Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/gromadjanam/vzamidija-z-gromadskistu/vidkriti-dani/5785-vidomosti-pro-stan-zapobigannya-ta-protidiji-legalizacziji-vidmivannyyu-doxodiv-oderzhanix-zlochinnim-shlyaxom-finansuvannyyu-terorizmu-ta-finansuvannyyu-rozpovsyudzhennyya-zbroji-masovogo-znishhennyya-v-derzhavi.html> (дата звернення: 05.01.2025).

88. Ільїна О. В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

89. Ільїна О. В. Обтяжуючі обставини в механізмі утворення кваліфікованих складів злочинів. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України* : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 196–198.

90. Каменський Д. В., Дудоров О. О. Відмивання злочинних доходів через операції з віртуальними валютами: нова загроза економічній безпеці. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 500–509. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/90.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

91. Каменський Д. В., Титаренко С. С. Віртуальні активи як інструмент легалізації майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 80. Частина 2. С. 41–50. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/8-1.pdf> (дата звернення: 08.11.2025).

92. Карчевський М. В. Перспективи кримінально-правового регулювання та гіпотези технологічного прогресу. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 жовтня 2018 р. Харків : Право, 2018. С. 123–128.

93. Карчевський М. В. Практика протидії кримінальним правопорушенням у сфері використання інформаційних технологій. *Питання боротьби зі злочинністю*

: зб. наук. пр. Харків : Право. 2024. Вип. 48. С. 116–121. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/321503> (дата звернення: 10.10.2025).

94. Кашицька А. Ю. Форми об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 257 Кримінального кодексу України. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 156–161.

95. Клименко С. В. До питання особливостей суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Право.ua*. 2023. № 4. С. 119–126. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4/Pravo_ua_2023_4_119.pdf (дата звернення: 15.11.2025).

96. Ковальчук В. М. Проблеми кримінально-правового регулювання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Проблеми законодавства*. 2019. № 4. С. 83–91.

97. Козич І. В. Захист інформаційних комунікацій засобами політики в сфері боротьби зі злочинністю. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків : матеріали міжнародної науково-практичної конференції»* (м. Харків, 9-10 жовтня 2014 року). Харків, 2014. С. 161–164.

98. Козич І. В. Кримінально-правова політика: функції та функціонування : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2020. 300 с.

99. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Рада Європи; міжнародний документ від 08.11.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text (дата звернення: 16.11.2022).

100. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.11.2022).

101. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Рада Європи; міжнародний документ від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text (дата звернення: 16.11.2022).

102. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.11.2022).
103. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 416 с.
104. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : монографія. Юрид. акад. МВС України. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
105. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 232 с.
106. Красноборов О. Ретроспектива законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 202–206.
107. Кривонос Л. В. Міжнародний досвід державних механізмів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=730> (дата звернення: 09.02.2024).
108. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
109. Крижановський М. В., Яценко А.М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб : монографія. Харків : Право, 2020. 264 с.
110. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
111. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. О. Беньківський [та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Юрид. ф-т. Стер. вид. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 506 с.

112. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 428 с.

113. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.

114. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник/В. М. Трубников, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. В. М. Трубникова. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 444 с.

115. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.

116. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.

117. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1112 с.

118. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.01.2026).

119. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за ред. Копотуна І. М. Київ : Професіонал, 2020. Т. 2 : Особлива частина. 864 с.

120. Кундельська І. С. Запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... доктора філософії : 081 Київ, 2024. 272 с.

121. Кутепов І. О. Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень : дис. ... доктора філософії : 081. Одеса, 2025. 205 с.

122. Куц В. М. Новий Кримінальний кодекс України: яким йому бути. Харків : Ксилон, 1999. 204 с.
123. Куц В., Триньова Я. Щодо поняття кримінального правопорушення та його видів. *Legal Horizons*. 2024. Т. 21. № 2. С. 46–52.
124. Куцевич М. П. Проблеми визначення меж застосування КК України у відповідності з вимогами міжнародних актів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. *Європейські перспективи (політика, економіка, право)*. 2014. № 7. С. 79–83.
125. Лащук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 262 с.
126. Лемішко Ю. Ю. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою як кваліфікуюча ознака та обставина, що обтяжує покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 35. Частина II. Том 3. С. 91-95.
127. Лист Ф. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление. М.: Инфра-М. 2004. 110 с.
128. Литвиненко О. В. Спеціальна конфіскація майна як засіб протидії легалізації злочинних доходів. *Право України*. 2020. № 9. С. 22–30.
129. Лозінська І.А. До питання про поняття та зміст заходів кримінально-правового характеру. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 185–192. URL: http://files.visnikkau.org/200000585-626ac645ef/Visnyk8_21.pdf (дата звернення: 05.08.2025).
130. Майнінг криптовалют: з чого починати, і чи варта шкурка вичинки. Розбір Finance.ua. URL: <https://finance.ua/ua/saving/majnyng-kryptovalut> (дата звернення: 05.01.2025).
131. Малишев Б. В. Обмеження дії презумпції невинуватості у практиці Європейського суду з прав людини (теоретико-правові аспекти). *Науковий вісник Ужгородського національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 8, ч. 1. С. 83–89.

132. Марисюк К. Б, Кіндрацька І. В. До питання про усічений склад злочину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 196–198. URL: https://lsej.org.ua/3_2018/57.pdf (дата звернення: 09.01.2025).
133. Марітчак Т. М. Помилки у кваліфікації злочинів : монографія. Київ : Атіка, 2004. 118 с.
134. Мармура О. З. Система ознак, що кваліфікують злочин за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2016. 270 с.
135. Мезенцева І. Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 215 с.
136. Мирошниченко Н. А. Конструкція складу злочину та її значення для кваліфікації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 841–844.
137. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса : Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. 132 с.
138. Міловідов Р. М. Ефективність кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 20 с.
139. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 1152 с.
140. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
141. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. Київ : Атіка, 1999. 464 с.
142. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. і доповн. Київ : Юридична думка, 2012. 1316 с.

143. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2018. 1368 с.
144. Нижник І. В. Структура змісту умислу та її особливості в злочинах із формальним складом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 247–249. URL: https://www.lsej.org.ua/4_2019/68.pdf (дата звернення: 08.03.2024).
145. Нікітін А. О. Сутність і види помилок у кримінальному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 8 С. 242–245.
146. Ніколаєнко Т. Б., Омельчук В. А. Кваліфікація кримінальних правопорушень: актуальні проблеми : підручник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2022. 504 с.
147. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2012. 432 с.
148. Орловський Р.С. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2004. Том 27 (66). № 1. С. 187–193.
149. Основи кваліфікації злочинів : навч. посіб. / [М. І. Панов, І. О. Зінченко, О. О. Володіна та ін.] ; за заг. ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2019. 378 с.
150. Павлик Л. В. Засоби диференціації кримінальної відповідальності, передбачені в Особливій частині КК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. No2. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-2/content.html> (дата звернення: 02.02.2024).
151. Палій М., Назимко Є. Помилки у визначенні міри покарання в кримінально-правових санкціях (постановка проблеми). *Юридична Україна*. 2009. № 8 (80) С. 113–116.
152. Панов М. І. Кримінальне правопорушення і його види : лекція. Харків : Право, 2019. 52 с.
153. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.

154. Перепелиця О. І. Відповідальність за злочини в сфері господарської діяльності за проектом нового Кримінального кодексу України. *Фінансова злочинність* : збірник матеріалів міжнародного науково-практичного семінару, 12–13 лютого. 1999 р. Харків : Право, 2000. С. 7–14.
155. Петренко М. І. Європейські стандарти протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Сучасне право України*. 2021. № 5. С. 12–21.
156. Пісний В. І. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди : дис. ... доктора філософії : 081. Київ, 2024, 312 с.
157. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 01.05.2025).
158. Політова А. С. Стан наукової розробки проблем кримінально-правової протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, за допомогою віртуальних активів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 90. Ч. 4. С. 123-129.
159. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Луганськ : Промдрук, 2013. 360 с.
160. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.
161. Посібник зі статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025 рік. 34 с. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_7_ukr?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 06.01.2026).
162. Постанова ОП ККС ВС від 4 вересня 2023 року у справі № 404/2081/22 (провадження № 51-130кмо23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396688> (дата звернення: 05.01.2024).

163. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 12 грудня 2013 р. у справі № 5-47кп13 (витяг). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 4. С. 6–10.

164. Починок О. Структура правових відносин, пов'язаних з обігом віртуальних активів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). С. 219–231.

165. Пояснювальна записка до Проекту Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2179&skl=10 (дата звернення: 05.07.2025).

166. Пояснювальна записка до проекту Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 11.10.2010 р. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0186&skl=7 (дата звернення: 05.07.2025).

167. Пригоцький В. А., Корнійчук М. О., Порохня Л. А. Щодо суб'єкта легалізації (відмивання) доходів, одержаних незаконним шляхом. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 144–152.

168. Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція від 20 грудня 1988 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_096 (дата звернення: 05.01.2025).

169. Про визнання такими, що втратили актуальність, окремих листів Національного банку України : лист Національного банку України від 22.03.2018 р. № 40-0006/16290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

170. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 05.08.2025).

171. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 05.02.2023).

172. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

173. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> (дата звернення: 11.01.2025).

174. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 18.05.2010 р. № 2258-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-17#Text> (дата звернення: 05.02.2025).

175. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10.11.2015 р. № 770-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19#Text> (дата звернення: 05.01.2024).

176. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 16.01.2003 р. № 430-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/430-15> (дата звернення: 04.07.2023).

177. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 р. № 4059-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

178. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>. (дата звернення: 06.09.2025).

179. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-

VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#Text> (дата звернення: 06.02.2025).

180. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/361-20#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

181. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму : Закон України від 28.11. 2002 р. № 249-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text>. (дата звернення: 05.01.2023).

182. Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1207-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.01.2024).

183. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

184. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

185. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 15.04.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-05#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

186. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text> (дата звернення: 09.03.2025).

187. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

188. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Закон України від 17.11.2010 р. № 2698-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17#Text> (дата звернення: 05.12.2024).

189. Про результати розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення / Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-rozsliduvannya-kriminalnih-provadzhen-pro-kriminalni-pravoporushennya-shodo-legalizaciyi-vidmivannya-majna-oderzhanogo-zlochinnim-shlyahom-finansuvannya-terorizmu-rozprovsyudzhennya-zbroyi-masovogo-znishennya/> (дата звернення: 05.02.2025).

190. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

191. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Верховного суду України № 10 від 06.11.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

192. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як одна з моделей реалізації інституту кримінальної відповідальності: міжнародний досвід. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. С. 232–239. URL:

<https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/80/78/> (дата звернення: 12.08.2025).

193. Проект кримінального кодексу станом на 15.10.2025 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/11/12/00-kontrolnyj-proyekt-kk-15-10-2025-eksperty-frn.pdf> (дата звернення: 30.12.2025).

194. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / П. П. Андрушко, О. С. Бакумов, Ю. В. Баулін [та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : Компанія ВАІТЕ. 494 с.

195. Пропозиції Президента до Закону «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3062&skl=7 (дата звернення: 05.01.2025).

196. Протидія кримінальним правопорушенням, які пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом: історичний аспект; міжнародні інституції та механізми протидії; практичні заходи в Україні; особливості правозастосування під час воєнного стану; нормативно-правове регулювання; актуальна судова практика / за заг. ред. Копотуна І. М. Київ : Професіонал, 2024. 638 с.

197. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Рада Європи, міжнародний документ від 22.11.1984 р. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text (дата звернення: 06.01.2024).

198. Путевська К. Ю., Зайцев В. Б. Проблема кваліфікації легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 252–255. URL: https://lsey.org.ua/2_2021/63.pdf (дата звернення: 07.08.2023).

199. Регламент (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_040-15#Text (дата звернення: 05.03.2025).

200. Рєзнїк О. М., Бондаренко О. С. Кримїнально-правова характеристика об'єктивних ознак легалїзації (вїдмивання) доходїв, одержаних злочинним шляхом. *Право і суспїльство*. 2020. № 2 Ч. 3. С. 133–139.

201. Рєзнїк О. М., Щербак Н. М. Вплив легалїзації доходїв, одержаних злочинним шляхом, на фїнансову систему України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 290–293. URL: https://lsej.org.ua/3_2021/3_2021.pdf (дата звернення: 05.01.2025).

202. Рїшення Дарницького районного суду мїста Києва у справї № 753/599/16-ц провадження № 2/753/2539/16 вїд 24.03.2016. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56686444> (дата звернення: 05.01.2025).

203. Рїшення Європейського суду з прав людини, справа «Васїляускас проти Литви» (AFFAIRE VASILIAUSKAS c. LITUANIE) вїд 20 жовтня 2015 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-158303> (дата звернення: 05.01.2025).

204. Рїшення Європейського суду з прав людини, справа «Коккінакіс проти Греції» (CASE OF KOKKINAKIS v. GREECE) вїд 25 травня 1993 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827> (дата звернення: 05.01.2025).

205. Рїшення Конституційного Суду України вїд 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 у справї за конституційними скаргами Онїщенка Руслана Ілїча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо вїдповїдності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 615 КПК України (справа про гарантїї судового контролю за дотриманням прав осїб, яких утримують пїд вартою). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

206. Рїшення Конституційного Суду України вїд 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справї за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо вїдповїдності Конституції України (конституційності) п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК України (справа щодо презумпції невинуватостї). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

207. Рїшення Конституційного Суду України у справї за конституційним поданням Міністерства внутрїшнїх справ України щодо офїційного тлумачення положень частини третьої статтї 80 Конституції України (справа про депутатську

недоторканність) № 1-15/99 від 27.10.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

208. Рішення Суворовського районного суду міста Одеси у справі № 523/15452/17. Провадження № 2/523/189/18 від 22.05.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74297746> (дата звернення: 05.01.2025).

209. Рішення Суду Справедливості Європейського Союзу щодо оподаткування податком на додану вартість операцій із крипто валютами та коментар до нього. *Право України*. 2018. № 1. С. 162–171.

210. Рогач І. Легалізація коштів, отриманих злочинним шляхом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 9-1. С. 188–192.

211. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : роз'яснення Національного банку України від 10.11.2014 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/archive-news/all/11879608-rozyasnennya-schodo-pravomirnosti-vikoristannya-v-ukrayini-virtualnoyi-valyuti-kriptovalyuti-bitcoin> (дата звернення: 08.19.2024).

212. Розслідування та судовий розгляд кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) коштів посібник для суддів. Страсбург–Київ, 2021. 106 с.

213. Романова І. Д. Розуміння поняття правовідносин. *Новітні кримінально-правові дослідження* : зб. наук. пр.. 2017. С. 316–319.

214. Савченко І. П. Основні поняття та елементи складу злочину легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінологія, криміналістика і судова експертиза*. 2018. № 2. С. 40–48.

215. Саламаха Р. Криптовалюта та кримінальні провадження: незвичні кейси судової практики. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kriptovalyuta-ta-kriminalni-provadhennya-nezvichni-keysi-sudovoyi-praktiki.html> (дата звернення: 05.01.2026).

216. Самойлов Є. Ю. Вплив науково-технічного прогресу на форми легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом (на прикладі використання віртуальних активів). *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* :

матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / [уклад. А. В. Калініна] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2025. С. 172–175. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/05/%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2025_%D0%9D%D0%94%D0%86-%D0%92%D0%9F%D0%97.pdf (дата звернення: 05.01.2025).

217. Самойлов Є. Ю. Деякі особливості вини як ознаки суб'єктивної сторони легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Держава і право в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні* : тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 04 червня 2025 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 214–217.

218. Самойлов Є. Ю. Кримінально-правові засоби протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, яка вчиняється з використанням віртуальних активів (європейський досвід). *Кримінальна політика Європейського Союзу та України: проблеми інтеграції* : збірник тез науково-практичної інтернет-конференції (28 листопада 2022 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 128–133.

219. Самойлов Є. Ю. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Наше право*. 2025. № 2. С. 123–130.

220. Самойлов Є. Ю. Проблеми визнання віртуальних активів предметом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку* : тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 07 червня 2024 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 243–245.

221. Самойлов Є. Ю. Проблеми встановлення кримінально-правового статусу віртуального активу (на прикладі легалізації майна, одержаного злочинним шляхом). *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.) / МВС України ; Нац. поліція України ; Харків. нац. ун-т внутр. Справ ; Кримінолог. асоціація України. Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 224–227.

222. Самойлов Є. Ю. Деякі проблеми експліцитних ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3 (33). С. 772–781.

223. Самойлов Є.Ю. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія та археологія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»)*. 2025. № 9 (29). С. 754–767.

224. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0> (дата звернення: 12.11.2024).

225. Соловйова А. М. Суб'єкт злочину та суб'єктивна сторона складу злочину примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 17. Київ : Ін-т держави і права НАН України, 2002. С. 357–381.

226. Стандарти FATF. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhнародne_spirvobitnictvo/mizhнародni-standarti/standarti_FATF/standarti-FATF2022.html (дата звернення: 08.01.2026).

227. Статистика. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 05.01.2026).

228. Стаття 209. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Мего-Інфо* : Юридичний портал № 1. URL: <https://mego.info/матеріал/>

стаття-209-легалізація-відмивання-доходів-одержаних-злочинним-шляхом?page=2
(дата звернення: 05.08.2025).

229. Сухонос В. В., Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика : монографія. Суми : Університетська книга, 2018. 200 с.

230. Тарнавська М. П. Основні положення Кримінального кодексу Франції 1810 року. *Літописець* : збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до 70-річчя прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 6 груд. 2018 р.). 2019. № 14. С. 265–267.

231. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.

232. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. Харків : УкрЮА, 1994. 76 с.

233. Термін «Господарська діяльність». Термінологія законодавства. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/5437/sp:dark> (дата звернення: 05.01.2025).

234. Термін «Майно». Термінологія законодавства. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/14675> (дата звернення: 05.01.2025).

235. Типології Держфінмоніторингу. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu> (дата звернення: 05.01.2026).

236. Торопчин С. О. Спосіб вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридична наука*. 2020. № 4 (106). Т. 1. С. 222–231.

237. Тютюнник Р. С. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) : дис. ... доктора філософії : 081. Київ, 2023, 272 с.

238. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / П. С. Берзін, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров та ін. ; за заг. ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

239. Ус О. В. Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Вип. 49. Т. 2. С. 130–136.

240. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.

241. Ус О. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 149–159.

242. Федорчук І.М. Обставини, які обтяжують покарання, за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 215 с.

243. Фесенко Є. В. Об'єкт злочину з погляду реалій. *Юридичний вісник України*. 1997. № 33. С. 33–38.

244. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.

245. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. №1. С. 101–109.

246. Хавронюк М. Проблеми адаптації положень загальної частини чинного та перспективного кримінального законодавства України до кримінального права ЄС. ЦППР. 17.10.2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/problemy-adaptatsiyi-polozhen-zagalnoyi-chastyny-chynnogota-perspektyvnogo-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayiny-do-kryminalnogo-prava-yes/> (дата звернення: 1.08.2024).

247. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Херсон : Гельветика, 2018. 244 с.

248. Харитонов С. О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в системі кримінального законодавства України. *Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 7 лют. 2014 р. Одеса, 2014. С. 145-147. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6307/1/Haritonov_145_147.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

249. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 480 с.

250. Харченко В. Б., Ємельянов В. П. Особливості законодавчої конструкції та визначення форми вини кримінальних правопорушень з похідними наслідками. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6 (41). С. 97–102. URL: [https://doi.org/10.32837/руув.v0i6\(41\).976](https://doi.org/10.32837/руув.v0i6(41).976) (дата звернення: 05.12.2025).

251. Хім'як Ю. Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 261 с.

252. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.01.2025).

253. Черевко К. О. Криптовалюта як предмет відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 3 грудня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 72–75.

254. Чечельницька Ю. О. Боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів, отриманих злочинним шляхом, як чинник економічної безпеки країни. *Наукові праці МАУП*. 2009. Вип. 4 (23). С. 278–283.

255. Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Бичкова С. С., Котляревський Я. В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» Київ : Ваіте, 2015. 816 с.

256. Шайгуро О., Рибалко Г. Предмет легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваний з використанням віртуальних активів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2025. Вип. 40. С. 233–239.

257. Швидкий О. О. Кримінально-правова характеристика об'єкта та предмета легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Вчені*

записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : юридичні науки. 2023. Т. 34 (73). № 6. С. 167–172.

258. Шевченко В. М. Взаємозв'язок фінансового моніторингу і кримінально-правового механізму протидії легалізації злочинних доходів. *Фінансове право*. 2022. № 1. С. 87–96.

259. Щодо порядку оподаткування доходів деяких операцій: Індивідуальна податкова консультація від 25.01.2019 № 282/К/99-99-13-01-02-14/ПК. URL: https://ibuhgalter.net/storage/web/source/1/282_2019____.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

260. Ященко А. М. Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття та види. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (29). Том 1. С. 143-148. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2017/tom_1/27.pdf (дата звернення: 02.03.2025).

ДОДАТКИ

Додаток 1

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА Є.Ю. САМОЙЛОВА ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

Публікації у фахових наукових виданнях:

1. Самойлов Є.Ю. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Наше право*. 2025. № 2. С. 123–130. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-2/NP_2025_2_123.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.19>.

2. Самойлов Є.Ю. Деякі проблеми експліцитних ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3 (33). С. 772–781.

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.73>.

3. Самойлов Є.Ю. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право»*. 2025. № 9 (29). С. 754–767. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/28977/28935>.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9\(39\)-754-767](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9(39)-754-767).

Апробація результатів дисертації:

1. Самойлов Є.Ю. Кримінально-правові засоби протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, яка вчиняється з використанням віртуальних активів (європейський досвід) // Кримінальна політика Європейського Союзу та України: проблеми інтеграції / Збірник тез науково-практичної інтернет-конференції (28 листопада 2022 року, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, юридичний факультет). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 128–133.

2. Самойлов Є.Ю. Проблеми визнання віртуальних активів предметом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 07 червня 2024 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 243–245.

3. Самойлов Є.Ю. Проблеми встановлення кримінально-правового статусу віртуального активу (на прикладі легалізації майна, одержаного злочинним шляхом)// Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.) / МВС України ; Нац. поліція України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоціація України. Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 224–227.

4. Самойлов Є.Ю. Вплив науково-технічного прогресу на форми легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом (на прикладі використання віртуальних активів) // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / [уклад. А. В. Калініна] ; НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2025. С. 172–175.

5. Самойлов Є.Ю. Деякі особливості вини як ознаки суб'єктивної сторони легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів // Держава і право в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 04 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 214–217.

**ДОКУМЕНТИ, ЩО ЗАСВІДЧУЮТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ
У НАВЧАЛЬНУ ТА НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

«З А Т В Е Р Д Ж У Ю»

Директор
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор
Владислава БАТИРГАРЕЄВА

28 листопада 2025 р.

А К Т

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Євгена Самойлова на тему «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» у науково-дослідницьку діяльність Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

Комісія у складі:

- 1) Пашенка Олександра Олександровича, доктора юридичних наук, доцента, завідувача відділу дослідження проблем кримінального права;
- 2) Колодяжного Максима Геннадійовича, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника, завідувача відділу кримінологічних досліджень;
- 3) Нетеси Наталії Володимирівни, кандидата юридичних наук, старшого дослідника, ученого секретаря.

склала цей акт про те, що основні результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Євгена Самойлова, які викладені у його роботах:

Самойлов Є.Ю. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Наше право.* 2025. № 2. С. 123–130. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-2/NP_2025_2_123.pdf. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.19>.

Самойлов Є.Ю. Деякі проблеми експліцитних ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з

використанням віртуальних активів. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. №3 (33). С. 772–781. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.73>.

Самойлов Є.Ю. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів. Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія та археологія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»). 2025. № 9 (29). С. 754–767. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/28977/28935>. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9\(39\)-754-767](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9(39)-754-767).

Самойлов Є.Ю. Кримінально-правові засоби протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, яка вчиняється з використанням віртуальних активів (європейський досвід) // Кримінальна політика Європейського Союзу та України: проблеми інтеграції / Збірник тез науково-практичної інтернет-конференції (28 листопада 2022 року, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, юридичний факультет). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 128–133.

Самойлов Є.Ю. Проблеми визнання віртуальних активів предметом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом // Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 07 червня 2024 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 243–245.

Самойлов Є.Ю. Проблеми встановлення кримінально-правового статусу віртуального активу (на прикладі легалізації майна, одержаного злочинним шляхом) // Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.) / МВС України ; Нац. поліція України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоціація України. Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 224–227.

Самойлов Є.Ю. Вплив науково-технічного прогресу на форми легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом (на прикладі використання віртуальних активів) // Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / [уклад. А. В. Калініна] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2025. С. 172–175. https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/05/%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2025_%D0%9D%D0%94%D0%86-%D0%92%D0%9F%D0%97.pdf.

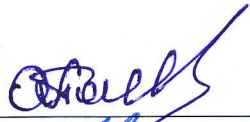
Самойлов Є.Ю. Деякі особливості вини як ознаки суб'єктивної сторони легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів // Держава і право в умовах воєнного

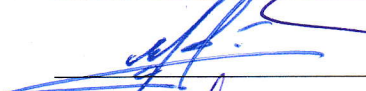
стану та повоєнного відновлення в Україні: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 04 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 214–217

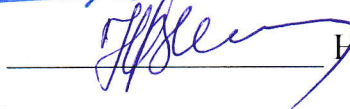
використовуються в науково-дослідній діяльності відділу дослідження проблем кримінального права та відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України і мають суттєве теоретичне та практичне значення для оцінки стану наукового забезпечення протидії кримінально-правовими засобами актуальним викликам правопорядку в національній та міжнародній економічних системах в умовах розвитку науково-технічного прогресу та подальшого дослідження проблем кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинювані із залученням віртуальних активів.

З урахуванням викладеного комісія констатує, що положення та висновки, сформульовані у вищевказаних наукових публікаціях, мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість і є цінними для наявних і перспективних кримінально-правових та кримінологічних досліджень, що здійснюються науковцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України.

ЧЛЕНИ КОМІСІЇ:

_____ Олександр ПАЩЕНКО

_____ Максим КОЛОДЯЖНИЙ

_____ Наталія НЕТЕСА

28.11.2025 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

Віталій СЕРЬОГІН

12 грудня 2025 року

АКТ

впровадження результатів дисертації аспіранта кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Євгена Юрійовича Самойлова на тему «Протидія кримінально-правовими засобами легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів» у освітній та науковий процес юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна

Комісія у складі:

- 1) завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін Житного О.О.
- 2) доцента кафедри кримінально-правових дисциплін Рибалка Г.С.
- 3) старшого лаборанта кафедри кримінально-правових дисциплін Скляр Н.В.

склала цей акт про те, що основні результати дисертаційної роботи аспіранта кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Є.Ю. Самойлова, які викладені у його таких роботах:

1) Самойлов Є. Ю. Особливості суспільної небезпеки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Наше право*. 2025. № 2. С. 123–130. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-2/NP_2025_2_123.pdf. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.19>.

2) Самойлов Є. Ю. Деякі проблеми експліцитних ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №3 (33). С. 772–781. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.73>.

3) Самойлов Є. Ю. Кримінальна відповідальність як засіб протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних активів. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія та археологія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»)*. 2025. № 9 (29). С. 754–767. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/28977/>

28935. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9\(39\)-754-767](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9(39)-754-767).

4) Самойлов Є. Ю. Кримінально-правові засоби протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, яка вчиняється з використанням віртуальних активів (європейський досвід). *Кримінальна політика Європейського Союзу та України: проблеми інтеграції*: збірник тез науково-практичної інтернет-конференції (28 листопада 2022 року, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, юридичний факультет). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 128–133.

5) Самойлов Є. Ю. Проблеми визнання віртуальних активів предметом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку*: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 07 червня 2024 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 243–245.

6) Самойлов Є. Ю. Проблеми встановлення кримінально-правового статусу віртуального активу (на прикладі легалізації майна, одержаного злочинним шляхом). *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі*: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.) / МВС України ; Нац. поліція України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоціація України. Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 224–227.

7) Самойлов Є. Ю. Вплив науково-технічного прогресу на форми легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом (на прикладі використання віртуальних активів). *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / [уклад. А. В. Калініна] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2025. С. 172–175. https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2025/05/%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2025_%D0%9D%D0%94%D0%86-%D0%92%D0%9F%D0%97.pdf.

8) Самойлов Є. Ю. Деякі особливості вини як ознаки суб'єктивної сторони легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, вчинюваної з використанням віртуальних активів. *Держава і право в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні*: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 04 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 214–217.

використовуються в освітньому процесі й у навчально-методичній діяльності кафедри кримінально-правових дисциплін ХНУ імені В. Н. Каразіна як матеріали, в яких надано характеристику сучасних проблем кримінально-правового забезпечення протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинюваній з використанням віртуальних

активів, а також проблем запобігання використанню досягнень науково-технічного прогресу в кримінальних практиках під час викладання дисциплін «Кримінальне право (особлива частина)», «Актуальні питання кримінального і кримінального процесуального права», «Кримінологія», «Застосування заходів кримінально-правового характеру», «Правова доктрина (за профілем)» та мають теоретичне та практичне значення для підготовки навчальних і методичних видань, підготовки і проведення навчальних занять, для удосконалення вже існуючих навчально-методичних і дидактичних матеріалів кафедри.

Члени комісії:

_____ (Олександр ЖИТНИЙ)

_____ (Гліб РИБАЛКО)

_____ (Наталя СКЛЯР)

12 грудня 2025 року

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 10:00:00 27.04.2026

Назва файлу з підписом: Самойлов_дисертація.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 5.1 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Самойлов_дисертація.pdf
Розмір файлу без підпису: 5.9 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: САМОЙЛОВ ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ
П.І.Б.: САМОЙЛОВ ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 3012011818
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 09:59:59
27.04.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000085446F019D727106
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00